

उद्यम विकास रणनीतिक योजना

सरुमारानी गाँउपालिका, प्युठान
२०७५/०७६ देखि २०७९/०८० सम्म

सरुमारानी गाँउपालिकाको
कार्यालय, प्युठान
२०७५

नक्साहरु

प्युठान जिल्लाको नक्सा

सरुमारानी गाँउपालिका

लघु उद्यम विकासको ५ वर्षे रणनीतिक योजनाको संक्षिप्त भलक

प्रदेश नं	५	
अञ्चल	राष्ट्री	
जिल्ला	प्युठान	
स्थानीय तह	सरुमारानी गाउँउपालिका कार्यालय, प्युठान	
कार्यक्रम अवधि	५ वर्ष (२०७५/०७६-२०७९/०८०)	
उद्यम क्रिस कार्यान्वयनमा संलग्न हुने निकायहरु	<ul style="list-style-type: none"> ✓ सरुमारानी गाउँउपालिका कार्यालय, प्युठान ✓ संघीय सरकार ✓ प्रदेश सरकार ✓ बैंक २ तथा वित्तीय संस्थाहरु २ ✓ ८ वटा सहकारी ✓ गै. स.स तथा दातृ निकाय ✓ सामुदायिक वन (३५) उपभोक्ता समुहहरु 	
प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोग	गरिवी निवारणका लागि लघु उद्यम विकास कार्यक्रम (मेडपा)	
कार्यक्रमले समेट्ने क्षेत्रहरु	सरुमारानी गाउँउपालिकाका सबै ६ वटा वडाहरुका सबै वस्तीहरु	
वित्तीय स्रोत	बजेट प्राप्त हुने स्रोत तथा शिर्षकहरु :	अनुमानित बजेट
	सरुमारानी गाउँउपालिकाको वडागत बिनीयोजित रकम समेत र कृषि, पशु सेवा, बन, महिला तथा वालवालिका, शिर्षकबाट	6,54,77,000
	मेडपा र घरेलु शिर्षकबाट	1,22,10,000
	स्थानीय तहमा कार्यरत संघ संस्था बाट खर्च हुन सक्ने -KUBK, PACT, सुआहारा, हेफर, किसान परियाजना	7,02,08,000
	अपुग रकम अन्य दातृ निकाय तथा NGO/INGO संग सहकार्यको लागि पहल गर्नुपर्ने रु	15,14,400
	जम्मा	14,78,95,000
५ वर्षमा सृजना हुने उद्यमीको संख्या	२८५०	
स्तरोननती गरिने उद्यमको संख्या	१२६१	
५ वर्षमा सृजना हुने रोजगारीको संख्या	४२७५	
परिकल्पना	<p style="text-align: center;">“कृषि, पशुपालन, पर्यटन, सिप र उद्यमको विकास ! गरिवी र बेरोजगारीबाट सुशासन सहितको निकास !”</p>	

लक्ष	<p>यस सरुमारानी गाउँपालिका को लघु तथा उद्यम विकास योजनाको मूल लक्ष्य भनेको गाउँपालिका क्षेत्रमा छारिएर रहेका श्रोत तथा सीपमा आधारित लघु तथा घरेलु उद्यमहरूको स्थापना तथा विकास गरी थप ६२९९ विपन्न गाउँबासीको आयस्तरमा सुधार ल्याई जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने हो:</p> <p>लक्षका सूचकहरू:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● योजनाको अन्त्य सम्ममा नयाँ उद्यम स्थापना गर्ने उद्यमी मध्ये ७० प्रतिशत उद्यमीको आयमा कमितमा पनि ६० प्रतिशतले बृद्धि भएको हुनेछ। ● लघु उद्यममा रोजगारी पाउने मध्ये कमितमा पनि ६५ प्रतिशतको आयमा ६० प्रतिशतले बृद्धि भएको हुनेछ। ● स्तरोन्नतीको सेवा पाएका मध्ये कमितमा पनि १५ प्रतिशत लघु उद्यमहरू साना उद्यममा परिणत भएका हुनेछन्।
उद्देश्य	<p>यस योजनाको मूल उद्देश्य भनेको विपन्न वर्गको समृद्धिका लागि सरुमारानी गाउँपालिकामा छारिएर रहेका परम्परागत सीप तथा स्रोत साधनको पहिचान गरि लघु घरेलु तथा साना उद्योगको स्थापना तथा स्तरोन्नति गरि थप रोजगारीको शृंजना र आय बृद्धि गरी विपन्न वर्गको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने हुनेछ।</p>
मुख्य कार्यक्रमहरू	
१	बजार सर्भेषण, स्रोत सम्भाव्यता अध्ययन तथा लक्षित समूह पहिचान
२	उद्यमशीलता विकासका लागि सामाजिक परिचालन
३	उद्यमशीलता विकास तालीम
४	प्राविधिक सिप विकास तथा पुराना उद्यमको स्तरोन्नती गर्ने।
५	वित्तीय सेवामा उद्यमीहरू तथा अन्य मूल्य शृङ्खलाका अन्य पात्रहरूको पहुच बृद्धि
६	उपयुक्त प्रविधि सम्बन्धन विस्तार
७	मूल्य शृङ्खलाको विकास तथा बजार संगको सम्बन्ध विकास र व्यवस्थापन,
८	व्यवसायिक परामर्श सेवा
९	मानवश्रोत व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास
१०	प्रविधिको विकास तथा प्रविधि व्यवस्थापन
११	लघु उद्यमीहरूको लागि घुम्ति कोषको रूपमा उद्यम विकास कोषको व्यवस्था
१२	औद्योगिक ग्रामको स्थापना

कृतज्ञता ज्ञापन

लघु उद्यम विकासको ५ बर्षे रणनीतिक योजना तर्जुमामा धेरै व्यक्ति तथा संस्थाको सहयोग नभएको भए सफल हुने थिएन । तसर्थ सर्वप्रथम यो योजना तर्जुमाको सहजिकरण गर्ने अवसर हामीलाई प्रदान गर्नु भएकोमा सरुमारानी गाँउपालिकाका अध्यक्ष श्री भग बहादुर विश्वकर्मा ज्यू
गाँउपालिकाका उपाध्यक्ष श्रीमती मिना शोमै ज्यू र घरेलु उद्योग समितीका लेखा अधिकृत श्री देवराज डाँगी ज्यू लाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छौं । त्यसैगरी योजना तर्जुमाको चुस्त व्यवस्थापन गरिदिनु भएकोमा सरुमारानी गाँउपालिकाका प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत श्री हिरालाल भण्डारी ज्यू लाई पनि हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छौं ।

यो योजना तर्जुमामा पुरा समय उपस्थित भै आफ्नो अमूल्य योगदान दिनुहुने सबै जन निर्वाचित प्रतिनिधिज्युहरु लगायत सम्बन्धित विषयगत निकायका कर्मचारीहरु तथा अन्य विविध समूहको प्रतिनिधित्व गर्नु हुने महानुभावहरु र बढो मेहेनेतका साथ सरुमारानी गाँउपालिकाका तहका विविध सूचनाहरु उपलब्ध गराई योजना तर्जुमालाई सहज बनाई दिनुहुने सरोकारवालाहरुलाई समेत धन्यवाद दिन चाहन्छौं ।

उद्यम विकास तथा रोजगार सृजना केन्द्र

हरिवन, सर्लाही

बिषय सूचि

नक्साहरु	2
लघु उद्यम विकासको ५ वर्षे रणनीतिक योजनाको संक्षिप्त भलक	4
कृतज्ञता ज्ञापन	6
बिषय सूचि	7
शब्द संक्षेप	9
खण्ड - १: परिचय	10
१.१ गाँउपालिकाको संक्षिप्त परिचय.....	10
१.२ उद्यम विकास रणनीतिक योजनाको औचित्य	11
१.३ उद्यम विकास रणनीतिक योजनाको उद्देश्य :.....	13
१.४ उद्यम विकासको रणनीतिक योजना तर्जुमा प्रकृया	14
१.५ उद्यम विकास रणनीतिक योजनाको संरचना	15
१.६ रणनीतिक योजना तर्जुमाका सीमाहरु:	15
खण्ड - २: वस्तुगत विवरण.....	15
२.१ सरुमारानी गाँउपालिकाको भौगोलिक अवस्था.....	15
२.२ जनसंख्या र सामाजिक परिवेश :.....	16
२.३ भौतिक पूर्वाधार	19
२.४ सरुमारानी गाँउपालिकाको आर्थिक गतिविधि	20
२.५ रोजगारीको अवस्था	20
२.६ उद्यम विकास सम्बन्धी सेवा प्रदायकहरु	20
२.८ उद्यम विकासका लागि विगतका प्रयास र उपलब्धीहरु (वर्तमान अवस्थाको विश्लेषण).....	22
खण्ड ३: श्रोत साधन तथा बजार सर्वेक्षण र उद्यम विकासका अवसरहरुको आँकलन	22
३.१ बजारको अवस्था:	22
३.२ बजारिकरणका चुनौतीहरु:.....	25
३.३ श्रोत साधनको सम्भावना र उद्यम विकासका अवसरहरुको आँकलन	25
३.४ उद्यम विकासका चुनौती तथा समस्या विश्लेषण:	28
खण्ड - ४ आगामी ५ वर्षको रणनीतिक योजना	43
४.१ पृष्ठभूमि.....	43
४.२ उद्यम विकास सम्बन्धी मुख्य सिद्धान्त तथा अवधारणा : (Key Principles and Approaches) :.....	44
४.३ आगामी ५ वर्षको को परिकल्पना (Vision):.....	50

४.४ आगामी ५ वर्षको लक्ष (Goal):	52
४.५ आगामी ५ वर्षको उद्देश्य (Objective):	52
४.६ आगामी ५ वर्षमा निकालनै पर्ने नतीजाहरुको विस्तृत योजना:	53
४.६.१ उद्यम र रोजगारी शृजना तथा लगानि र आय वृद्धि योजना :	53
४.६.२ उद्यमशिलता तथा सीप विकास तालीम योजना:	Error! Bookmark not defined.
४.६.३ लघु, घरेलु तथा साना उच्चोगको स्तर उन्नति योजना:	Error! Bookmark not defined.
४.६.४ वित्तीय सेवामा उद्यमीहरु तथा अन्य मूल्य शृङ्खलाका अन्य पात्रहरुको पहुच वृद्धि पहुँच वृद्धि योजना:	Error! Bookmark not defined.
४.६.५ मूल्य शृङ्खलाको विकास तथा बजार सँगको सम्बन्ध विकास र व्यवस्थापन	53
४.६.६ प्रविधिको विकास तथा प्रविधि व्यवस्थापन योजना:	Error! Bookmark not defined.
४.७ प्रमुख कार्यक्रमहरुको परिमाणात्मक परिलक्ष्य र बजेट	Error! Bookmark not defined.
४.८ आय व्यय विवरण (आ.व. २०७५/२०७६ देखि २०७९/२०८० सम्म)	Error! Bookmark not defined.
४.९ तर्कबद्ध योजना(Logical Framework)	Error! Bookmark not defined.
केहि प्राविधिक सुभावहरु	77
४.१० जनशक्ति	77
खण्ड - ५ कार्यक्रम व्यवस्थापन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	78
५.१ कार्यक्रम व्यवस्थापन तथा कार्यान्वयनका संरचनाहरु:	78
५.२ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	81
५.३ जिम्मेवारी तालिका	81
खण्ड ६ अनुसूचीहरु	83
६.१ लघु उद्यमी सृजना र विकास गर्ने कमिक प्रक्रिया	83
६.२ लघु उद्यम विकास तथा प्रवर्द्धनका लागि सरकारका तर्फबाट भएका नीतिगत व्यवस्थाहरु :	84
६.३ सन्दर्भ सामाग्रीहरु :	84
६.३ गोष्ठीका सहभागीहरुको नाम:	85
गोष्ठीका केहि भफलकहरु	87

शब्द सङ्केत

जि.स.स:	जिल्ला समन्वय समिति
गा.पा/न.पा:	गाउँपालिका/गाउँपालिका
MEDEP: (मेडेप)	Micro Enterprise Development Programme
उ.वि.शा:	उद्योग विकास शाखा
ल.उ.वि.को	लघु उद्यम विकास कोष
सा.ब.उ. महासंघ:	सामूदायीक वन उपभोक्ता महासंघ
मे.टन:	मेट्रिक टन
EDF	Enterprise Development Facilitator
MEDPA	Micro Enterprise DeveoLpment for Poverty Alleviation
SIYB:	Start and Improve Your Business
MECD:	Micro Enterprise Creation and Development
B to B Linkage	Business to Business Linkage
MEGA	Micro Entreprenuer's Association
DMEGA	District Micro Enterpreneur's Group Association
EDC:	Enterprise Development Committee
EDP:	Enterprise Development Plan
गै.स.स:	गैर सरकारी संस्था
गा.वि.स	गाउँ विकास समिति
कि.मि	किलोमिटर
DBA	Data base Assistant
AFA	Admin and finance Assistant
RMC	

खण्ड - १ः परिचय

१.१ गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय

१५७.९७ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफल रहेको यस गाउँपालिकाको उत्तरमा माण्डवी र ऐरावती गाउँपालिका, पश्चिमतिर दाढ जिल्ला, पूर्वमा ऐरावती गाउँपालिका र दक्षिणमा अर्धाखाँची जिल्ला रहेको छ । साविकका गाविसहरू बाङ्गेसाल, हंशपुर, धुवाड (७, ८), दुःगढी र तिराम (५-९) गा.वि.स. गाविसहरूलाई समेटेर मिती २०७३ फाल्गुन २२ गते सरुमारानी गाउँपालिका घोषणा गरिएको थियो । उष्ण, समशितोष्ण र शितोष्ण हावापानी भएको यस गाउँपालिकाको अधिकतम तापक्रम ३२.४ डिग्री सेल्सियस र न्यूनतम तापक्रम ८.० डिग्री सेल्सियस रहेको पाईन्छ । गाउँपालिकामा पठनपाठनको लागि २४ ओटा सामुदायिक विद्यालय र ४ ओटा निजी विद्यालयहरू रहेका छन् । सामुदायिक विद्यालयमा प्रा.वि १३, नि.मा.वि.४, मार्वि ५, उमावि २ गरी जम्मा २४ ओटा (शिक्षाको पछिल्लो संशोधनअनुसार १-८ सम्म आधारभुत विद्यालय र ९-१२ सम्म माध्यमिक भनी परिभाषित गरिएको छ ।) शिक्षण संस्थाहरू रहेका छन् । सामुदायिक विद्यालय मध्ये २ ओटा प्राथमिक विद्यालयहरूमा धार्मिक पढाइ हुने गरेको छ । गाउँपालिकाको शैक्षिक विकासको लागि निजी क्षेत्रले पनि योगदान पुऱ्याउँदै आएको देखिन्छ ।

प्राकृतिक श्रोतको दृष्टिकोणले संभावनायुक्त, मानविय श्रोतको दृष्टिकोणबाट नेतृत्व क्षमतायुक्त, राजनैतिक दल र सचेत एवं उत्प्रेरित गाउँपालिकाबासी यस गाउँपालिकाको दिगो विकासका आधारस्तम्भका रूपमा रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा विभिन्न जातजाती तथा धर्म मान्ने व्यक्तिहरूको बसोबास रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को तथ्याङ्गअनुसार सबैभन्दा बढी मगर जाति १०,०४५ जना (५३.९३%), दोस्रोमा कामी २,१९९ (११.८१%) र तेस्रोमा क्षेत्री १,४९३ (८.०२%) हरूको बसोबास रहेको छ । यस गाउँपालिकामा ६ ओटा वडाहरू रहेका छन् ।

गाउँपालिकामा अधिकाशं प्राकृतिक श्रोत तथा सामाजिक महत्वका क्षेत्रहरू रहेका छन् । औषत पारिवारिक आम्दानीमा कृषि व्यवसायको सबैभन्दा ठूलो हिस्सा रहेको छ र स्थानीय बासिन्दाको आम्दानीको अर्को मुख्य श्रोतको रूपमा वैदेशिक रोजगारी पनि एक हो । परम्परागत प्रणालीको कृषि व्यवसायको विकल्प खोजिरहेका यहाँका बासिन्दा विस्तारै आधुनिक जीवनशैलीमा रमाउँदै आएका छन् । स्थानीय जनशक्ति मजदुरी तथा अध्ययनका लागि विदेशिने क्रम बढिरहेको छ । फलस्वरूप गाउँपालिकाका युवा तथा कृषिमा दक्ष जनशक्ति पनि पलायन भएको देखिन्छ । गाउँपालिकामा आधारभूतदेखि माध्यमिक तह सम्मको शिक्षा प्रदान गर्ने शैक्षिक संस्था रहेका छन् । योजनाबद्ध विकास कार्यक्रम कार्यान्वयनमा कठिनाई तथा आवश्यक आर्थिक व्यवस्थापनमा कठिनाई हुनुले यस गाउँपालिका क्षेत्रको अपेक्षित विकास हुन सकिरहेको देखिदैन । विभिन्न समुदाय, जातजातीका मानिसको बसोबास रहेको यस क्षेत्रमा विभिन्न चाडपर्व मनाउने गरिन्छ । जातीय परम्पराअनुसार विभिन्न जातिमा असारे गीत, तीजमा महिलाका हृदयस्पर्सी भाका, तिहारमा भैलो, भूयाउरे (भास्मे र दोहोरी गीतको प्रचलन छ । चार्डपर्वमा बैशाखी पूर्णिमा, आषाढ पन्थ्यमा दही च्यूरा खाने, साउने र माघे सकान्ति, दशै, तिहार, तीज, होलि, कृष्णजन्माष्टमी, बकरइद, बुद्धजयन्ती, क्रिप्सस आदि यहाँका प्रमुख चाडपर्वको रूपमा रहेको पाईन्छ ।

यहाँका मनिसहरुले वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त आम्दानीलाई मूळ्य रूपमा घर खर्चमा उपयोग गर्ने गरेका छन् भने विलासितामा, घरजग्गा खरिद गर्न, कर्जा तथा त्यसको ब्याज तिर्न, शिक्षामा, स्वास्थ्य उपचारमा समेत खर्च गर्ने गरेका छन् भने केही बचत समेत गर्ने गरेको तथ्य रहेको देखिन्छ । यहाँको मानिसहरुको वैदेशिक रोजगारीबाट हुने आम्दानी जुन उत्पादनमुलक कार्यहरुमा खर्च हुन सकिरहेको छैन, लघु उद्यमको माध्यमबाट उत्पादनमुलक कार्यमा लगाउनु पर्ने देखिन्छ ।

स्थानीय स्तरमा विभिन्न प्रकारका छरिएर रहेको श्रोत साधन, पूँजी र सीप भएर पनि सोको समुचित उपयोग हुन नसक्दा मूळ्यतया यस गाउँउपालिकाको अन्य वडाको तुलनामा ग्रामिण क्षेत्रमा अलि बढी गरीवी रहेको पाइन्छ । परम्परागत सिपहरुको व्यवस्थापन हुन नसक्दा सिप तथा व्यवसायहरु लोप हुन थालेको आभास पाइन्छ । कृषिमा देखिएको जनशक्तिको खाँचो तथा घट्टै गएको खेतीयोग्य जमीनले पारेको नकारात्मक प्रभावलाई पनि न्यूनिकरण गर्नका लागि तथा स्थानीय शीप, विशेष शीप र कच्चापदार्थमा आधारीत लघु उद्यमको विकास गरी युवा जनशक्तिलाई स्थानीय स्तरमै रोजगारी सृजना गर्नका लागि लघु उद्यमको विकास गर्नु अत्यन्त आवश्यक रहेको छ ।

यस गाउँउपालिकामा पनि निश्चित समुदायमा सामाजिक र साँस्कृतिक विभेदहरु रहेको छ, तर क्रमिक रूपमा घट्टै गएको पाइन्छ । यस गाउँउपालिकाका निश्चित जनता मूळ्य रूपमा कृषिमा आधारित भएतापनि प्रति परिवार सरदर एकदम कम जमीन रहेको हुँदा निर्वाहमुखि कृषि प्रणालीबाट गरीव तथा विपन्न वर्गको जिविकोपार्जनमा समस्या देख्न सकिन्छ । तसर्थ त्यस्ता कृषकहरुलाई व्यावसायिक कृषकको रूपमा रूपान्तरित गर्नु अनिवार्य भैसकेको छ । त्यसैगरी वन पैदावारमा आधारित परम्परागत सीप र प्रविधिलाई अधिकतम् उपयोगको बातावरण तैयार गरी यस क्षेत्रको जिविकोपार्जनलाई लघु उद्यमको माध्यमबाट थप सहज वनाउनु पर्ने खाँचो छ ।

माथिका सान्दर्भिक तथ्य तथा अवधारणा बमोजिम गाउँउपालिकाको अगुवाईमा लघु उद्यम विकासको मोडलको सफलतालाई एकाकार गर्दै उद्यम विकास क्षेत्रको रणनीतिक योजना तर्जुमा गर्न बाढ्छनीय भएको हुँदा यो ५ वर्षे उद्यम विकास योजना (२०७५/०७६ - २०७९/०८०) तैयार गरिएको हो ।

१.२ उद्यम विकास रणनीतिक योजनाको औचित्य

नेपालको संविधान २०७२ कार्यान्वयनका सिलसिलामा प्रायः सबै निर्बाचित जनप्रतिनिधिहरुले अबको बाटो जनताको सम्बृद्धिको पाटो भनी जनसमक्ष बाचा गरेका छन् र ७५३ वटै स्थानीय तहहरुको गठन भैसकेको छ । स्थानीय तहलाई संविधानले प्रदान गरेका विभिन्न २२ अधिकारमध्ये (अनुसूचि द) अधिकार नं २, १०, १५ र १८ ले जनताको सम्बृद्धिलाई बढी जोड दिएको छ । कृषि, वन, पशु सेवा, घरेलु जस्ता निकायहरु स्थानीय निकायको मातहतमा राखिएकाले जनताको सम्बृद्धिमा योगदानका सेवाहरुलाई जनताकै घरदैलो नजिक ल्याएकोले पनि संविधानले जनताको सम्बृद्धिलाई विशेष जोड दिएको पाईन्छ ।

स्थानीय तह संचालन ऐन २९७४ तथा औद्योगीक व्यसाय ऐन २०७३ अनुसार आ-आफै तरिकाले छुट्टा छुट्टै ढंगले कार्य संचालन गर्दा स्थानीय स्तरमा उपलब्ध श्रोत साधनले दिनुपर्ने जति नतीजा दिन नसकिरहेको अवस्था भएको हुँदा श्रोत सम्भाव्यता अध्ययन, सामाजिक परिचालन, उद्यमशिलताको विकास, प्राविधिक सीप, लघु कर्जामा पहुँच, बजारीकरण, उपयुक्त प्रविधि, वस्तु विविधीकरण, गुणस्तर नियन्त्रण एवं आवश्यक व्यावसायिक परामर्शजस्ता क्षेत्रहरु समेटिएको एकीकृत लघु उद्यम विकासको मोडेल (मेड मोडेल) लाई अवलम्बन गरी स्थानीय विकासको आवधिक योजना र नेपाल सरकार उद्योग मन्त्रालयको गरिवी निवारणका

लागि लघु उद्यम विकास कार्यक्रमको निर्देशिका २०७० र ५ वर्षे दोश्रो रणनीतिक योजना, (२०७५/०७६-२०७७/०८०) मा एकाकार गराउनु यस गाउँ/गाउँ उद्यम विकास (रणनीतिक) योजनाको ठूलो औचित्य छ।

लघु उद्यम विकास कार्यक्रमका निम्न विशेषताहरूले गर्दा एउटा सफल कार्यक्रमको रूपमा मानिएकाले यसको रणनीतिक योजना तर्जुमाको औचित्यलाई थप सावित गर्दछः

- ★ महिला, दलित, आदिवासी जनजाती, कम आय भएका बेरोजगार युवाहरु र अन्य पछि परेका समुदायहरूको गरिव परिवारहरूलाई लक्षित गरेको छ।
- ★ लक्षित वर्गको उद्यमशीलता विकासद्वारा लघु उद्यमी सृजना गर्दछ। उद्यमीको क्षमता अभिवृद्धि भए पश्चात उद्यमीले जुन सुकै क्षेत्रमा यथासम्भव उद्यम विकास गर्दछ।
- ★ लक्षित वर्गहरु गरिवीको रेखामुनि भएकाले उनीहरूलाई उद्यमी वनाउन आवश्यक सेवाहरु एकीकृत रूपमा प्रदान गर्दछ। जस्तैः
 - सामाजिक परिचालन
 - उद्यमशीलता विकास
 - वस्तु बजारीकरणको लागि संजाल निर्माण
 - प्राविधिक सिप विकास
 - उपयुक्त प्रविधि विकास तथा हस्तान्तरण
 - लघु-वित्त सेवामा पहुँच
 - बजार संजालमा आबद्ध र व्यवसाय परामर्श सेवा
- ★ लक्षित वर्गलाई तालिम मात्र दिईन, अन्त्यमा उद्यमी नै बनाउँछ।
- ★ समावेशी सिद्धान्त अपनाउँछ।
- ★ समुदाय/वस्तीहरूमा उद्यमशीलता संस्कारको विकास गर्दछ।
- ★ स्थानीय स्तरमा उपलब्ध तर खेर गैरहेका श्रोत साधनको सदुपयोग गर्दै लघु उद्यमीको प्रवर्द्धन गर्दछ।
- ★ स्थानीय स्तरमा उपलब्ध तर लोप हुँदै गैरहेको शीप, ज्ञान र प्रविधिलाई प्रवर्द्धन, परिमार्जन र सुधार गरी लघु उद्यम सृजना गर्दछ।

उद्यम विकास योजनाको औचित्यलाई निम्न अनुसार थप प्रष्ट पार्न सकिन्छः

- गाउँउपालिका क्षेत्रमा उपलब्ध श्रोत र साधनलाई उद्यममा परिवर्तन गरी वस्तु उत्पादन गर्न एक विस्तृत योजनाको छुटै आवश्यकता पर्दछ।
- ग्रामीण गरीबी घटाउन लघु उद्यम, घेरेलु तथा साना उद्यमहरूको माध्यमबाट रोजगारी श्रज्ञा गर्न ठूलो भूमिका हुन्छ। तसर्थ यसका लागि विस्तृत योजनाको आवश्यकता रहन्छ।
- छारिएर रहेका श्रोत साधनलाई अभिलेख बनाई व्यवस्थित रूपमा स्थलगत उद्यम विकास योजना निर्माण गर्न यसको आवश्यकता रहेको छ।
- गाउँ विकास योजनाले पूर्वाधार तथा परम्परागत पूर्वाधारलाई बढी जोड दिएको अवस्थामा गाउँ उद्यम विकास योजनाले लघु उद्यम प्रवर्द्धन, विस्तार, प्रशोधन, भण्डारण तथा बजारिकरणका लागि उपयुक्त श्रोत र साधनको पक्षमा योजना बनाउने र परिचालन गर्नुपर्ने हुन्छ।

- गाँउपालिकाले बनाएको योजनाभित्र उद्यम विकास सानो अंश देखिने र दातृ संस्था, स्थानीय निकाय र साभेदार संस्थाहरुबाट प्राप्त हुनसक्ने सहयोगका लागि विस्तृत खाका चाहिने हुँदा उद्यम विकास योजनाले यो आवश्यकतालाई पूर्ति गर्दछ ।
- गाउँ उद्यम विकास योजनाले दीर्घकालीन रणनीति बनाई श्रोत साधनको प्रक्षेपण गर्दछ ।

१.३ उद्यम विकास रणनीतिक योजनाको उद्देश्य :

उद्यम विकास योजना तर्जुमाको मूल उद्देश्य भनेको गाँउपालिकामा देखिएको लघु उद्यम प्रवर्द्धनका संभावनालाई रणनीतिक हिसाबले सम्बोधन गरी लक्षित वर्गमा खास गरी गरिबीको रेखामुनि रहेका गाँउबासी जो सामाजिक रूपले बहिष्कृत र आर्थिक रूपले सीमान्तकृत समूहमा छन्, लघु उद्यम विकासको माध्यमबाट रोजगारीको अवसरको सिर्जना र आयस्तर वृद्धि गर्न यो एकिकृत रणनीति तैयार गर्नु हो । तसर्थ स्थानीय तहमै उपलब्ध हुने स्रोत साधनको अधिकतम उपयोग गरी मागमा आधारित उत्पादन तथा सेवाहरूको विकासद्वारा गरिबी न्यूनिकरण गर्न एक रणनीतिको आवश्यकता पर्न गएकोले स्थानीय सीप र स्रोतको उपयोग गर्न सकिने सम्भावनाले सारभूत आर्थिक परिवर्तन गर्न सकिने र युवा रोजगार सिर्जना गर्न सकिने हुँदा उत्पादक जनशक्ति गाँउपालिकामा रहेका गाँउपालिकाको अन्य विकासमा समेत टेवा पुग्ने भएकाले पनि यो उद्यम विकास (रणनीतिक) योजना तैयार गर्नु यसको उद्देश्य हो । यस योजनाका थप उद्देश्यहरु निम्न अनुसार रहेका छन्:

१. स्थानीय तहका सबै सेवा प्रदायकहरूको समान बुझाई र कार्यगत एकता कायम गर्ने ।
२. आवश्यक स्रोत साधनको पूर्व अनुमान गरी सो अनुकूलको व्यवस्था मिलाउने ।
३. लघु, घरेलु तथा साना उद्यमको थप सम्भावनाहरूको पहिचान गर्ने ।
४. सेवा प्रदायकहरूबीच कार्यगत एकता र समन्वय कायम राख्ने ।
५. सबै सेवा प्रदायकहरूको लघु, घरेलु तथा साना उद्यम विकास सम्बन्धि प्रतिबद्धता कायम गर्ने ।
६. योजना तर्जुमा, नीति निर्माण, समन्वय, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन जस्ता कार्यहरूमा सरकारी, गैर सरकारी तथा निजी क्षेत्रको संयुक्त तत्परता बढाउने ।
७. उद्यम विकासका क्षेत्रमा लगानीमा दोहोरोपना हटाउने ।
८. स्थानीय श्रोत साधनको परिचालनबाट मागमा आधारित बढी भन्दा बढी व्यवसाय सञ्चालन गरी गाँउबासी बेरोजगारी न्यूनीकरण गर्न सबै सेवा प्रदायकको प्रयासलाई एकजुट गर्ने ।

गरिबी निवारणका लागि लघु उद्यम विकास कार्यक्रम (मेड्पा) कार्यान्वयन र अन्य विषयगत कार्यालय, दातृ निकाय तथा साभेदार संस्थाहरुमा पनि यस मोडललाई आन्तरिकीकरण गर्न पनि यो पाँच वर्षे उद्यम विकास योजना तैयार गर्न आवश्यक परेको हो जस्तै:

- ग्रामीण तथा शहरी भेगमा उपलब्ध श्रोत र साधनलाई उद्यममा परिवर्तन गरी वस्तु उत्पादन गर्न एक विस्तृत योजनाको छुटौ आवश्यकता पर्दछ ।
- ग्रामीण तथा शहरी गरिबी घटाउन लघु उद्यम, घरेलु तथा साना उद्यमहरूको माध्यमबाट रोजगारी शृजना गर्न ठूलो भूमिका हुन्छ । तसर्थ यसका लागि विस्तृत योजनाको आवश्यकता रहन्छ ।
- छरिएर रहेका श्रोत साधनलाई अभिलेख बनाई व्यवस्थित रूपमा स्थलगत उद्यम विकास योजना निर्माण गर्न यसको आवश्यकता रहेको छ ।

- गाँउपालिकाले बनाएको योजनाभित्र उद्यम विकास सानो अंश देखिने र दातृ संस्था, स्थानीय निकाय र साभेदार संस्थाहरुबाट प्राप्त हुनसक्ने सहयोगका लागि विस्तृत खाका चाहिने हुँदा उद्यम विकास योजनाले यो आवश्यकतालाई पूर्ति गर्दछ ।

१.४ उद्यम विकासको रणनीतिक योजना तर्जुमा प्रकृया

लघु उद्यमको रणनीतिक योजना तर्जुमामा निम्न प्रकृयाहरु अपनाईएको थियो:

क) विज्ञ सहजकर्ताको छनौट :

यस विषयको विज्ञ सेवा प्रदान गर्न श्री उद्यम विकास तथा रोजगार सृजना केन्द्रलाई छनौट गरी सरुमारानी गाँउपालिका, घरेलु उद्योग समिती र उद्यम विकास तथा रोजगार सृजना केन्द्र बिच सम्झौता भएको हो ।

ख) योजना तर्जुमा गोष्ठी :

लघु उद्यम सम्बन्धि सेवा प्रदायक संस्थाहरु, सरुमारानी गाँउपालिकाका निर्बाचित पदाधिकारी, लघु वित्त संस्थाहरु, सहकारीका प्रतिनिधीहरु, सम्बन्धित कार्यालय, तिनीधिहरु, लघु उद्यमीहरु सहित २९ जना सहभागीहरुको उपस्थितिमा मिति २०७५ अषाढ १ र २ गते दुई दिने योजना तर्जुमा गोष्ठी सम्पन्न भयो । सो गोष्ठीमा परामर्शदाताको सहजीकरणमा यस सरुमारानी गाँउपालिका भित्रको लघु उद्यमका वर्तमान अवस्था, उपलब्ध कच्चा पदार्थको अवस्था, वजारिकरणका चुनौती, लघु उद्यमका समस्या, चुनौती, अब लिनुपर्ने रणनीतिक योजना, परिकल्पना, लक्ष, उद्देश्य, क्रियाकलापहरु, नयाँ उद्यमीको सिर्जना, सीप विकास तालिम लगायत विषयहरुमा व्यापक छलफल गरी योजनाको मार्गचित्र तैयार गर्न स्थानीय व्यक्तिहरु तथा सरोकारावालाहरुद्वारा सहभागितामूलक रूपमा आफ्नो योजना आफै वनाउने प्रजातान्त्रिक पद्धतिलाई अवलम्बन गरिएको थियो ।

ग) योजना तर्जुमा समन्वय उप समिति गठन :

यस उद्देश्यको लागि सरुमारानी गाँउपालिकाका वार्ड नम्वर ३ का अध्यक्ष श्री भिम बहादुर मर्साङ्गी ज्यूको संयोजकत्वमा गाँउपालिका सदस्य श्री टंक प्रसाद सुनार, गाँउपालिका सल्लाहकार श्रीमती राधा अमात्य, गाँउपालिका सल्लाहकार श्रीमती लक्ष्मी पल्ली, वार्ड नम्वर ६ का अध्यक्ष श्री तुल बहादुर रोक्का, वार्ड नम्वर ५ का अध्यक्ष श्री सन्त बहादुर बराल मगर, कार्यपालिका सदस्य श्रीमती सुशिला के.ए.म. सदस्य तथा गाँउपालिकाका अध्यक्ष श्री भग बहादुर विश्वकर्मा, गाँउपालिकाका उपाध्यक्ष श्रीमती मिना शोमै, प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत श्री हिरालाल भण्डारी सल्लाहकार रहने गरी योजना तर्जुमा प्रतिवेदनको मस्यौदालाई पूर्णता प्रदान गर्ने समेत जिम्मेवारी प्रदान गर्ने गरी एउटा उप-समिति गठन गरियो ।

घ) मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुत:

सरुमारानी गाँउपालिकाका अध्यक्ष तथा प्रशासकिय अधिकृतसँगको समन्वय तथा उपसमितिबाट प्राप्त सुझाव तथा गोष्ठीका सहजकर्ताको प्रतिवेदनको आधारमा मस्यौदाको प्रतिवेदन तयार गरी मिति २०७५ अषाढ ९ मा पठाएको हो ।

ड) मस्यौदाको प्रतिवेदन माथीको छलफल र अन्तिम प्रतिवेदन प्रस्तुत:

अधिकांस योजना तर्जुमा गोष्ठीका सहभागीहरु उपस्थित भएको १ दिने कार्यशालामा मिति २०७५ अषाढ १२ मा मस्यौदाको प्रतिवेदन माथी छलफल भै आएको सुझावलाई समावेश गरी अन्तिम प्रतिवेदन सरुमारानी गाँउपालिकामा प्रस्तुत गरियो ।

१.५ उद्यम विकास रणनीतिक योजनाको संरचना

यस योजना तर्जुमा प्रतिवेदनले ६ वटा खण्डमा गरी प्रतिवेदनलाई मूर्तरूप दिएको छ। जस अन्तर्गत खण्ड १ पृष्ठभूमिमा छोटकरी परिचय, गाउँ उद्यम विकास रणनीतिक योजनाको उद्देश्य, औचित्य, प्रकृया समावेश गरिएको छ भने खण्ड २ अन्तर्गत वस्तुगत विश्लेषण, खण्ड ३ मा बजार तथा श्रोत साधनको विश्लेषण, खण्ड ४ अन्तर्गत उद्यम विकास रणनीतिक योजनाको विस्तृत विवरण, खण्ड ५ मा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका प्रक्रिया वारे प्रस्तुत गरिएको छ भने खण्ड ६ मा अनुसूचीहरु समावेश गरिएको छ।

१.६ रणनीतिक योजना तर्जुमाका सीमाहरू:

- योजना तर्जुमा आफैमा जटिल कार्य हो। यसका लागि स्थानीय तहको अद्यावधिक प्रोफाईल चाहिन्छ, तर भरखरैमात्र स्थानीय तहको गठन भएको हुदा प्रोफाईल अद्यावधिक भै नसक्दा गोष्ठीका सहभागिहरुबाट पाईएको सूचना र अन्य द्वितीय सुचनालाई आधार मानेर सूचनाहरु समावेश गरिएको छ। तर प्रोफाईल तयार भएकाको हकमा त्यसैलाई आधार मनिएको छ।
- उपलब्ध सीमित श्रोतका कारण बजार, श्रोत साधन र संभाव्य उद्यमहरुको आकलन गोष्ठीबाटे गराईएको छ।
- उद्यम विकास सम्बन्ध गरेका उपलब्धिहरुको यथार्थ डाटा पाउन जटिल भएको।

खण्ड - २: वस्तुगत विवरण

२.१ सरुमारानी गाउँउपालिकाको भौगोलिक अवस्था

यस सरुमारानी गाउँउपालिकाको उत्तरमा माण्डवी र ऐरावती गाउँउपालिका, पश्चिमतिर दाढ जिल्ला, पूर्वमा ऐरावती गाउँउपालिका र दक्षिणमा अर्घाखाँची जिल्ला रहेको छ। यो समुन्द्री सतहदेखि न्यूनतम ३२० मि. र अधिकतम १७९० मि. को उचाईमा रहेको छ। सरुमारानी गाउँउपालिकामा निर्वाचन क्षेत्र नं १ मा पर्दछ। तिरामबाट सदरमुकाम ११ कोषको दुरीमा रहेको छ। दुङ्गेगढीको निर्वाचन क्षेत्रको क्षेत्रफल ३,४५८ हेक्टर रहेको छ। दुङ्गेगढी सदरमुकामबाट ७५ कोषको दुरीमा रहेको छ। नगरका साविकका गाविसहरूको निर्वाचन क्षेत्र एउटै भएता पनि ईलाका नंबर फरक फरक छ।

प्राकृतिक सम्पदाको हिसाबले यो गाउँकृषिको लागि उपयुक्त उर्वर माटोको भएको गाउँउपालिका हो। गाउँउपालिकाको कुल क्षेत्रफल मध्ये ३५.३१ वर्ग कि.मि. जमिन खेतियोग्य देखिन्छ। त्यस्तै ११२.२१ वर्ग कि.मि. जमिन वनजंगलले ओगटेको छ १.३९ वर्ग कि.मि. जलक्षेत्रले ओगटेको छ। पहाडी क्षेत्रमा पर्ने यस गाउँउपालिकाको १५७.९७ वर्ग कि.मि. मध्ये ३५.३१ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफल खेतियोग्य जमिनले ओगटेको भए पनि पछिल्ला वर्षहरूमा जनसंख्या वृद्धि र वस्ती विकासको प्रभावले जग्गा खण्डीकरणको क्रम बढेको छ। जंगल तथा जलाधार क्षेत्रको प्रचुरता भएको यस गाउँउपालिका भएर सानाठूला गरी एक दर्जन भन्दा बढी खोला तथा नदीहरू बरने गर्दछन्। उक्त संभावनायुक्त कृषि योग्य जमिन र उपलब्ध जल स्रोतलाई सिचाईमा सही उपयोग हुन सकेको छैन। गाउँउपालिकाको प्रमुख खाद्यान्त तथा अन्न बालीमा धान, गहुँ, मकै, मास, मुसुरो, तोरी आदि हुन्।

समुद्र सतहबाट १०६१ मिटर उचाईदेखि २१३४ मीटर सम्मको भूभाग पहाडी भागमा पर्दछ। सरुमारानी गाउँउपालिकाको बडा नं. ६ को अधिकांश भू-भाग ८५०.१ – १२२६.२ मि. र १२२६.३ – १७९० मि.को उचाई अर्थात पहाडी भागमा पर्दछ भने बडा नं. ४,५,३ को केही भाग यस अन्तर्गत पर्दछ। यस भागमा स्वस्थ्यकर हावापानी र पाखो बारीमा समेत

राम्रो खेती हुन्छ । घनावस्ती भएको यस भागमा मकै, गहुँ, धान, कोदो, आलु उत्पादन गरिन्छ । यस भेगको जंगलमा कटुस, चाप, ओखर, चिउरी, पिपल, टिमुर, चिलाउने, साल आदिका रुख पाइन्छन् ।

समुद्र सतहबाट ३०५ देखि ९९५ मि. उचाई सम्मको भागलाई प्यूठान जिल्लाको बेशी भाग हो । सरुमारनी गाउँपालिकाको वडा नं १,२,३ को धेरैजसो भू-भाग यस बेसी भागमा पर्छ । तराई तथा भित्री मधेशको समेत हावापानी पाउने यस भेगमा समथर खेतबारी रहेको र राम्रो खेती हुन्छ । घनावस्ती समेत रहेको यस क्षेत्रमा व्यापारिक कृयाकलाप फस्टाउनुको साथै साना घरेलु उद्योगहरूसमेत रहेका छन् ।

साल, साभ, शिरीस, वैदार, बाँस, निगालो, चिउरी आदिका रुखहरू पाइन्छन् । मकै, गहुँ, धान, तोरीको खेती गरिन्छ । यस क्षेत्रमा गर्मीमा वढी गर्मी र हिँउदमा न्यानो हावापानी कायम हुन्छ । सरुमारनी गाउँपालिकाको अधिकाशं भु-भाग ले यस बेशी क्षेत्रको प्रतिनिधित्व गर्दछ ।

जलवायुको हिसाबले यस गाउँपालिकाको उष्ण र समशितोष्ण प्रकारको हावापानी रहेको छ । प्यूठान जिल्ला एक पहाडी जिल्ला तथा भौगोलिक संरचना विषम खालको भएकोले यहाँको हावापानि पनि भिन्नै खालको छ । यहाँ प्रदेशीय हावापानी पाइयता पनि बाहै महिना एकैनासको हावापानी भने छैन । चैत्र महिनादेखि आश्विनको सुरुसम्म गर्मी हुन्छ । आश्विन, कार्तिक र फागुनमा यहाँको हावापानी समशितोष्ण हुन्छ, भने मंसिर, पौष र माघमा निकै जाडो हुन्छ । जेष्ठको अन्त्यदेखि आश्विनको सुरुसम्म मनसुनी वायुका कारण प्रशस्त वर्षा हुने गर्छ । गर्मीयाममा यहाँको ताफक्रम अधिकतम ३२.४ डिग्री सेल्सियससम्म पुग्छ भने हिँउदमा न्यूनतम ८.० डिग्री सेल्सियससम्म पुग्न जान्छ ।

सरुमारनी गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफलको ०.८८ प्रतिशत भू-भाग जलक्षेत्रले ओगटेको छ । गाउँको विभिन्न भौगोलिक क्षेत्र तथा वडाहरूमा फैलिएर रहेका नदीनाला तथा पोखरीहरूले जलभण्डार गर्नुका साथै विभिन्न किसिमका जलचरहरू र पंछीहरूलाई सुरक्षित बासस्थानको रूपमा आश्रय दिइरहेको पाइन्छ । साथै यस्ता स्रोतहरूबाट पशुहरूले पानी पिउने र किसानहरूले बेलाबखत अशिकरूपमा सिंचाईको लागि पानीको प्रयोग गरेको देखिन्छ । मानव वस्तीको विकास र बसाईसराईको चापका साथै अनुत्पादक पशुहरूको अत्यधिक चरीचराउ र उपयोगले प्राकृतिक जलस्रोतमा भूक्षय भई पुरिने क्रम जारी छ । यस्ता प्राकृतिक जलस्रोतको पुनरुद्धार गरी माछापालन तथा संभावनाको खोज गर्न सकिन्छ । गाउँपालिकामा वर्षाको पानीलाई नव निर्मित पोखरीहरूमा भण्डारण गर्ने प्रविधि अपनाएर हिँउदमा हुने पानीको अभावलाई न्युनिकरण गर्न सकिन्छ ।

यस सरुमारनी गाउँपालिकामा विभिन्न जलाधारहरू रहेका छन् । राप्ती नदी, माडी नदी, अरुड खोला, गनाहा खोला, बाङ्गेसाल खोला आदि खोलाहरू पर्दछन् ।

२.२ जनसंख्या र सामाजिक परिवेश :

राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ अनुसार सरुमारनी गाउँपालिकाको जनसंख्या १८,६२७ रहेको छ जस मध्ये पुरुष ४४.६१ प्रतिशत (८३०९ जना) र महिला ५५.३९ प्रतिशत (१०,३१८ जना) रहेका छन् । सोहीअनुसार लैंगिक अनुपात ९८मह च्वतप्य० अर्थात् प्रति १०० महिलामा पुरुषको संख्या ९२.२८ रहेको छ । जनघनत्व (प्रति वर्ग किलोमिटरमा रहेको जनसंख्या) ११८ जना प्रति वर्ग किलोमिटर रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या मध्ये ४७.८७ प्रतिशत १५ देखि ५९ वर्ष उमेर समूहका, ४४.९८ प्रतिशत १४ वर्ष वा सो भन्दा कम उमेरका र ७.१५ प्रतिशत ६० वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेर समूहका रहेका छन् । राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ अनुसार सरुमारनी गाउँपालिकामा ३,४८४ घरपरिवार रहेका छन् । पछिल्लो राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ बमोजिम यस

गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या मध्ये २.२५ प्रतिशत (४१९ जना) अपाइगता भएकाहरू रहेका छन्। जसमध्ये २१३ जना पुरुष र २०६ जना महिला छन्। नेपालमा परिवारको औषत आकार ४.८८ रहेको छ।

यस सरुमारानी गाउँपालिकामा प्रति परिवार औषत ५.३५ जना सदस्य रहेको देखिन्छ। यस सरुमारानी गाउँपालिकामा मिति २०७३ फाल्गुन २७ गतेको नेपाल सरकारको निर्णयअनुसार बाङ्गेसाल, हंशपुर, धुवाड (७, ८), दुङ्गेगढी र तिराम (५-९) गाविसलाई गाँभेर ६ ओटा वडाहरू कायम गरि सरुमारानीगाउँपालिका घोषणा गरिएको हो। यी वडाहरूमा तुलनात्मक अध्ययन गर्दा सबैभन्दा धेरै जनसंख्या भएको वडामा वडा नं ३ रहेको छ, जसमा जम्मा जनसंख्या ३,४४० (पुरुषको १,५१६ जना र महिलाको १,९२४ जना) रहेको छ। यस वडाको औसत परिवार आकार ५.४३ र घरधुरी संख्या ६३४ रहेको छ। त्यस्तै सबैभन्दा थोरै जनसंख्या भएको वडामा वडा नं. ५ रहेको छ, जसको जनसंख्या (पुरुषको १,१०१ जना र महिलाको १,३९७ जना) रहेको छ, भने घरधुरी संख्या ४५१ र औसत परिवार संख्या ५.५० रहेको छ।

२०६८ को केन्द्रीय तथ्यांक विभागको निर्जाअनुसार यस सरुमारानी गाउँपालिकामा जम्मा ३,४८४ घरधुरी संख्या रहेकोमा ६४.३८ प्रतिशत घरमा चाहिँ पुरुषहरू नै घरमुली भएर घरको मुख्य जिम्मेवारी लिइएको पाइन्छ भने ३५.६२ प्रतिशत घरमा महिलाहरू घरमुली भई घरको मुख्य जिम्मेवारी लिइएको देखिन्छ। यो अवस्था समग्र देशको अवस्थासंग मिल्दौजुल्दौ नै देखिन्छ। लैङ्गिक आधारमा घरमुलीको संख्यो पुरुष र महिलाको बीचमा धेरै अन्तर देखिन्छ।

टेबल १: सरुमारानी गाँउपालिकाको वडागतरूपमा जनसंख्या विवरण:

वडा नं.	औषत घरधुरी आकार	जम्मा घरधुरी संख्या	जम्मा जनसंख्या	पुरुष	महिला
१	४.८८	६५५	३१९७	१४२८	१७६९
२	५.१३	६६५	३४१०	१५३१	१८७९
३	५.४३	६३४	३४४०	१५१६	१९२४
४	५.७८	५३०	३०६४	१३८१	१६८३
५	५.५४	४५१	२४९८	११०१	१३९७
६	५.५०	५४९	३०१८	१३५२	१६६६
जम्मा	५.३५	३४८४	१८६२७	८३०९	१०३१८

स्रोत: सरुमारानी गाँउपालिका पार्श्वचित्र २०७४

टेबल २: सरुमारानी गाँउपालिकाको जातिगत विवरण:

क्र.सं.	जातजाति	जम्मा	प्रतिशत
१	मगर	१००४५	५३.९३
२	कामी	२१९९	११.८१
३	क्षेत्री	१४९३	८.०२
४	ब्राह्मण पहाडी	९६३	५.१७
५	कुमाल	८५६	४.६०
६	गुरुङ	७०३	३.७७
७	थारु	५८४	३.१४

८	दमाई/होली	५३४	२.८७
९	मुसलवान	५६१	२.४७
१०	सन्याशी/दशामी	२४३	१.३०
११	अन्य	५४६	२.९३
	जम्मा	१८६२७	१००

स्रोत: सरुमारानी गाउँउपालिका पार्श्वचित्र २०७४

धार्मिक अवस्था: धार्मिक दृष्टिकोणले हेदा यस गाउँउपालिका अधिकांश हिन्दु धर्मावलम्बीहरू रहेका छन् । पछिल्लो जनगणनाअनुसार यहाँको कुल जनसंख्या १८,६२७ जना ९३.२५ प्रतिशत (१७,३१९ जना) हिन्दु, ३.९२ प्रतिशत (७३० जना) बौद्ध धर्मावलम्बीहरू, ४६१ जना (२.४७ प्रतिशत) इस्लाम र (०.३३ प्रतिशत) ६१ किशिचयन जना रहेको पाईन्छ । यी विविध तथ्यबाट गाउँउपालिकामा धार्मिक संरचनाको दृष्टिकोणबाट हिन्दु बाहुल्यता रहेको देखिन्छ ।

सांस्कृतिक तथा पर्यटकीय अवस्था:

यस गाउँउपालिकाको साविकका गाविस बाङ्गेसालमा कोटघर र पालुकाथान रहेको छ भने हंसपुरमा प्लान दरबार, माझीपोखरा र गढीदरवारजस्ता ऐतिहासिक महत्व बोकेका पर्यटकीय स्थलहरू छन् त्यस्तै गरी ढुङ्गेगढीमा सरुमारानी लेक रहेको छ । बाङ्गेसाल र हंसपुरमा १ - १ वटा मस्जिदसमेत रहेका छन् । प्राकृतिक ताल, तलैया तथा नदीहरू र हरियाली, अत्यन्तै नजिकबाट अवलोकन गर्न सकिने रमणियतामा आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरूको सम्भावना रहेको छ । भौगोलिक कालक्रमको इतिहासमा यहाँ बग्ने साना र ठूला खोला तथा नदीहरू र पोखरीहरूको निर्माण हुन गएको छ । यँहाका मुख्य धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरूमा ऐरावती, राष्ट्री र माडी नदी, सरुमारानी लेक, धुर्कोटी कोटघर सरुमारानी, गढी दरबार सरुमारानी, पालुकथान बराहा मन्दिर सरुमारानी, कालिका मन्दिर सरुमारानी, चुरेको जंगल, भाँक्रीदमार, हंशपुर कोट, छहरे बराहा मन्दिर, दुर्गा मन्दिर, सराय नाच हंसपुर कोट, सौरा कोट, गुरुड डाँडा, सुनपुर (मगर साँस्कृतिक स्थल) रहेका छन् ।

सबै जातजाती र सम्प्रदायका आ-आफ्नै खाले धर्म संस्कृति र चालचलनहरू छन् । जसमा बडादैर्श्य, तिहार, सराय नाच, रामनवमी, महाशिवरात्री, हरितालिका, श्रीपञ्चमी, श्रीकृष्ण जन्माष्टमी, होली, चैते दशै, साउने संकान्ती, माघे संकान्ती, मातातीर्थ औंसी, अक्षय तृतीया, हरिश्यनी-हरिवोधनी एकादशी, नागपञ्चमी, रक्षाबन्धन (जनैपूर्णिमा), कुशे औंसी, बालाचतुर्दशी, कोजाग्रत पूर्णिमा, श्री स्वस्थानी पूर्णिमा, नयाँ वर्ष, सोहश्वाद्ध, कर्कट संक्रान्ति, संकट पूजा, बुद्धजयन्ती, विभिन्न ल्होसार पर्वहरू, क्रिश्मस डे, आदि चाडपर्वहरू रहेका छन् । परम्परागत संस्कृतिमा आधारित असारे गीत, तीज गीत, भ्याउरे भाका र दोहोरी गीत आदि यस गाउँउपालिकामा सर्वाधिक लोकप्रिय छन् ।

बैशाख पूर्णिमा, असार १५ मा दही चिउरा, बैशाख संक्रान्ति, जेठ पूर्णिमा, भदौरे औंसी, साउने संक्रान्ति, नागपञ्चमी, ऋषितप्ती पूर्णिमा, बडा दशै, सराँ, तिहार, देउली, कर्तिक पूर्णिमा, माघे संक्रान्ति, फागु पूर्णिमा (होली), रामनवमी, ठूलो एकादशी यहाँका जनमानसले मनाउने मुख्य पर्वहरू हुन । रजवारा मेला, खैरा, फूलबारीको मेला, गुरुङको घाँटु नाच आदि नृत्य एवं पर्वहरू भव्यताका साथ मनाइन्छ । यस वाहेक, भाइटिकाको अर्को दिन तृतीयादेखि पञ्चमीसम्म डल्ले सराया (विजुवार नजिक) उल्लासजनक रूपमा मनाइन्छ भने दाखाक्वाडीको हिक्मतेश्वर मेला पनि उत्तिकै महत्वका साथ लिइन्छ । यी अवसर एवं पर्वहरूमा लट्ठी र तरबारको रोमाञ्चक खेल देखाइन्छ । विजुलीकोट जात्रा, मसानपाटी (सारिवांग) को कात्तिके जात्रा र मरन्ठानाको ठूलासिम मेला पनि उत्तिकै हर्षोल्लासका साथ मनाइन्छ । खलंगामा घण्टाकर्णदेखि ऋषितप्ती पूर्णिमासम्म लाखे नाच, गाईजात्रा, पल्टन जात्रा, गणेश जात्रा र माघे पूर्णिमामा

मनाइने खरजात्रा पनि लोकप्रिय छन् । नृत्यहरूको सन्दर्भमा पुरसुंगे मारुनी नाच, मादीखोला नाच र यहाँका अन्य लोक नाचहरूको आफ्नै पहिचान र इतिहास छ । यस्ता नृत्य र पर्वहरू यहाँ आउने पर्यटकहरूका लागि आकर्षणका केन्द्रविन्दु हुन सक्छन् र स्थानीय जनतालाई पर्यटनबाट लाभान्विन गराउनका लागि पूर्ण सक्षम हुन्छन् ।

२.३ भौतिक पूर्वाधार

सरुमारानी गाउँपालिकाको बाटो-घाटोको स्थिति हेर्दा कालोपत्रे सडक ४४ कि.मि रहेको छ जसले कुल सडकको ३०.९८ प्रतिशत ओगटेको छ । त्यस्तै कच्ची बाटो ९८ कि.मि. छ । जसले ६०.०१४ प्रतिशत ओगटेको छ र सरुमारानी गाउँपालिकाको ४४ कि.मि. सडकमा बाहै महिना यातायात संचालन हुने गर्दछ । यस सरुमारानी गाउँपालिकाका सबै क्षेत्रहरूमा बाहै महिना चल्ने सडक सञ्जाल विस्तार हुन सकेको देखिन्दैन । सरुमारानी गाउँपालिकामा गाउँवासीको यात्रा छिटो तथा सुविधायुक्त होस् भनि गाउँका विभिन्न ठाउँहरूमा भोलुंगेपुलहरू निर्माण गरिएको छ ।

यस गाउँपालिकामा कान्तिपुर एफ.म., रेडियो नेपाल लगायत विभिन्न स्टेसनहरू जिल्ला तथा केन्द्रबाट सिधा प्रशारण भएको सुन्न सकिन्छ । गाउँपालिकामा नेपाल टेलिकम र एनसेल दुवै सेवा उपलब्ध छ । सञ्चार प्रणालीको विवेचना गर्दा यस गाउँका ६ औटै वडाहरूमा ल्याण्डलाइन, सिडिएमए, एडिएसएल, मोबाइल, आदि सेवा नेपाल टेलिकम, एनसेलजस्ता कम्पनीहरूले उपलब्ध गराएको देखिन्छ । जिल्ला हुलाक १, इलाका हुलाक १ र अतिरिक्त हुलाक ३ गरी जम्मा ५ ओटा हुलाक कार्यालयहरूबाट गाउँभित्र र गाउँ बाहिर एवम् विदेशमा समेत हुलाक सेवा प्रदान गरिरहेको छ । सरुमारानी गाउँपालिकामा स्थानीय पत्रपत्रिकाहरू प्रकाशित गर्ने गरेको छैन । तर यहाँका गाउँवासीहरूले नगरपालिकामा प्रकाशित हुने विभिन्न पत्रिकाहरू पढेर देश विदेशका खबरहरू प्राप्त गर्ने गरेका छन् । गाउँपालिकामा बत्ती बाल्न विजुली प्रयोग गर्नेको घरधुरी संख्या १,५०० (४३.०५ प्रतिशत) रहेको छ ।

त्यस्तै गाउँका कुल घरधुरी मध्ये २२४ जना (६.४२९ प्रतिशत) ले सोलार, ३८८ (११.१४ प्रतिशत) ले मट्टितेल र १,३५४ (३८.८६ प्रतिशत) घरधुरीले अन्य इन्धन प्रयोग गरेको देखिन्छ । विसं २०६८ को जनगणनाअनुसार सरुमारानी गाउँपालिकामा परिवारमा खाना पकाउन प्रयोग गरिने प्रमुख इन्धनको रूपमा काठ तथा दाउरा सबैभन्दा बढी ३,३७८ (९६.९६ प्रतिशत) रहेको छ । यसैगरी दोस्रोमा एल.पी. ग्राँस प्रयोग गर्ने घरधुरी संख्या ६३ (१.८१ प्रतिशत), गोबर ग्राँस प्रयोग गर्ने घरधुरी संख्या १५ (०.८३ प्रतिशत), मट्टितेल प्रयोग गर्ने १ (०.०३ प्रतिशत) रहेका छन् भने विजुली प्रयोग गर्ने घरधुरी कम २ (०.०६ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ । वडागत रूपमा सबैभन्दा बढी एल.पी. ग्राँस प्रयोग गर्ने वडा नं. २ मा ३१ घरधुरी संख्या रहेको देखिन्छ ।

सरुमारानी गाउँपालिकामा कुल खेती हुने जमिनको जम्मा ७२ हेक्टर क्षेत्रफलमा सिंचाइ भएको छ । दलान सिंचाइ योजना र भिलिवाड सिंचाइ योजनाले बाझेसालको ७० हेक्टर क्षेत्रफलमा सिंचाइ गरिएको छ भने रातामाटा सिंचाइ योजनाले हंसपुरकोटमा २ हेक्टर जमिन सिंचित छ । गाउँपालिकाको कुल ३,४८४ परिवारहरू मध्ये, माटोको जोडाइ भएको ढुंगा तथा इटाले बनेका घरधुरीको संख्या २,७४० (७८.६५ प्रतिशत), सिमेन्टको जोडाइ भएको इटा, ढुङ्गाको जग भएको घरधुरीको संख्या ५० (१.४४ प्रतिशत) रहेको छ । बाहिर गाहो सिमेन्टको जोडाइ भएका घरधुरी ७.१८ प्रतिशत र सिमेन्ट ढलान छाना भएका घरधुरी १.९८ प्रतिशत छन् । तराईका धेरै नगरहरूको स्थिति भन्दा आवास घर निर्माणमा सरुमारानी गाउँपालिकाको स्थिति सन्तोष जनक छैन । यस गाउँपालिकामा पिल्लर तथा सिमेन्टको गारो र जग भएका घरहरूक एकदम कम मात्रामा रहेका छन् । गाउँमा कुल ९६ (२.७६ प्रतिशत) घरहरू मात्र भाडामा दिईएका छन् भने ३,३४२ (९५.९२ प्रतिशत) घरहरू निजी स्वामित्वमा रहेका छन् । गाउँभित्र ७ ओटा (०.२० प्रतिशत) घरहरू विभिन्न संस्थाहरूले उपयोग गरेका छन् ।

२.४ सरुमारानी गाउँउपालिकाको आर्थिक गतिविधि

गाउँउपालिकाको अर्थतन्त्रमा वनपैदावार र प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण गरी सतह तथा भूमिगत सिंचाइमा आधारित दिगो कृषि प्रणालीलाई नै मेरुदण्डको रूपमा लिन सकिन्छ । साथै यो गाउँउपालिका पर्यटकीय क्षेत्रको रूपमा समेत रहेको छ । कृषि, पशु एवम् वनजन्य कच्चा पदार्थको सुलभ उपलब्धता, गाउँका सबैजसो बडाहरूमा सडक, विजुली, पानीलगायत आधारभूत औद्योगिक पूर्वाधारको विकास तथा उद्योग स्थापनाका लागि पर्याप्त जमिन हुँदा गाउँउपालिकामा कृषि, पशु, वन लगायतको उद्योगका साथै शैक्षिक र औषधीय पर्यटन (Medical tourism) समेतको विकासको सम्भावना रहेको छ । अर्थतन्त्रका यिनै विशिष्ट क्षेत्रहरूमा गाउँउपालिकाको विशिष्टता एवं प्राथमिकता केन्द्रित गर्नु उपयुक्त देखिन्छ ।

२.५ रोजगारीको अवस्था

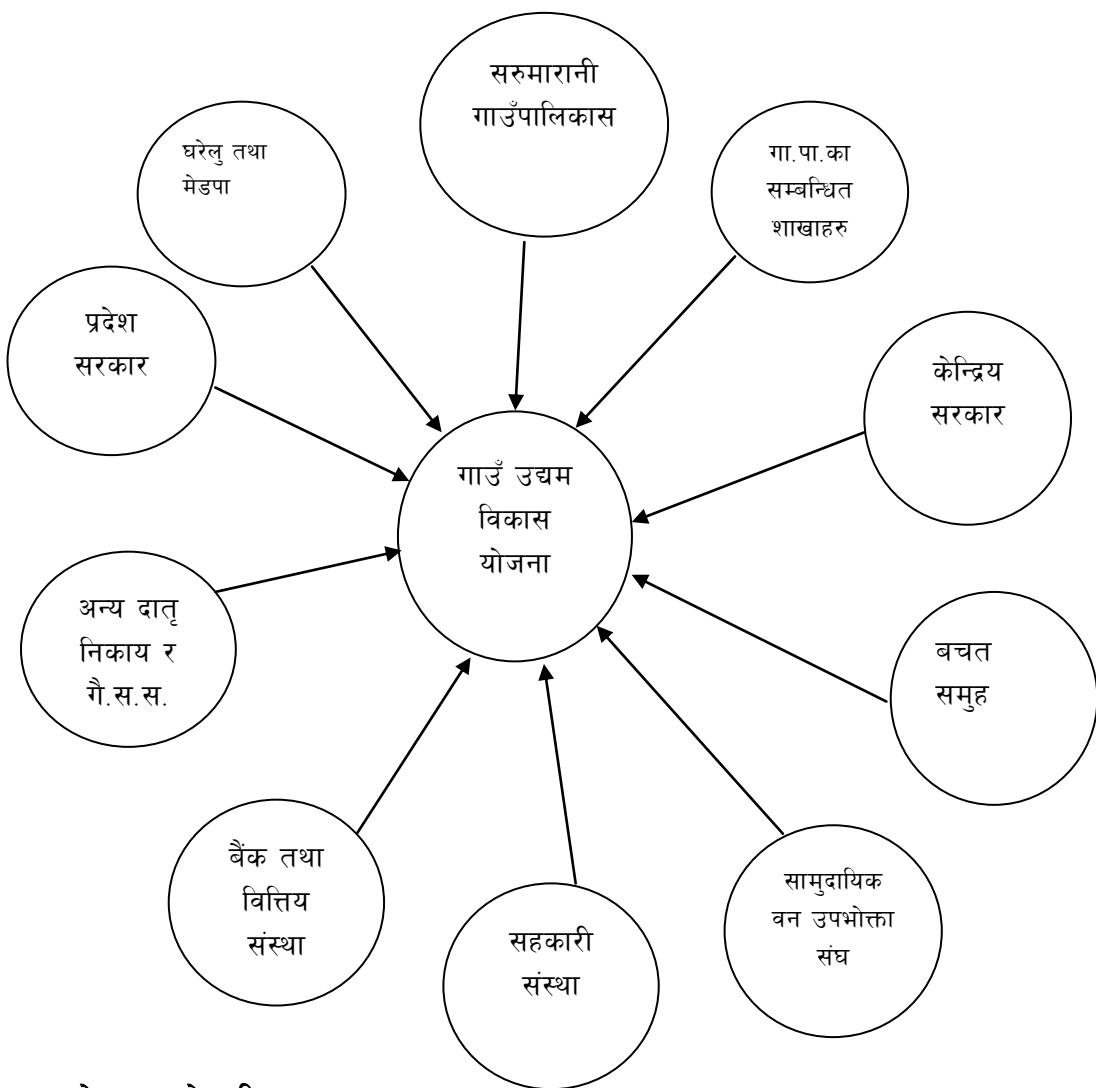
सरुमारानी गाउँउपालिकामा कृषि पेशा अंगाल्ले परिवारको संख्या उच्च रहेको छ । गाउँउपालिकाको बडा नं. १ र २, बाङ्गेसालमा लेयर्स तथा ब्रोइलर कुखुरा, गाई र भैंसी पालन गरिएको छ । बाखा पालन सबै बडाहरूमा गरिएको छ । तर व्यावसायिक बाखा पालन फार्म भने सबै बडामा छैनन् । पशुजन्य उत्पादनहरू जस्तै: दुध, दही, घिउ तथा मासुका लागि कुखुरा, बंगुर, खसी, बोकाहरूको बिक्रीबाट आम्दानीमा सहयोग पुग्ने हुँदा आर्थिक पक्षमा टेवा पुग्ने देखिन्छ । गाउँउपालिकामा ठुला उद्योगहरू नभएतापनि कृषि तथा वा वनपैदावारमा आधारित साना खालका उद्योगहरू सञ्चालनमा रहेको देखिन्छ । गाउँउपालिकामा कृषिमा आधारित घरेलु उत्पादन पनि विस्तारै व्यवसायिक उत्पादन हुन थालेको छ । गाउँउपालिकामा फर्निचर, ग्रिल, सिलाई कटाई, कुटानी पिसानी आदिजस्ता साना उद्योग व्यवसाय हरू रहेका छन् । गाउँउपालिकामा उपलब्ध कृषि कच्चा पदार्थ, वनजन्य कच्चा पदार्थ लगायतको संभावनामा लगानी गरी साना तथा मझौला उद्योगहरूको विकास तथा संभावित पर्यटकीय क्षेत्रको व्यवस्थापन गर्न सकेको खण्डमा गाउँउपालिकाको अर्थतन्त्रमा विकास हुने देखिन्छ ।

गाउँउपालिकाको अर्थतन्त्र मुख्यतया: कृषि, वन, उद्योग, पानी, थोक तथा खुद्रा बजार, होटल, पर्यटन तथा सेवाजस्ता क्षेत्रमा निर्भर भएको देखिन्छ । उपयुक्त हावापानी, माटोको बनोट तथा पहाडी भूभाग भएको यस गाउँउपालिका क्षेत्र कृषिको लागि उपयुक्त उर्वर माटो भएको हुँदा गाउँउपालिकामा अधिकांश घरपरिवार प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा कृषि व्यवसायमा संलग्न रहेका छन् । त्यसैगरी गाउँउपालिकामा रहेका नदी तथा पोखरीहरू, वनजंगल तथा जैविक विविधताले गाउँउपालिकाको विकासमा थप सम्भावना बोकेका छन् । प्यूठान जिल्लाको एकदमै रमणीय, धार्मिक तथा ऐतिहासिक गाउँउपालिकाको रूपमा चिनिन्छ सरुमारानी गाउँउपालिका । यसै कारणले गर्दा यस सरुमारानी गाउँउपालिकामा क्षेत्रीय आकर्षण रहनु, गाउँउपालिकाको विकासका लागि विभिन्न राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरू कार्यरत रहनु, सुशासन तथा पारदर्शिताका लागि विभिन्न ऐन, कानून, नीति, नियम कार्यान्वयनमा रहनुलगायत विभिन्न अवसरहरू गाउँउपालिकाको विकासका लागि रहेका छन् । मील, फर्निचर उद्योग, धागोको उद्योग, कुखुरा पालन, पशु पालन आदि यस गाउँउपालिकामा रहेका केही साना घरेलु उद्योग तथा व्यवसायहरू हुन् । यस गाउँउपालिकाको अर्को मुख्य आर्थिक आधार वैदेशिक रोजगार रहेको देखिन्छ । यहाका युवाहरु मुख्य रूपमा भारत, मलेसिया, खाडी मुलुकमा गएका छन् भने केहि युरोप, अमेरिका, जापान, कोरिया र अष्ट्रेलिया गएको पाइन्छ ।

२.६ उद्यम विकास सम्बन्धी सेवा प्रदायकहरू

यो सरुमारानी गाउँउपालिकामा कार्यरत सरोकारवालाहरू र संघसंस्थाहरू नक्साङ्कान, श्रोत तथा सेवाको विवरण :

२.६. क) सरोकारवाला तथा संघसंस्थाहरूको नक्साङ्कान

टेबल ३: श्रोत तथा सेवा विवरण :

सि. नं	सरोकारवाला तथा संघ संस्थाको नाम	संख्या	उपलब्ध सेवा
१	सरुमारानी गाउँपालिका	१	समन्वय, व्यवस्थापन, कार्यान्वयन, बजेट, सामाजिक परिचालन आदी
२	पशु विकास कार्यालय	१	कार्यान्वयन, बजेट, सामाजिक परिचालन
३	कृषि विकास कार्यालय	१	कार्यान्वयन, बजेट, सामाजिक परिचालन
४	महिला तथा बालकालिका कार्यालय	१	कार्यान्वयन, बजेट, सामाजिक परिचालन
५	केन्द्रिय सरकार	१	बजेट र नीति नियममा सहजिकरण
६	प्रदेश सरकार	१	बजेट र नीति नियममा सहजिकरण
७	घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति	१	उद्योज प्रशासन, आर्थिक तथा प्राविधिक योगदान
८	बचत समुह		बचत तथा ऋण लगानी
९	बैंक तथा वित्तिय संस्था	४	बचत तथा ऋण लगानी
१०	सहकारी	८	बचत तथा ऋण लगानी
११	सामुदायिक वन / कवुलियत वन	३५	वन, आयआर्जन र ऋण
१२	NGO/INGO		गरीबी निवारण कार्यक्रम

२.८ उद्यम विकासका लागि विगतका प्रयास र उपलब्धीहरु (वर्तमान अवस्थाको विश्लेषण)

टेबल ४: उद्यमहरुको विवरण:

सि.नं	गाँउपालिकाको नाम	उद्यमीको संख्या
१	सरुमारानी गाँउपालिका	१२६

खण्ड ३: श्रोत साधन तथा बजार सर्वेक्षण र उद्यम विकासका अवसरहरुको आँकलन

३.१ बजारको अवस्था:

लघु उद्यमहरु सामान्यतया उद्यमीलाई बढी फाइदा र दीगोपनाको लागि उद्यमीहरूको माग, बजारको सम्भाव्यता र कच्चा पदार्थको उपलब्धता जस्ता ३ वटा महत्वपूर्ण पक्षको सन्तुलनलाई ध्यान दिएर कार्य गर्दछ। तसर्थ बजार भनेको उद्यमहरुको प्राण हो। श्रोत मात्र भएर पुरदैन, सीप पनि चाहिन्छ, र श्रोत र सीपले मात्र पुरदैन बजारमा माग चाहिन्छ। तसर्थ लघु उद्यमको विकासमा बजारको ठूलो भुमिका भएको हुँदा योजना तर्जुमा गोष्ठीबाट उपलब्ध सूचना तथा श्रोत सर्वेक्षणका आधारमा गाउँ भित्र वा पायक पर्ने स्थानहरुको पहिचान गर्ने जमको गरेको छ।

टेवल ४: बजारको अवस्था

वार्ड नं	पायक पर्ने बजारहरुको नाम	पायक पर्ने बस्तीहरु	आवत जावत गर्ने माध्यम	बस्ती अनुसारको दुरी	बजारमा आयात हुँने बस्तुहरु	बजारबाट निर्यात हुँने बस्तुहरु	निर्यात भएर जाँने स्थान
१	दर्भान बजार	भिलिवाड, कालिवन, बाङ्गेसाल	५००	आधा घण्टा	दाल, चिनी, चिया, चामल, सावुन, तेल कपडा	बेसार, पिडालु, गहत, तोरी, मकै, दालहरु	चनौटा, कृष्णनगर, काठमाण्डौ, लमही, बुटवल
	साना किसान बजार	अर्धाखाची, सितगांगा न.पाका २ वार्ड	२५०	१ घण्टा	दाल, चिनी, चिया, चामल, सावुन, तेल, तरकारी	तरकारी, खसि, पाडा, आप, लिची	चनौटा, कृष्णनगर, काठमाण्डौ, लमही, बुटवल
२	दर्भान	गनाह, बाङ्गेसाल, राडवाड, हंशपुर	१००	५ किमी	उपभोग्य बस्तुहरु	गहत, सुठो, पिडालु, दुध, बोडी, कुखुरा, खसि	भालुवाङ्ग, चनौटा, काठमाण्डौ, बुटवल
	शान्तिपुर	गनाह, ददेरी, दाङ्ग, हाँसिपुर	५०	७ किमी	उपभोग्य बस्तुहरु	गहत, सुठो, पिडालु, मह, खसि, कुखुरा	भालुवाङ्ग, चनौटा, काठमाण्डौ, बुटवल
	भालुवाङ्ग	गनाह, ददेरी, दाङ्ग, हाँसिपुर	१५०	१५ किमी	उपभोग्य बस्तुहरु	गहत, सुठो, पिडालु, मह, खसि, कुखुरा, आप, लिची, केरा	भालुवाङ्ग, चनौटा, काठमाण्डौ, बुटवल
३	कास्कोट	सुजिन्पुर, चामा, हंशपुर, सजेकोट, ठख, उद्धिन ढुङ्गा	५०	एक घण्टा ३० मिनेट	चामल, दाल, तेल, नुन, कपडा, भाडा, औषधी, चिनी, आलु	अदुवा, दालचिनि, रिठा, बेसार, मह, खसिबोका, दुध, लोकल कुखुरा, सालको काठ, कुकाठ	बड्डाडा
४	बड्डाडा	भिङ्गीखोला,	१००	एक घण्टा पन्च	खाद्यान्त, किराना,	अदुवा, मह,	विजुवार,

		डाडसिंड, मान्द्रे, धनकोट, प्यालि, माटी, सौराकोट, हात्तिखाल, जस्पुर, राडभाड, विरिडकोट, दाढ़का केहि बस्तिहरु, शिरवारी, छतिवन, मोतिपुर, हंशपुर, एरावती गा.पा का केहि वस्तीहरु		मिनेटा	लत्ता कपडा, पुस्तक, औषधी, विउ, हार्डवेययर सामग्री	पिडालु, गहत, बेसार, मास, टिमुर, रिट्टा, भटमास, दालचिनी, चिउरी, ध्यु, लोकल कुखुरा, खसि, बोका, केरा	खलज्जगा, बादुला, भालुबाज्ज, लमही, चन्द्रौटा, कृष्णनगर, बुटवल, भैरहवा, काठमाण्डौ
५	जस्पुर, बड्डाडा, दर्भान	हात्तिखाल, गोलधारा, व्यालीमाटी, सौराकोट, विरिडकोट, राडभाड, जस्पुर, दाङ्ग जिल्लाको कोइराल, सुरपोखरी, बुढीचौर	६५	६ किमी	चामल, दाल, तेल, मैदा, आटा, नुन, कपडा, औषधी	अदुवा, बेसार, फापर, गहत, मास, चिउरी, विउ विजन, टिमुर, खसि बोका, कुखुरा, मह, ध्यू	बुटवल, चन्द्रौटा, कृष्णनगर, भालुबाज्ज, लमही, बड्डाडा
६	बड्डाडा, मुर्कुटी	बुढीचौर, पाडवाड, पाडकोट, किमिचौर, सेम्लि, भिङ्गीखोला, अर्खले वस्ती	२० जना	दुई घण्टा तिस मिनेट	खाद्यान्न, तेल, नुन, लत्ता कपडा, औषधि, विउ	अदुवा, बेसार, टिमुर, मह, चिउरी, ध्यु, भैसि, ध्यू, भैसि, गहत, दालचिनि, सुन्तला, कागति, रिट्टा, खसि	बड्डाडा, भृकुटी, कृष्णनगर, घोराही

३.२ बजारिकरणका चुनौतीहरूः

गोष्ठीका सहभागिहरूको धारणा अनुसार हाल लघु उद्यमीहरूको ५० प्रतिशत जति सहजरूपमा बजारीकरण हुन सकेको छ भने बजारीकरणमा निम्न अनुसारका चुनौतीहरू रहेको पाईयो ।

- उत्पादित बस्तुले बजार नपाउनु
- लागत खर्च बढी
- परम्परागत चेतना
- यातायात/भौतिक पुर्वाधारको अभाव
- सिप मुलक तालिम/ज्ञानको अभाव
- चेतनाको कमि
- वित्तिय पहुचमा कमि
- इच्छा शक्तिमा कमि
- स्रोत साधन र प्राविधिक ज्ञानको कमि
- देखासिकि
- ज्ञानको कमि
- खण्डीकरण खेतियोग्य जमिन
- गुणस्तरिय मल र वित्र विजनको उपलब्धता समयमा नहुनु
- नया प्राविधिहरू नभित्रनु
- अनुदान सहयोग, नहुनु
- हौसला र प्रोत्साहन नहुनु
- विमाको व्यवस्थापन र कार्यान्वयन नहुनु
- जोखिम मोल्न नसक्नु
- धैर्यतामा कमि
- सरकारको फितलो निति
- बजारको माग अनुरुपको उत्पादन नहुनु
- अस्वच्छ प्रतिप्रधार्ता

३.३ श्रोत साधनको सम्भावना र उद्यम विकासका अवसरहरूको आँकलन

प्रायः लघु उद्यमहरू स्थानीय श्रोत साधन, सीप र बजार सम्भावनाका आधार स्थापना हुने भएका हुँदा सरुमारानी गाँउपालिका भित्र के कति कुन प्रकारका श्रोत साधन उपलब्ध हुन सक्छन् र स्थानीय तहमा के कस्ता सीपहरू

उपलब्ध छन् र बजार लगायत अन्य सम्भावनाहरु के छन् भनी पहिचान गर्नु यो श्रोत साधन सर्वेक्षणको मूल उद्देश्य हो । यसका निहित उद्देश्यहरु निम्न अनुसार छन्:

- छरिएर रहेका कृषि, वनपैदावार, पशु तथा धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्र जस्ता व्यवसायिक रूपमा उपलब्ध हुने श्रोत तथा साधनहरुको लिस्ट तैयार गर्ने, जसका आधारमा नयाँ उद्यमहरु स्थापनाका लागि आधार तैयार होस् ।
- अवसरको पर्खाईमा रहेका शिल्पीहरुको पचिन गर्ने, जसबाट आगामी दिनमा लघु उद्यमी स्थापनामा यिनीहरुलाई समेट्न सकियोस् ।
- बजार सर्वेक्षणबाट स्थानीय तहको आर्थिक गतिविधिहरुको आँकलन गर्ने, जसबाट लघु उद्यमीहरुको उत्पादनको बजारमा स्थान सुनिश्चित गर्न सहयोग पुगोस् ।

नेपालका अधिकांस गाउँ तथा गाउँका जनताको जीविकोपार्जको मूल श्रोत कृषि हो तर निर्वाहमुखि कृषि प्रणालीबाट गरीव तथा विपन्न वर्गको जिविकोपार्जनमा थप चुनौति वन्दै गएको छ । तसर्थ यस्ता कृषकहरुलाई व्यवसायिक कृषकको रूपमा रूपान्तरित गर्नु अनिवार्य भैसकेको छ । त्यसैगरी वन पैदावारमा आधारित श्रोत साधनलाई सुरक्षित दोहनका साथ दिगो उपयोग गरी वन तथा वातावरणको सही उपयोगबाट अधिकतम लाभ लिन सक्ने गरी यिनमा आधारित उद्यमहरुको विकास तथा परम्परागत सीप र प्रविधिलाई अधिकतम उपयोगको वातावरण तैयार गरी यस क्षेत्रको जिविकोपार्जन लघु उद्यमको माध्यमबाट थप सहज वनाउनु पर्ने खाँचो छ । त्यसैगरी स्थानीय स्तरमा रहेका कतिपय पर्यटनको सम्भावना भएका हाम्रा प्राकृतिक तथा धार्मिक सम्पदाहरु ओभेलमा परी वा त्यको उपयोगको सम्भावना पहिचान गर्न नसकी स्थानीयहरुले त्यसबाट लिन सक्ने फाईदा पनि लिन नसकिरहेको अवस्था छ । तसर्थ यस्ता सम्भावनाहरुलाई उजागर गर्नु पनि आवश्यक छ । यहि कारणले सरुमारानी गाँउपालिकाको श्रोत साधन र बजारको सर्वेक्षण गर्नु परेको हो ।

लघु उद्यम भनेको ज्यादै सानो लगानीमा संचालन गरिने उद्यमहरु हुन् जसमा सानान्यतया ज्यादै न्युन पूँजी भएका अति विपन्न वर्गका मानिसहरु तथा परम्परागत सीप र प्रविधिको उपयोग गरी या स्थानीय स्तरमा विकास गर्न सकिने सीपमा आधार भै बढी मात्रामा संलग्न हुन्छन् । यस्ता उद्यमहरु बाह्य श्रोत साधनमा आधार भएर संचालन गर्न पूँजी, बजार, सीप तथा प्रविधिका आधारमा सम्भव हुँदैनन् ।

हाम्रो देशमा श्रोत साधनको अभाव भन्दा पनि भैरहेको श्रोत र साधनको पहिचान गर्न नसक्नु बढी समस्याको रूपमा देखिन्छ । लक्षित वर्गमा उद्यमशीलताको ज्ञानका अभावका अतिरिक्त छरिएर रहेका श्रोत तथा साधनलाई एकत्रित गरी लघु उद्यमहरुको स्थापनाबाट अति गरीव तथा गरीव वर्गमा रोजगारी शृजना तथा आय बढिमा जोड दिने सोचाईमा आधारित विकासको आयामलाई हालसम्म खासै महत्वको रूपमा नहेरिएको अवस्था छ । तसर्थ स्थानीय स्तरमा श्रोत साधन भएर, मनमा उत्साह भएर तथा हातमा सीप भएर तथा सीप हसिल गर्ने सम्भावना भएर पनि आफ्नो रोजगारी शृजना गर्न नसकी युवा पुस्ता गाउँनै खाली गरी विदेशिनु पर्ने बाध्यताको अवस्था छ । तसर्थ स्थानीय श्रोत साधन भनेको लघु उद्यमहरुको आधार भएको हुँदा सरुमारानी गाँउपालिकामा लघु उद्यमीको विकास गर्न यो श्रोत साधन सर्वेक्षण अति आवश्यक पर्न गएको हो ।

योजना तर्जुमा गोष्ठीबाट उपलब्ध सूचना तथा श्रोत सर्वेक्षणका आधारमा संक्षिप्तरूपमा हेर्दा यस सरुमारानी गाँउपालिकाका सम्पूर्ण वडाहरुमा कृषि, पशु र वन पैदावरमा आधारित कच्चा पदार्थहरू र पर्यटकीय स्थल तथा उपलब्ध सीप र प्रविधि निम्न टेबुलमा देखाईए अनुसार भएको पाईयो

टेबल ५: श्रोत साधनको सम्भावना र सम्भाव्य उद्घम आँकलन

टेबुल ५.१ कृषि पैदावार मा आधारित श्रोत साधनको सम्भावना र सम्भाव्य उद्घम आँकलन

स्थापनाका गर्न सकिने उद्घमका प्रकार र आधारहरु (श्रोत साधन, सीप, बजार आदि)

टेबल १: स्थापना गर्न सकिने कृषिमा आधारित उद्घमहरु र त्यसका आधारहरु

:

वडा.नं	व्यवसायिक रूपमा उपलब्ध हुन सक्ने स्रोत साधनको विवरण	पाइने स्थान वार्ड	सृजना गर्न सकिने संभाव्य उद्घमहरु	संभावित उद्घमी संख्या
१	मकै, धान, गँहु	सवै बस्तिहरुमा	विजु उत्पादन	५०
	सुर्यमुखि, तोरी, तिल	सवै बस्तिहरुमा	तेल उत्पादन	२५
	मास, मसुरो, अरहर, चना, केराउ	सवै बस्तिहरुमा	दाल उत्पादन	१५
	आँप, लिचि, कागती, अमिलो, अँगर, केरा, भुईकटहर, मेवा, अम्बा	सवै बस्तिहरुमा	फलफुल उत्पादन तथा किकि	२५
	च्याउ	सवै बस्तिहरुमा	तरकारी उत्पादन	१५
	आलु, लसुन, प्याज, टमाटर, लहरे, तरकारी, भण्डी	सवै बस्तिहरुमा	तरकारी, सस उत्पादन	२५
	बेसार, पिडालु र तरुल	सवै बस्तिहरुमा	तरकारी, मसला उत्पादन	२५
	बगरखेति, तरबुजा, खरबुजा, काउली	खालि बगरमा	तरबुजा, खरबुजा उत्पादन	५
	किमु तथा रेशम किरा पालन	सवै बस्तिहरुमा	रेशमको घाँगो	५
२	तोरी, चना, केराउ, मसुरों, गँहु, धान	साविक वार्ड २ का बस्तिहरु (दर्भान, ददेरी, ढाण)	तेलमिल, दामोठ उद्योग, चाउमिन उद्योग, विजु विकि	२०
	मौसमि तथा बेमौसमी तरकारी	दर्भान, ददेरी, ढाण, जोगीदुङ्गा, गनाहफाँट, रत्ने, मसुरे	सस उद्योग, तरकारी विकि	१०
	केरा, कागति, आँप, लिची, अमिलो, भक्कु	दर्भान, ददेरी, ढाण, भुल्के, भुइपाली, गनाह, बर्नविर,	अचार तथा जुस उद्योग, फलफुल विकि	१०

		मैदान, रत्ने मसुरे		
	च्याउ खेति	दर्भान, ददेरी, रत्ने, जोगिंदुङ्गा	च्याउ उत्पादन	१०
	अचार उद्योग	दर्भान, ददेरी, बर्नविर, भुल्के, भोम्पाली, गनाह, ढाण, जोगिंदुङ्गा	अचार उद्योग	१०
	बेसार र पिँडालु व्यावसाय	भुल्के, भोम्पाली, मैदान, बर्नविर, गनाह, दर्भान, ददेरी	बेसार, पिडालु प्रसोधन केन्द्र	५
	मौरि पालन	दर्भान ददेरी, गनाह, बर्नविर	मह उत्पादन तथा प्रशोधन	५
	रेशम खेति	ददेरी, मिठीआँप, ढाण	धागो उत्पादन	२
	तरबुजा, खरबुजा	दर्भान, रानिवगर, गनाहा	तरबुजा, खरबुजा उत्पादन	२
३	अदुवा, बेसार, पिँडालु, तरुल, आलु, कागति, मालभक केरा, कफि	सवै बस्तिहरुमा	अदुवा प्रसोधन केन्द्र, अदुवा उद्योग	१०
	तरकारी	सुजिनपुर, तल्लो चाभा, बांगे, पनाहा, बेवरे, रातामाटा, मछेडी	तरकारी उत्पादन	२०
४	अदुवा	बुढीचौर, धनकोट, डाडसिङ्ग	अदुवा प्रसोधन, स्क्वास, अचार क्यान्डी, सुठो उत्पादन	१०
	मौरी पालन	सवै बस्तिहरुमा	मह, मैन, मिठाई, उद्यम स्थापना	२५
	तरकारी	बैक	तरकारी उत्पादन विकि	२०
	बेसार	सवै बस्तिहरुमा	बेसार पाउडर वित्र उत्पादन	१०
	गहत	सवै बस्तिहरुमा	गहत उत्पादन	५
	तोरी	सवै बस्तिहरुमा	तेल उत्पादन	१०
५	माहुरी मह	हात्तिखाल, सौराकोट,	मह व्यावसाय	१५

		जस्पुर, गोलधारा, कुथुके		
	अदुवा	कुथुके, प्याँलिमाटी, सौराकोट, बुढीचौर	अदुवा, सुठो उत्पादन व्यावसाय	१५
	बेसार	जस्पुर, विरिड्कोट, राड्वाङ्	बेसार उत्पादन व्यावसाय	२०
	मास	हात्तिखाल, पाखापानी, गोलधारा, हात्तिखाल, पाखापानी	दाल उत्पादन व्यावसाय	५
	फापर	गोलधारा, पाखापानी, भिरगाँउ	फापर पिठो उत्पादन	८
	गहत	हात्तिखाल, जस्पुर, भिरगाँउ, पाखापानी	गहत दाल उत्पादन	१०
	पिडालु	राडभाङ्, विरिड्कोट, जस्पुर, हात्तिखाल	पिडाँलु उत्पादन	६
	तरकारी	हात्तिखाल, छविसे, कुथुके	तरकारी उत्पादन	९
	प्याज	छविसे, हात्तिखाल	प्याज उत्पादन	५
	आलु	जस्पुर, छविसे, हात्तिखाल	आलु उत्पादन	८
६	अदुवा बेसार	सम्पुर्ण बस्तिहरुमा	अचार र जाम उद्योग	१०
	कागति, सुन्तला	पाडकोट, सिम्ले, सेमलगैरा	फलफुल विकि तथा जुस उद्योग	१०
	आँप उत्पादन	सम्पुर्ण बस्तिहरुमा	अचार उद्योग	५
	तरकारी (खुर्सानी, गोपि, टमाटर)	पाडवाङ्, बुढीचौर, भिडग्री खोला	तरकारी उत्पादन तथा विकि	१५

स्थापनाका गर्न सकिने उद्यमका प्रकार र आधारहरु (श्रोत साधन, सीप, बजार आदि)

टेबल २: स्थापना गर्न सकिने पशु पैदावारमा आधारित उद्यमहरु र त्यसका आधारहरु

:

बडा.नं	व्यवसायिक रूपमा उपलब्ध हुन सक्ने स्रोत साधनको विवरण	पाइने स्थान वार्ड	सृजना गर्न सकिने संभाव्य उद्यमहरु	संभावित उद्यमी संख्या
१	भैसि तथा गाई	वार्ड नं: १का सबै बस्तिहरु	दुध उत्पादन	५०
	कुखुरा पालन (लेयर्स तथा बोइलर)	सबै बस्तिहरु	कुखुरा मासु र अण्डा उत्पादन	२५
	लोकल कुखुरा पालन	सबै बस्तिहरु	लोकल कुखुरा मासु र अण्डा उत्पादन	१०
	बाखा पालन	सबै बस्तिहरु	बाखा मासु र उन्नत वित्त उत्पादन	५०
	बँगुर र बदेल पालन	सबै बस्तिहरु	बँगुर र बदेल मासु, पाठापाठी उत्पादन	२५
	टर्की र हाँस पालन	सबै बस्तिहरु	टर्की र हाँस मासु उत्पादन	५
	भुँइघाँस तथा डाँलेघास उत्पादन	सबै बस्तिहरु	भुँइघाँस तथा डाँलेघास वित्त उत्पादन	५
२	घाँस उत्पादन	वार्ड २ का सबै बस्तिहरु	घाँस उत्पादन, वित्त उत्पादन	१०
	गाई भैसी पालन	वार्ड २ का सबै बस्तिहरु	डेरी, मिठाई, दुध संकलन केन्द्र	४०
	बँगुर पालन	सबै बस्तिहरु	मासु प्रशोधन	१५
	बाखा पालन	सबै बस्तिहरु	बाखा स्रोत केन्द्र, फ्रेस हाउस	१००
	कुखुरा पालन	वार्ड २ का सबै बस्तिहरु	फ्रेस हाउस, अण्डा उत्पादन, चल्ला उत्पादन	४५
	टर्की पालन	दर्भान, ददेरी	मासु उत्पादन	२
३	अस्ट्रोज पालन	दर्भान, ददेरी	मासु उत्पादन	१
	बाखा, भैसी, लोकल कुखुरा, बँगुर, मौरी/मह	सबै स्थानहरुमा	मासु, पाठापाठी, अण्डा, मह उत्पादन	१००
४	खसि, बोका पालन	धनकोट, दाढ़सिङ्ग, मान्द्रे, छतिवन, शिरवारी, बड्डाडा, केवरेपानी	बाखा पालन व्यावसाय	६०
	कुखुरा पालन	बड्डाडा	कुखुरा पालन व्यावसाय	२०

	बंगुर पालन	सैवे बस्तिहरुमा	बंगुर पालन व्यावसाय	८
	भैसी पालन	बड्डाडा	डेरी व्यावसाय	१०
५	बाखा पालन	बुढीचौर, राडभाड, जस्पुर, हात्तिखाल	बाखा पालन व्यावसाय	१०
	कुखुरा पालन	जस्पुर, विरिङ्कोट, राडभाड, हात्तिखाल, पाखापानी	कुखुरा पालन व्यावसाय	१०
	बंगुर पालन	विरिङ्कोट, जस्पुर, हात्तिखाल	बंगुर पालन व्यावसाय	१०
६	भैसी पालन	वडाका सम्पुर्ण बस्तिहरु	दुध डेरी उद्योग	२५
	गाई पालन	वडाका सम्पुर्ण बस्तिहरु	दुध डेरी उद्योग	२५
	बाखा पालन	वडाका सम्पुर्ण बस्तिहरु	बाखाको मासु तथा पाठापाठी उत्पादन	४०
	लोकल कुखुरा पालन	पाडवाड, पाडकोट, भिङ्गीखोला	अण्डा, चल्ला तथा मासु उत्पादन	५
	बंगुर पालन	पाडवाड, पाडकोट, भिङ्गीखोला	बंगुरको मासु तथा पाठापाठी उत्पादन	५

स्थापनाका गर्न सकिने उद्यमका प्रकार र आधारहरु (श्रोत साधन, सीप, बजार आदि)

टेबल ३: स्थापना गर्न सकिने वन तथा खानिमा आधारित उद्यमहरु र त्यसका आधारहरु

वडा.नं	व्यवसायिक रूपमा उपलब्ध हुन सक्ने श्रोत साधनको विवरण	पाइने स्थान वार्ड	सृजना गर्न सकिने संभाव्य उद्यमहरु	संभावित उद्यमी संख्या
१	फर्निचर उद्यम संचालन	सैवे बस्तिहरुमा	फर्निचर उद्यम संचालन	१०
	माटोबाट बन्ने सामग्री निर्माण	सैवे बस्तिहरुमा	माटोबाट बन्ने सामग्री निर्माण	५
	दुना टपरी उत्पादन	सैवे बस्तिहरुमा	दुना टपरी उत्पादन	५

२	दुना टपरी उत्पादन	गहना, ढाण, भुल्के, भोम्पाली, रत्ने, मसुरे	दुना टपरि उद्योग	२५
	फर्निचर तालिम	दर्भान, ददेरी, गनाह	फर्निचर उद्योग	१०
	बाँस सम्बन्धि फर्निचर	रत्ने, गनाह, भोम्पाली	डोको, मुढा, प्याक, दराज, नाइलो, डालो, ओखति उद्योग	५
	बेत संबन्धि फर्निचर	मैदान, तल बगर	डोको, मुढा, प्याक, दराज, नाइलो, डालो, ओखति उद्योग	५
	खर र मालुकाको डोरी	भुल्के, भोम्पाली, गनाह, रत्ने, मसुरे, ढाण	डोरी, दाम्लो, नाम्लो, कापि उद्यम	१०
	अमला	भुल्के, भोम्पाली, गनाह, रत्ने, मसुरे, ढाण	अचार, मस्यौरा उद्यम	५
	हर्रे बर्रे	भुल्के, भोम्पाली, गनाह, रत्ने, मसुरे, ढाण	जडिबुटी संकलन केन्द्र	१०
	कुँरिलो	दर्भान, रानी बगर, ढाण, गनाह	जडिबुटी संकलन केन्द्र	१०
	डाँले घाँस/भुई घाँस	वार्ड २ का सबै बस्तिहरु	घाँस संकलन केन्द्र, विउ उत्पादन	१०
	दुङ्गा, गिर्टी, वालुवा	दर्भान, ददेरी	कसर उद्योग संचालन	२
३	सालका काँठ	कास्कोट, पालुथान	फर्निचर उद्योग संचालन	२
	दालचिनिमा आधारित कसला उद्योग	सजेकोट	मसला उद्योग संचालन	५
	चिउरी	तल्लो चाभा	चिउरीको तेल उत्पादन	२
	दुना टपरी व्यावसाय	सबै बस्तिहरुमा	दुना टपरी व्यावसाय	२
	बाँसमा आधारित उद्योग	सुजिनपुर, लोङ्ग-याङ्ग	बाँसका सामग्री, फर्निचर उत्पादन	५
	रिड्डा	सबै बस्तिहरुमा	साबुन उत्पादन, निर्यात	३
	आँप र अमलामा आधारित उद्योग	साविक वार्ड ६	अचार उत्पादन	३
४	बास	सबै बस्तिहरुमा	बाँस जन्य सामग्री उत्पादन	१०
	साल, सल्ला	बड्डाडा	फर्निचर	१२
	चिउरी	धनकोट, दाडिसिङ्ग, मान्द्रे	चिउरी ध्यू प्रसोधन	१०

		बड्डाडा		
	दुङ्गा	मान्द्रे	दुङ्गा उत्खनन्	५
५	बाँसबाट बन्ने सामान	पाखापानी, जस्पुर, कुथुके	डोको, सुपो, डाला, छिउवा, च्याक व्यावसाय	५
	सालको काठ, दुना टपरि, कुकाठ	जस्पुर, विरिडकोट, हात्तिखाल, राडवाड	फर्निचर, भ्याल, ढोका, दुना टपरी व्यावसाय	८
	टिमुर	प्यालीमाटी	टिमुर संकलन तथा विकि	३
	चिउरीको ध्यु	बुढिचौर, सौराकोट, पाखापानी	चिउरीको ध्यु उत्पादन	५
	अमला, कुरिला	भिरगाँउ, गोलधारा, राडवाड, विरिडकोट	अमला, कुरिलाको अचार सुठो उत्पादन	३
६	रिड्डा /टिमुर	वडाका सैवै बस्तुहरू	साबुन उद्योग/ टिमुर संकलन तथा विकि	५
	मारवलखानी		मारवल उद्योग	५०

स्थापनाका गर्न सकिने उद्यमका प्रकार र आधारहरु (श्रोत साधन, सीप, बजार आदि)

टेबल ४: स्थापना गर्न सकिने बजार तथा सीपमा आधारित उद्यमहरु र त्यसका आधारहरु :

वडा.नं	व्यवसायिक रूपमा उपलब्ध हुन सक्ने स्रोत साधनको विवरण	पाइने स्थान वार्ड	सृजना गर्न सकिने संभाव्य उद्यमहरु	संभावित उद्यमी संख्या
१	ढाका, बुटिक, सिलाई, बुनाई	सैवै बस्तिहरूमा	ढाका, बुटिक, सिलाई, बुनाई उद्यम संचालन	१०
	ड्राइभिङ्ग, मोवाईल मर्मत, वाइरिङ्ग, विद्युतिय सामग्री मर्मत	सैवै बस्तिहरूमा	ड्राइभिङ्ग, मोवाईल मर्मत, वाइरिङ्ग, विद्युतिय सामग्री मर्मत केन्द्र स्थापना	१०
	मोटरसाइकल, गाडी, टिभि, फिज, गाडी मर्मत	सैवै बस्तिहरूमा	मोटरसाइकल, गाडी, टिभि, फिज, गाडी मर्मत केन्द्र स्थापना	१०
	लोकसेवा तालिम, व्युटिपार्लर, हेयर कटिङ्ग, स्विटर गुडिया बनाउने,	सैवै बस्तिहरूमा	लोकसेवा तालिम, व्युटिपार्लर, हेयर कटिङ्ग, स्विटर गुडिया बनाउने, चकटि र गुन्द्रा	१०

	चकटि र गुन्दा बनाउने		बनाउने उद्यम संचालन	
	अचार, आलुचिप्स, भुजा, चाउमिन, सस बनाउने	सबै बस्तिहरूमा	अचार, आलुचिप्स, भुजा, चाउमिन, सस उत्पादन	१०
	दालमोठ, भुजिया, पाउरोटि, दुधका परिकार बनाउने तालिम	सबै बस्तिहरूमा	दालमोठ, भुजिया, पाउरोटि, दुधका परिकार उत्पादन	१०
	कुक तथा होटल व्यावसाय	सबै बस्तिहरूमा	कुक तथा होटल व्यावसाय संचालन	१०
	सिकर्मी तथा डकर्मी तालिम	सबै बस्तिहरूमा	सिकर्मी तथा डकर्मी सेवा संचालन	१०
२	मोबाइल, कम्प्युटर, फ्रिज लगायतका विद्युतिय सामग्री मर्मत	दर्भान, ददेरी, गनाह	मोबाइल, कम्प्युटर, फ्रिज लगायतका विद्युतिय सामग्री मर्मत केन्द्र संचालन	१०
	पलम्बीङ्ग	दर्भान, ददेरी, गनाह	पलम्बीङ्ग सेवा संचालन	५
	फ्रेस हाउस	दर्भान, ददेरी, गनाह	फ्रेस हाउस संचालन	५
	व्युटि पार्लर	दर्भान	व्युटि पार्लर संचालन	५
	सिलाई कटाई	सबै बस्तिहरू	सिलाई कटाई केन्द्र संचालन	१०
	बुटिक, ढाका बुटिक	सबै बस्तिहरू	बुटिक, ढाका बुटिक संचालन	१०
	ड्राइभिङ्ग	दर्भान	ड्राइभिङ्ग सेवा संचालन	२
	होटल व्यावसाय	दर्भान	होटल व्यावसाय संचालन	५
	हेयर कटिङ्ग	दर्भान, ददेरी	हेयर कटिङ्ग संचालन	२
	जुत्ता उत्पादन तथा मर्मत	दर्भान	जुत्ता उत्पादन तथा मर्मत संचालन	५
	ग्रिल उद्योग	दर्भान, ददेरी	ग्रिल उद्योग संचालन	२
	आल्मोनियम उद्योग	दर्भान	आल्मोनियम उद्योग संचालन	२
	अचार उद्योग	दर्भान, ददेरी, गनाह	अचार उद्योग संचालन	५
	खेलौना उत्पादन	दर्भान	खेलौना उत्पादन	१०
	बत्ती, कपास उद्योग	ददेरी	बत्ती, कपास उद्योग संचालन	१०
	सिकर्मी, डकर्मी सेवा	सबै बस्तिहरूमा	सिकर्मी, डकर्मी सेवा संचालन	१०
३	व्युटि पार्लर	पालुथान	व्युटि पार्लर व्यावसाय	२
	हेयर कटिङ्ग	दोमही, चौपारी, पालुथान	हेयर कटिङ्ग व्यावसाय	३
	सिलाई कटाई	साविकका सबै वार्डहरूमा	सिलाई कटाई व्यावसाय	८

	कडाई, बुनाई	सजेकोट / पालुथान	कडाई, बुनाई व्यावसाय	८
४	होटल व्यावसाय	बड़डाडा	होटल व्यावसाय संचालन	३०
	पलम्बीङ्ग, बाईरिङ्ग	बड़डाडा, धनकोट, मान्दे, केवरेपानी	पलम्बीङ्ग, बाईरिङ्ग सेवा केन्द्र संचालन	१०
	मोबाईल, कम्प्युटर मर्मत	शिरवारी, बड़डाडा	मोबाईल, कम्प्युटर मर्मत सेवा केन्द्र संचालन	१०
	सिलाई कटाई बुटीक	बड़डाडा, धनकोट, मान्दे, केवरेपानी	सिलाई कटाई बुटीक सेवा केन्द्र संचालन	५
	व्युटी पार्लर	बड़डाडा	व्युटी पार्लर संचालन	५
	ड्राइभिङ्ग	बड़डाडा, धनकोट, केवरेपानी	ड्राइभिङ्ग रोजगारी सूजना	५
	लोक सेवा तयारी कक्षा	बड़डाडा, धनकोट, केवरेपानी, मान्दे, दाडसिंह, शिरवारी	लोक सेवामा अवसर सूजना	५
	टुरिष्ट गाइड तालिम	बड़डाडा	टुरिष्ट गाइडको रूपमा रोजागारी सूजना	२
५	डोको बुनाई	बुढीचौर, राडवाड	डोको व्यावसाय	३
	आरन व्यावसाय	विरिडकोट, राडवाड	फलामको सामग्री उत्पादन व्यावसाय	३
	मादल व्यावसाय	जस्पुर	मादल व्यावसाय	२
	वाइरिड, प्लविङ्ग, इलेक्ट्रिक मर्मत	जस्पुर, बुढीचौर	वाइरिड, प्लविङ्ग, इलेक्ट्रिक मर्मत व्यावसाय	२
	होटल	जस्पुर	होटल व्यावसाय	५
	फ्रेस हाउस	जस्पुर	मासु व्यावसाय	५
	सिलाई कटाई	जस्पुर	सिलाई कटाई व्यावसाय	५
	गुन्दी, चकटी बुनाई	पाखापानी, बराहपानी, गोलधारा	गुन्दी, चकटी बुनाई व्यावसाय	२
	मुढा बुन्ने	प्यामिमाटी, जस्पुर	मुढा बुन्ने व्यावसाय	१
	हेयर कटिङ्ग	जस्पुर	हेयर कटिङ्ग व्यावसाय	१
६	बुटिक	जस्पुर	बुटिक व्यावसाय	३
	-	-	-	-

स्थापनाका गर्न सकिने उद्यमका प्रकार र आधारहरु (श्रोत साधन, सीप, बजार आदि)

टेबल ५: स्थापना गर्न सकिने धार्मिक तथा पर्यटनमा आधारित उद्यमहरु र त्यसका आधारहरु :

बडा.नं	व्यवसायिक रूपमा उपलब्ध हुन सक्ने स्रोत साधनको विवरण	पाइने स्थान वार्ड	सृजना गर्न सकिने संभाव्य उद्यमहरु	संभावित उद्यमी संख्या
१	भाकि पोखरा दह		भाकि पोखरा दहमा पिकनिक स्पट संचालन	१
	कालिका मन्दिर	फोर्सावाड	कालिका मन्दिरमा धार्मिक पर्यटन प्रवर्द्धन	१
	मदन-आश्रित पार्क	फोर्सावाड	मदन-आश्रित पार्क संचालन	१
	छहरे बराह मन्दिर	छहरेखोला	छहरे बराह मन्दिरमा धार्मिक पर्यटन प्रवर्द्धन	१
	दुर्गा मन्दिर	आरिटार	दुर्गा मन्दिर मा धार्मिक पर्यटन प्रवर्द्धन	१
	कालिका दुर्गा मन्दिर	थानापति	कालिका दुर्गा मन्दिर मा धार्मिक पर्यटन प्रवर्द्धन	१
	बसेनी दमार पार्क		बसेनी दमार पार्क संचालन	१
	राप्ति जलासय पार्क		राप्ति जलासयप पार्क संचालन	१
	फोर्सावाङ्ग-राप्ती प्यारागलाईडीङ्ग		फोर्सावाङ्ग-राप्ती प्यारागलाईडीङ्ग	५
२	कालिवन, भिलिवाड मन्दिर		कालिवन, भिलिवाड मन्दिरमा धार्मिक पर्यटन प्रवर्द्धन	१
	ददेरी-स्वर्गद्वारी पदयात्रा संचालन	ददेरी	ददेरी-स्वर्गद्वारी पदयात्रा संचालन	१
	ढाण खोलिमा पिकनिक स्पट	ढाण	ढाण खोलिमा पिकनिक स्पट संचालन	१
	१४ नं मा पिकनिक स्पट	दर्भान	१४ नं मा पिकनिक स्पट संचालन	१
	दर्भान कुटी मन्दिर	दर्भान	दर्भान कुटी मन्दिर प्रवर्द्धन	१
	च्याफ्टीङ्ग	दर्भान, ददेरी	च्याफ्टीङ्ग संचालन	१
	पालुमन्दिर	मैदान	पालु मन्दिर प्रवर्द्धन	१
३	होम स्टे संचालन	ददेरी	होम स्टे संचालन	१
	एरावती दोमही	दोमही	एरावती दोमही मन्दिर धर्मशाला संचालन	१०
	खड्गभगवती मन्दिर	साविक वार्ड ३ कोटघर	खड्गभगवती मन्दिर धार्मिक पर्यटन प्रवर्द्धन	२

	पालुथान मन्दिर	साविक वार्ड ६ कास्कोट	पालुथान मन्दिर पर्यटन व्यावसाय संचालन	२
	बुढिदेवी मन्दिर	साविक हंशपुर, १ कोटाचौर	बुढिदेवी मन्दिर पर्यटन व्यावसाय संचालन	२
	सुजिन्पुर मगरगाँउ होमस्टे	सुजिन्पुर मगरगाँउ	सुजिन्पुर मगरगाँउ होमस्टे संचालन	१०
	च्याफिटीङ्ग संचालन	सुजिन्पुर, नौघाट	सुजिन्पुर, नौघाट च्याफिटीङ्ग संचालन	५
४	गढीदरवार	बडुडाडा, गढी	गढीदरवारमा पर्यटन प्रबर्द्धन	१०
	रानीकुवा पिकनिक पार्क	गढी	रानीकुवा पिकनिक पार्कमा पर्यटन प्रबर्द्धन	१५
	सिद्ध लेक	धनकोट	सिद्ध लेकमा पर्यटन प्रबर्द्धन	१०
	होम स्टे	धनकोट	धनकोट होम स्टेमा पर्यटन प्रबर्द्धन	१५
	प्यारागलाइडिङ्ग	धनकोट, दरभान	प्यारागलाइडिङ्गमा पर्यटन प्रबर्द्धन	१०
	बराहमन्दिर	तालपानी	बराहमन्दिरमा पर्यटन प्रबर्द्धन	१०
	करत्याङ्ग कुरुलुङ्गगुफा	अम्मरे पुर्णगाँउ	करत्याङ्ग कुरुलुङ्गगुफामा पर्यटन प्रबर्द्धन	१०
	च्याफिटीङ्ग	कुडुले दुर्भान रानिबगर	कुडुले दुर्भान रानिबगर च्याफिटीङ्ग व्यावसाय	५
५	पुठादरवार, पिकनिक पार्क	बराहपानी	फुल, फलफुल व्यावसाय	२
	चौके चुलि	भाँकिकोहो (दाङ्ग, प्युठानको सिमान)	पर्यटन व्यावसाय गाईड	१
	सिद्धबाबा पर्यटकिय क्षेत्रमा भ्युटावर	सौराकोट	पर्यटन व्यावसाय गाईड	१
	मगरजातिको मौलिक गरा, सेखि नाच	सौराकोट, प्यालिमाटी	पर्यटन व्यावसाय गाईड	१
	भगवति स्थानमा एकादशि मेला	राडवाड	पर्यटन मेला व्यवस्थापन	१
	मगर सांस्कृतिक संग्रालय तथा होम स्टे	जस्पुर	पर्यटन गाईड	२
६	सरमारानी डाडामा भ्यु टावर तथा प्यारागल्लाइडिङ्ग ,बुढीचौर दह संरक्षण	सरमारानी	सरमारानी डाडामा भ्यु टावर तथा प्यारागल्लाइडिङ्ग संचालन , बुढीचौर दह संरक्षण	६०

३.४ उद्यम विकासका चुनौती तथा समस्या विश्लेषणः

यस गाँउपालिकामा उद्यम विकासको लागि प्रशस्त सम्भावना छ र विभिन्न सेवा प्रदायकहरुबाट उद्यम विकासका प्रयासहरु भैरहेका पनि छन् । यति हुँदाहुँदै पनि उद्यम विकासका लागि निम्न अनुसारका चुनौतीहरु तथा समस्याहरु देखिएका छन्:

३.४.१ चुनौतीहरुः

- नीतिगत अस्थिरता ।
- विपन्न वर्गको पहिचानमा कमजोरी ।
- जिम्मेवार पक्षको लापरवाही ।
- शिपको नियमित उपयोग नहुनु ।
- एकिकृत उद्यम परियोजनाको अभाव ।
- लक्षित व्यक्ति तथा सरोकारवाला निकायको इच्छाशक्ति नहुनु
- कानुनी जटिलता
- लक्षित वर्गलाई उपयुक्त प्रविधिवारे पूर्ण जानकारी नहुनु ।
- ठूलठूला मेसिनबाट उत्पादन भएका सामाग्रीसँग प्रतिस्पर्धा गर्ने गाहो भएको ।
- दातृ निकाय तथा गै.स.स.हरूले कार्यक्रम अनुसारका फरक फरक कार्यान्वयन गर्ने नीति रहेको छ जस्तै कृषि, पशु, वन, महिला बालबालिका, गरिवी निवारण कोष जस्ताका लक्षित समूह समान भएतापनि उनीहरुको उद्यम विकासमा गरिने गतिविधी फरक गरिएकाका छन् । जसरी मेडेप मोडलमा ६ वटा विभिन्न चरणमा व्यवसाय विकासमा सहयोग गरिन्छ भने क्तिपयले एउटा दुईटा चरणमा मात्र सहयोग गर्ने गरिएको छ । यसले गर्दा एउटै किसिमको नतिजा भेट्न नसकिएको ।
- लगानी मैत्री वातावरण नहुनु जस्तो सबैभन्दा गरिबलाई सबैभन्दा चर्को व्याज, संस्थागत खरिदमा १५ प्रतिशत महँगो भएतापनि स्थानीय उत्पादनलाई प्राथमिकता दिने प्रावधान हुँदाहुँदै पनि कार्यान्वयन नहुनु ।
- उद्यमीलाई नीतिगत प्रावधानका बारेमा पूर्ण जानकारी नहुनु र उद्यमी त्यसप्रति सचेत नहुनु ।
- भएका स्रोत साधनलाई उद्यम मैत्री नवनाइनु ।
- रेमिट्यान्सलाई उद्यमशील क्षेत्रमा प्रवाह गर्ने नसक्नु ।
- अति गरिवको स्रोत साधनमा पहुँच बढ्दि सहज हुन नसक्नु ।
- साना व्यवसाय गर्ने चाहनेले धितोको अभावमा ऋण नपाउने र पाएपनि चर्को व्याज तिर्नुपर्ने ।
- स्थानीय सीपलाई पहिचान र प्रोत्साहन गर्ने वातावरण नहुनु ।
- आवश्यक सूचनाको कमी, उपभोक्ता ज्ञानको कमी ।
- उद्यमशील संस्कारको कमीले गर्दा सहयोग छुटि सकेपछि व्यवसायिक दिगोपना नहुनु ।
- लघुउद्यमीलाई बजारको बारेमा ज्ञानको कमी ।

- स्थानीय श्रोत र साधनमा आधारित उद्यम स्थापना नहुनु ।
- देखासिखीमा एकै प्रकारका उद्यम स्थापना गरिनु र फरक तरिकाले नसोच्नु ।
- बजारको माग अनुसारको उत्पादन नहुनु ।
- आवश्यक प्राविधिक सेवा उपलब्ध नहुनु ।
- नयाँ प्रविधि सहज रूपमा उपलब्ध नहुनु ।
- सही व्यक्तिमा शिष्य हस्तान्तरण नहुनु ।

३.४.२ वित्तीय सेवा प्रदायकहरू:

यस गाँउपालिकामा २०० वटा भन्दा बढी सहकारी संस्थाहरू र २० वटा बाणिज्य बैंक तथा १५वटा वित्तीय संस्थाहरू छन् तापनि लघु उद्यमीहरूको सहज पहुँच बढ़ि गर्न थप प्रयास गर्नुपर्ने छ ।

३.४.३ समस्या विश्लेषण:

टेबल ६: समस्या विश्लेषण तालीका

लघु उद्यम विकासका क्षेत्रमा देखिएका समस्याहरू	तत्कालिन असर	मूल्य कारणहरू	अन्तरनिहित कारणहरू	समाधानका सम्भावित उपायहरू	लिनुपर्ने मूल्य-मूल्य रणनीतिहरू
उद्यमशील संस्कार नहुँदा मानव स्रोत विदेश पलायन	उर्जाशील जनशक्तिको अभाव	मानव स्रोत विदेश पलायन हुनु	रोजगारीको अभाव	रोजगारमूलक व्यवसाय प्रवर्द्धनमा जोड दिनुपर्ने	बजारमुखी तथा रोजगार मुखी व्यवसाय पहिचान गर्ने ।
स्थानीय उत्पादनलाई प्राथमिकता नदिनु	स्थानीय उत्पादनको विक्री कम हुनु	गुणस्तरमा प्रतिस्पर्धी वन्न नसक्नु	व्यवसायिक सीपमा कमी	व्यवसायीहरूको सीप विकास गर्नुपर्ने	स्थानीय उत्पादनको बजार प्रवर्द्धनमा जोड दिने र सरकारी, गैद्ध सरकारी संस्थाहरूले अनिवार्य रूपमा १० प्रतिशत सम्म महँगो भएपनि स्थानीय उत्पादन प्रयोग गर्न पैरवि गर्ने ।
अरु उत्पादकहरू सँग प्रतिस्पर्धा गर्न नसक्नु	प्रतिस्पर्धाको बजारमा टिक्न नसक्नु	लगानीको तुलनामा उत्पादनको मात्रा कम भएकोले	प्रविधिको अपुग	प्रविधि विकास तथा व्यवस्थापन	उपयुक्त प्रविधिको आवश्यकता बारे अध्ययन गरी प्रविधि भित्र्याउन जोड दिने
मूल्य	न्यून सफलता	क्षमता भन्दा	कम मुनाफा	उत्पादनको	उत्पादन क्षमताको

लघु उद्यम विकासका क्षेत्रमा देखिएका समस्याहरु	तत्कालिन असर	मूल्य कारणहरु	अन्तरनिहित कारणहरु	समाधानका सम्भावित उपायहरु	लिनुपर्ने मूल्य-मूल्य रणनीतिहरु
श्रृंखलाका हरेक तहमा एउटै व्यक्ति/समूह जिम्मेवार हुन खोज्नु		बढी जिम्मेवारी	हुँदा अरुको ज्याला दिन नसक्नु	मात्रा बृद्धि गरी मूल्य श्रृंखलाका अन्य पक्षसँगको सहकार्य बृद्धि गर्ने	अध्ययन गरी उत्पादन बृद्धिको आवश्यक रणनीतिक हस्तक्षेप गर्ने
व्यवसायिक अवसरको पहिचान तथा विश्लेषण नहुनु	बजारले नमागेको व्यवसाय शुरू भए	पर्याप्त बजार विश्लेषण नहुनु	व्यवसायीको बजार विश्लेषण सहितको व्यवसायिक योजना नहुनु	व्यवसाय शुरू गर्नु पूर्ब देखि निरन्तर बजार विश्लेषण गर्नुपर्ने	बजार विश्लेषणबाट उपयुक्त देखिएका व्यवसाय संचालन गर्ने उत्प्रेरित गर्ने
उत्पादन गुणस्तरीय नहुनु	विक्री भएन	प्रतिस्पर्धामा टिक्न नसक्नु	मूल्य र गुणस्तरको अनुपात नमिल्नु	गुणस्तर विकास र मूल्य निर्धारण बारे व्यवसायीलाई उचित परामर्श दिनुपर्छ	मूल्य गुणस्तर र बजारको अन्तर सम्बन्ध बारे अनुशिक्षण दिने ।
गाउँ विकासमा भौतिक पूर्वाधार मात्र प्राथमिकतामा पर्नु र लघु उद्यम छाँयामा पर्नु	उद्यमीले पछाडी परेको महसुस गर्छन् ।	विकासे अफिसहरुको मनोगत धारणा	नीतिगत व्यवस्था बाध्यात्मक नहुनु	बजेटको निश्चित प्रतिशत लघु घरेलु तथा साना उद्यम प्रवर्द्धनमा लगाउने नीति हुनुपर्छ	संस्थागत उपयोगका लागि स्थानीय उत्पादनलाई प्राथमिकता दिन पैरवि गर्ने
उद्यम विकासका लागि उपयुक्त प्रविधि बारे जानकारी नहुनु,	स्थानीय उत्पादन पछाडी परेको	लागत र गुणस्तर प्रतिस्पर्धी वन्न नसक्नु	पुरानो प्रविधि, प्रविधिको अल्पज्ञान र प्रविधिलाई कम महत्व	बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने गरी उत्पादन गर्ने प्रविधि भित्र्याउने	उपयुक्त र आवश्यक प्रविधिको पहिचान गरी भित्र्याउने

लघु उद्यम विकासका क्षेत्रमा देखिएका समस्याहरु	तत्कालिन असर	मूल्य कारणहरु	अन्तरनिहित कारणहरु	समाधानका सम्भावित उपायहरु	लिनुपर्ने मूल्य-मूल्य रणनीतिहरु
भित्र्याउन नसक्नु र प्रयोमा ल्याउन नसक्नु			दिने परिपाटी		
परम्परागत प्रवृति र चिन्तन बाट बाहिर निस्केर उद्यमी चिन्तन नहुनु	व्यवसाय धरासायी भए	घाटा भयो	उद्यमशील सीपको अभाव	उद्यमशीलताको विकास हुनुपर्ने	गाँउपालिका भित्र उद्यमशीलताको पैरवि व्यापक गर्ने
कृषिलाई व्यवसायीकरण गर्न नसक्नु	निर्वाहमुखी मात्र बन्न गयो	कृषिलाई उद्यमको रूपमा स्वीकार नगर्नु	अबको कृषि निर्वाहमुखी नभई देशको सबैभन्दा ठूलो उद्यम हो र करिब ८०% कृषक यसका मालिक हुन् भन्ने रणनीतिक अभाव	कृषि उद्यम विकास कार्यक्रम लागू गर्नुपर्छ	उद्यमी विकास पाठ्यक्रममा कृषि उद्यम विकास पाठ्यक्रमलाई पनि समायोजन गरेर लैजाने ।
बजारीकरणको संजालमा आउन नसक्नु	बाहिरी बजारमा पहुँच भएन	संजालमा पहुँच नहुनु	त्यसको न्यूनतम ज्ञान नहुनु	बजार संजाल संग सम्पर्क सूत्रको काम गर्नुपर्ने	स्थानीय उत्पादनलाई बाहिरी बजारको संजालमा आबद्ध गर्दै लैजाने
लघु उद्यममा गुणस्तर र निरन्तरता भन्दा पनि संख्यालाई मात्र ध्यान	खुलेका उद्योगहरु पनि वन्द भए	संख्यात्मक प्रगतिलाई ठूलो मान्ने प्रवृति	कार्यक्रमका उद्देश्यहरु पनि संख्या केन्द्रित भएर	संख्या भन्दा गुणस्तर र आयस्तर बृद्धि केन्द्रित उद्देश्य र कार्यक्रमहरु हुनुपर्ने	उद्यमहरुको स्तर अध्ययन गरी गुणस्तर बृद्धिको लागि विशेष जोड दिने

लघु उद्यम विकासका क्षेत्रमा देखिएका समस्याहरु	तत्कालिन असर	मूल्य कारणहरु	अन्तरनिहित कारणहरु	समाधानका सम्भावित उपायहरु	लिनुपर्ने मूल्य-मूल्य रणनीतिहरु
दिनु					

खण्ड - ४ आगामी ५ बर्षको रणनीतिक योजना

४.१ पृष्ठभूमि

विकासोन्मुख मुलुक नेपालको आर्थिक विकासका लागि उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याउन सक्ने सम्भाव्यता रहेका नेपाली उद्योगहरूको विकास र प्रवर्द्धन आजको अपरिहार्य आवश्यकता हो । नेपाल सरकारको तेह्रौं योजना (आर्थिक वर्ष २०७०/७१-२०७२/७३) ले पनि वि.सं. २०७९ (सन् २०२२) भित्र नेपाललाई अल्प विकसित मुलुक बाट विकासशील राष्ट्रमा स्तरोन्तती गर्ने दीर्घकालीन सोच राखी देशमा व्याप्त आर्थिक तथा मानवीय गरिबी घटाई आम जनताको जीवनस्तरमा प्रत्यक्ष परिवर्तनको अनुभूति दिलाउने उद्देश्य लिएको छ । यसका लागि निर्यात प्रवर्द्धन र आयात प्रतिस्थापनमा सहयोग पुऱ्याउने खालका वस्तुहरूको देशभित्रै गुणस्तरीय उत्पादन गर्ने एवम् रोजगारी प्रदान गर्नसक्ने उद्योगहरूको अभ्य विकास एवम् स्तरोन्तती गर्नु अपरिहार्य छ । यस्तो अवस्थामा आयात प्रतिस्थापन गर्न सक्नेमा लघु, घरेलु तथा साना उद्यमहरू अग्रपङ्कितमा रहेका छन् ।

तसर्थ लघु उद्यमको माध्यमद्वारा न्यून आय भएका गरिव परिवारहरूको आय वृद्धि गरी उनीहरूको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने लक्ष्यका साथ संयुक्त राष्ट्रसंघीय विकास कार्यक्रमको प्राविधिक सहयोगमा नेपाल सरकारले सन् १९९८ देखि नेपालका १० जिल्लाहरूबाट सुरु गरी हाल ३८ जिल्लमा पुऱ्याएको लघु उद्यम विकास कार्यक्रम जनताको आर्थिक सम्बृद्धिमा उपयोगी हुने बिगतका अनुभवले पुष्टी गरको छ । हाल यस कार्यक्रमलाई अष्ट्रेलियन एडको सहयोग प्राप्त छ ।

श्रोत सम्भाव्यता अध्ययन, सामाजिक परिचालन, उद्यमशिलताको विकास, प्राविधिक सीप, लघुकर्जामा पहुँच, बजारीकरण, उपयुक्त प्रविधि, वस्तु विविधीकरण, गुणस्तर नियन्त्रण एवं आवश्यक व्यावसायिक परामर्शजस्ता क्षेत्रहरु समेटिएको यस अवधारणालाई एकीकृत लघु उद्यम विकासको मोडेल (मेड मोडेल) भनिएकोछ । यस कार्यक्रमको सफलता पश्चात नेपाल सरकारले गरिबी निवारणका लागि लघु उद्यम विकास कार्यक्रम (मेडपा) को रूपमा आ.व. २०६६/६७ देखि आन्तरिकीकरण गरी चालु आ.व. ०७४/७५ मा ७७ वटै जिल्लाका ५३७ स्थानीय तहमा कार्यक्रम संचालन भईरहेको छ । यसैअनुरूप तत्कालिन केही गाउँउपालिका/गाविसहरूले गाउँ उद्यम विकास योजना तर्जुमा कार्यान्वयन कार्यविधि २०७४ अनुसार आफ्नो आवधिक गाउँ तथा नगर उद्यम विकास योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइसकेका छन् ।

स्थानीयस्तरमा स्थापना भै सञ्चालनमा रहेका लघुउद्यम तथा उद्यमीहरु सफल देखिएका, यसबाट स्थानीयस्तरमा रोजगारीको अवसर शृङ्जना भएको, स्थानीय स्रोत साधनको समुचित उपयोग भएको र गरिबी न्यूनीकरणमा सहयोगी रहेको हुँदा लघु उद्यम विकास मोडललाई स्थानीय निकायहरूले आन्तरिकरण गरिरहेका छन् । उद्यम विकास रणनीतिक योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनबाट यस पद्धतिलाई अभ्य व्यावहारिक र

नतिजामुखी गराई स्थानीयस्तरमा थप रोजगारी र आम्दानी वृद्धि गर्ने विषयहरु गाउँउपालिकाहरुको प्राथमिकतामा रहेका छन् । यसरी सिकिएको अनुभवलाई संस्थागत गरी स्थानीय विकास प्रक्रियाको मूल प्रवाहीकरणमा ल्याउन आवश्यक देखिएको छ । यसै अवधारणा बमोजिम स्थानीय तहमा लघु, घरेलु तथा साना उद्यम विकास गर्न स्थानीय तहको अगुवाइमा उद्यम विकास रणनीतिक योजना तर्जुमा गर्ने कार्य प्रारम्भ भएको छ ।

४.२ उद्यम विकास सम्बन्धी मुख्य सिद्धान्त तथा अवधारणा : (Key Principles and Approaches):

नेपाल सरकारको चाहना बमोजिम विभिन्न विकास साझेदार संस्थाहरुको आर्थिक सहयोगमा संयुक्त राष्ट्र संघीय विकास कार्यक्रम (युएनडिपि) को आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोगमा लघु उद्यम विकास कार्यक्रम (मेडेप) कार्यान्वयन भएको हो । सन् १९९८ मा शुरु भएको यो कार्यक्रमको प्रथम चरण सन् १९९८ -२००३ मा १० जिल्ला, दोश्रो चरण सन् २००४-२००८ मा २५ जिल्ला, तेश्रो चरण सन् २००८-२०१३ मा ३८ जिल्लामा संचालन भएको र चौथो चरण सन् २०१४-२०१८ मा मेडपा कार्यान्वयन हुने ७७ जिल्लामा मेडपाको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धिमा सहयोग गर्ने रहेको छ । यसरी चौथो चरणसम्म आईपुगदा विभिन्न दातृसंस्थाहरु राष्ट्र संघीय विकास कार्यक्रम (UNDP), र अष्ट्रेलियन सरकारको वैदेशिक मामिला तथा व्यापार विभाग (DFAT) बाट सहयोग प्राप्त भएको छ र विभिन्न ६ चरणको मोडल सफल देखिएको छ ।

४.२.१ गरिवीको रेखामुनि रहेकालाई लक्षित गर्नु (Targeting People Living below Poverty Line) गरिव निवारणका लागी लघु उद्यम विकास कार्यक्रम (मेडपा) एक लक्षित कार्यक्रम हो र यसले गरिवीको रेखामुनि रहेका वर्गको मागहरुलाई सम्बोधन गर्दछ । यस कार्यक्रमले अति विपन्न वर्ग, महिला, दलित, आदिवासी जनजातिलाई लक्ष गरी दुर्गम तथा सेवाको पहुँच कम पुगेका क्षेत्रहरुमा उद्यम विकासका कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गर्दछ । मेडपाले नेपाल सरकारको गरिवी निवारण रणनीति अनुसार कार्यहरु गर्दै सिमान्तकृत तथा गरिवोन्मुख वर्गका लागि लक्षित कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गर्दछ । मेडपाले दिगो विकास लक्षको अति गरिवी र भोक निराकरण, महिला सशक्तिकरण, समावेशी विकास आदि क्षेत्रमा प्रत्यक्ष योगदान पुर्याउँदछ । नेपाल सरकारको गरिवलाई पहिचान गर्ने विशेष अभियान अन्तर्गत गरिव परिचय-पत्र वितरण भएपछि मेडपाको लक्षित वर्ग पहिचान गर्न अभ सहज वातावरण बन्नेछ र यस कार्यक्रमका लक्षित वर्गहरुमा त्यस्ता परिचय-पत्र बाहकलाई समेट्न सकिनेछ ।

४.२.२ रोजगारी सिर्जना: (Employment Generation)

मेडपाको एक प्रमुख उद्देश्य रोजगार सिर्जना गर्नु हो । ग्रामीण इलाकाहरुमा मूल्य अभिवृद्धिका लागि उच्च सम्भावना भएका लघु उद्यमहरुको प्रवर्द्धन गरेर मेडपाले स्वरोजगार लगायत बढ्दो मात्रामा प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष रोजगार सिर्जनामा जोड दिन्छ । क्षमता अनुसारको सिप तथा सो अनुसारको व्यवसाय शुरु गर्नमा सहयोग उपलब्ध गराउनमा यस कार्यक्रमले जोड दिएको छ ।

४.२.३ स्थानिय श्रोतहरुको उपयोग (Local Resource Utilization)

लघु उद्यममा आधारित वस्तु र सेवाहरुको विकास र प्रवर्द्धनका लागि बजारको माग र सम्भाव्य श्रोतहरुको पर्याप्त जानकारीका आधारमा स्थानीय तहहरुको छनौट गरी कार्यक्रमको शुरुवात गरिन्छ । उद्यमहरुको सफलता स्थानीय तुलनात्मक लाभलाई बढी भन्दा बढी उपयोग गर्न सक्ने समुदायको क्षमताका आधारमा

निर्भर गर्दछ । स्थानीयस्तरमा उपलब्ध श्रोतहरुको पहिचान र विश्लेषण गहन रूपमा गरिन्छ । लघु उद्यमहरुको विकास र प्रवर्द्धनका लागि बजार अवसरहरुलाई दृष्टिगत गरी मागमा आधारित नाफायोग्य उद्यमहरुको छनौटमार्फत दिगो व्यवसायको लागि सुनिश्चित हुने लक्ष कार्यक्रमले लिएको छ । यसले स्थानीय श्रोतमा नकारात्मक असर पार्नेतरफ ध्यान दिनुका साथै सहभागीहरु विच समतामूलक लाभ वितरण गर्दछ ।

स्थानीय श्रोत साधनको उपलब्धता, कच्चा पदार्थ, श्रम र मानिसको परम्परागत सिप सबै स्थानमा एक नासको हुनु पर्छ भन्ने छैन । तसर्थ उद्यमी तथा उद्यमको छनौट गर्दा यस्ता विशिष्ट सम्भाव्यता र अवसरहरुमा पर्याप्त ध्यान पुरयाउनु पर्छ । ग्रामीण बजार केन्द्र (Rural Market Center) हरु ग्रामीण उद्यमीकरणका लागि परम्परागत सम्भाव्य उद्यमका क्षेत्रका रूपमा छनौट गरिन्छन् । जिल्लामा ग्रामीण उद्यमशीलता विकासका लागि यस्ता प्रयत्नहरुले हौसला प्रदान गर्नुका साथै लघु उद्यम विकासका गतिविधिमा प्रत्यक्ष सहयोग पुरयाउछन् । न्यून उपयोग गरिएका वा पूर्णरूपमा उपेक्षा गरिएका प्राकृतिक श्रोतहरुमा आधारित भएर उद्यम खोल्न प्रोत्साहन गर्नु यस कार्यक्रमको रणनीति हुनेछ । प्रतिस्पर्धात्मक र तुलनात्मक लाभ भएका अर्ध तैयारी वा तैयारी उत्पादनहरु बढाएर मूल्य अभिवृद्धिको अवधारणालाई व्यवहारमा उतार्न सकिन्छ । प्रयोगमा नआएका वा खेर गैरहेका प्राकृतिक श्रोतहरुको उपयोग बढाउँदा रोजगारी तथा आय आर्जनका अवसरहरु प्रवर्द्धन हुन पुगदछन् । यसले स्थानीय तहहरुलाई स्थानीय श्रोतको उपयोग बढाई राजश्व वृद्धिमा पनि सहयोग पुग्न सक्छ ।

४.२.४ समावेशीकरण: (Inclusion)

असन्तुलित भौगोलिक विकास, गहिरोरूपमा जरा गाडेर बसेको आर्थिक-सामाजिक असमानता, राजनीतिक रूपमा बहिष्करणमा परेका समुदायहरुको उत्थानका लागि सार्थक प्रयत्नहरु गरिरहनु पर्छ । मेडपाले नीतिगत, संस्थागत र कार्यक्रमको तहमा लैगिंग र समावेशीकरणको सिद्धान्त अवलम्बन गरेको छ । यस अन्तर्गत प्रत्यक्ष रूपमा लक्षित गरिएका समूहहरु महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशी, मुश्लिम, अपांगता भएका व्यक्तिहरु र अन्य पछि, परेका विशेषत: विपन्न वर्ग पर्दछन् ।

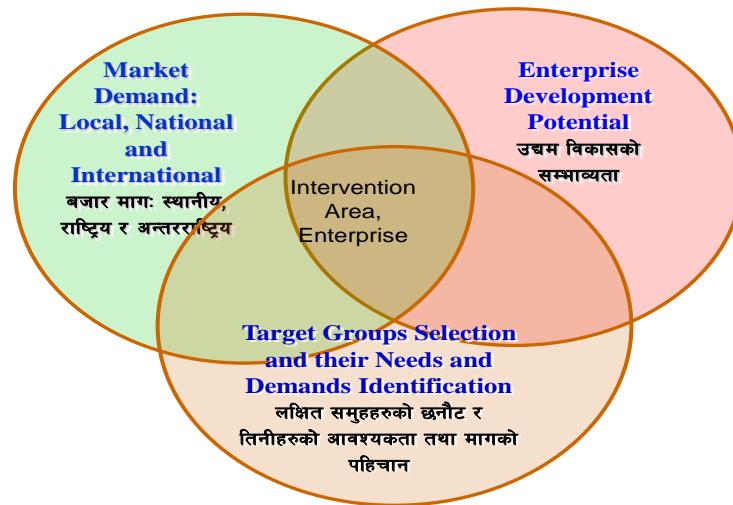
४.२.५ साझेदारी/सहकार्यको अवधारणा (Collaborative Approach)

विभिन्न संघ संस्थाहरुले गरेको प्रयास तथा कार्यक्रमहरु विच अभ बढी प्रभावकारी प्रतिफल हासिल गर्न मेडपाले विभिन्न सरकारी तथा स्थानीय तहहरु, निजीक्षेत्र, सहकारी तथा समुदायमा आधारित संघसंस्था, लघु उद्यमी समूहहरुको संघ तथा नागरिक समाजसँग सहकार्य तथा समन्वय गरी कार्य गर्नेछ । उद्यम विकास गतिविधिहरुमा उद्योग मन्त्रालयले विभिन्न सम्बद्ध मन्त्रालय तथा द्विपक्षीय र बहुपक्षीय निकायहरुसँग समन्वयकारी भूमिका निर्वाह गर्नेछ । श्रोत परिचालनलाई प्रभावकारी बनाउनका लागि पर्यटन, कृषि विकास, पशुपन्चिकी, वन तथा भूसंरक्षण मन्त्रालयहरुविच सहकार्यात्मक रणनीतिहरु अवलम्बन गरिनेछन् । प्रदेश तथा स्थानीय तहमा समेत लघु उद्यम विकासमा सहयोग गर्ने संस्थाहरुविच प्रभावकारी सञ्जाल तैयार गरिनेछ ।

४.२.६ सम्भाव्य बजार र मागका आधारमा निर्देशित अवधारणा (Need- Based, Market Potential and Demand- Driven Approach)

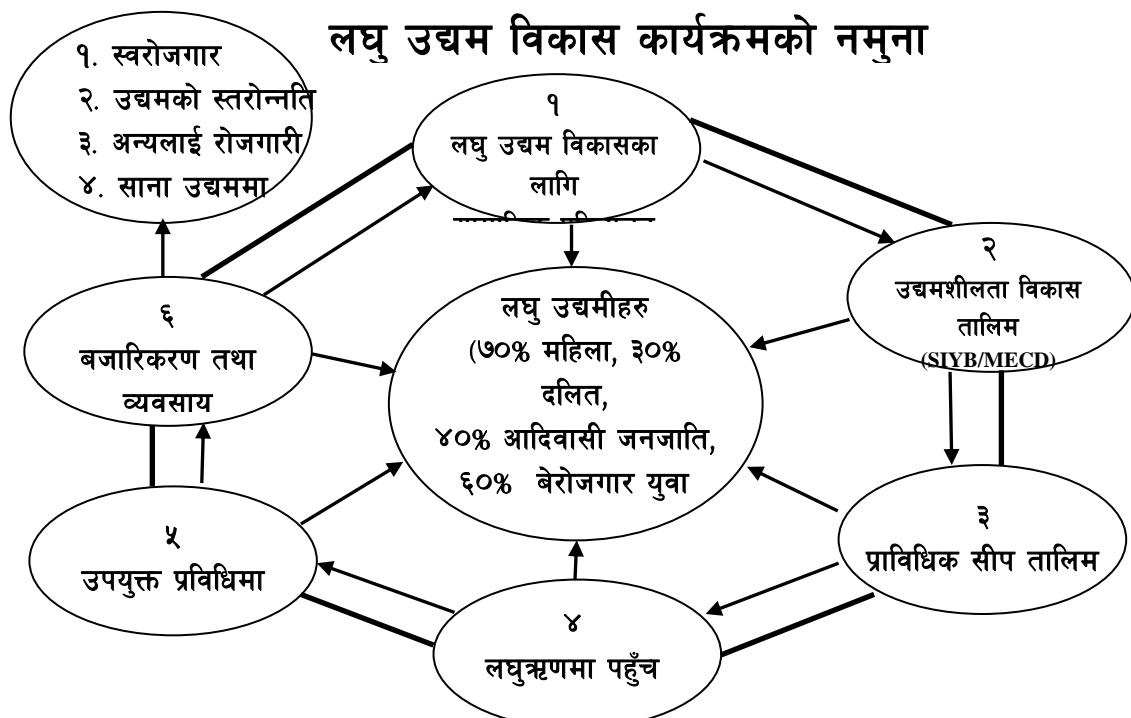
लघु उद्यमीहरुलाई बढी भन्दा बढी लाभ प्रदान गर्न मेडपाले उद्यम विकासका लागि उद्यमीहरुको माग, बजार सम्भाव्यता, कच्चा पदार्थमा आधारित रहेर निम्न तिन पक्षहरुलाई ध्यान दिएर कार्य गर्दछ :

मागमा आधारित रणनीति

४.२.७ एकीकृत अवधारणा (Integrated Approach)

कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितताका लागि एकीकृत अवधारणा अनुरूप कार्य गरिनेछ । यस अवधारणा अन्तर्गत विगतको अनुभवबाट प्रमाणित भैसकेका प्रकृयाहरू जस्तै सामाजिक परिचालन, उद्यमशीलता विकास, सिपमुलक तालिम, लघु वित्तमा पहुँच, उपयुक्त प्रविधि, बजारीकरण, व्यवसायिक परामर्श र लघु उद्यमको स्तरोन्नतिका साथै लघु उद्यम विकासका लागि नीतिगत वातावरण निर्माणमा निरन्तर जोड दिईनेछ । तलको चित्रमा देखाइएका चरणहरूको अनुसरणले लघु उद्यमहरूले ६ चरण पार गर्दै स्तरोन्नती गर्दछन् । एकीकृत अवधारणाका चरण निम्न अनुसार छन् ।

उद्यम विकास कार्यक्रममा लक्षित वर्गलाई तालिम मात्र दिइदैन, अन्त्यमा उनीहरुलाई नै उद्यमी बनाईन्छ र समुदाय/वस्तिहरूमा उद्यमशीलता संस्कारको विकास गर्दछ ।

४.२.८ क्षमता विकास (Capacity Development)

मानव पूँजी मेडपाको मूल्य चासो हो । यस कार्यक्रममा लघु उद्यमी तथा लघु उद्यम विकाससँग सम्बन्धित कार्यान्वयन गर्ने निकायहरुको क्षमता विकासमा ध्यान दिईनेछ । यसका लागि मेडपाले निम्न क्षेत्रहरूमा सरोकारवालाहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्नेछ :

- क) लघु उद्यममा संलग्न बहुसरोकारवाला सहभागीहरुसँगै रहेर गर्ने नीति विकास र अनुगमन प्रकृया,
- ख) राष्ट्रिय स्तरमा लघु उद्यम विकास र सरोकारवालाहरुबिच समन्वय र सहकार्य,
- ग) उद्यम विकास सहजकर्ताहरु जस्ता स्थानीय दक्ष जनशक्ति पर्याप्त मात्रामा तैयार गर्नका लागि सहकार्यका प्रयासहरु,
- घ) लैणिक एवं सामाजिक समावेशीमा आधारित नतीजामुखी कार्यक्रम व्यवस्थापन, अनुगमन र मूल्याकांन,
- ङ) एकीकृत गरिवोन्मुख र समावेशी लघु उद्यम रणनीतिको विकास,
- च) गरिवमुखी सार्जनिक निजी साभेदारी विकास, उपकरार र व्यवस्थापन,
- छ) उद्यमीहरुको नेतृत्वदायी क्षमताको विकास,
- ज) प्रदेश र स्थानीय तहमा क्षमता विकास,
- झ) नयाँ उद्यम विकास सहजकर्ता तैयार गर्ने/हायर गर्ने र गर्न सम्बन्धित संस्थाहरुसँग सहकार्य गर्ने ।

ज) कार्यक्रमहरुलाई नयाँ राजनैतिक परिप्रेक्षमा सशक्त रूपमा कार्यान्वयन गर्न सम्बन्धित सबै सरोकारवाला जस्तै राजनैतिक नेतृत्व, सहजकर्ता, केन्द्र, प्रदेश तथा स्थानीय तहका सरकारी कर्मचारी, लघु उद्यमी महासंघ तथा जिल्ला संघहरु (MEGA, DMEGA, PMEGA, NMEFEN), व्यवसाय विकास सेवा प्रदायक संस्थाहरु (BDSPOs) को क्षमता विकास गर्ने ।

मेडपाका गतिविधिहरु स्थानीय व्यवसायिक संस्था तथा संगठनहरुलाई प्रवर्द्धन गर्दै लघु उद्यम तथा रोजगारीका अवसरहरु प्रति केन्द्रित हुनेछन् । स्थानीय तहमा क्षमता विकासका लागि

- (क) स्थानीय उद्यम विकास समिति सक्रिय हुनुका साथै यस समितिका सदस्यहरुले पारस्परिक उत्तरदायित्व निर्वाह गर्नेछन् ।
- (ख) गरिवोन्मुख तथा समावेशी लघु उद्यम विकास रणनीतिलाई प्रदेश तथा स्थानीय तहको सन्दर्भ र सम्भाव्यताका आधारमा विकास गरिनेछ ।

(ग) संस्थागत सिकाईका लागि लघु उद्यम विकास रणनीति, योजना तथा गतिविधिलाई अनुगमन तथा मूल्यांकनमा जोड दिईनेछ ।

(घ) लघु उद्यम विकासका लागि गरिवोन्मुख सार्वजनिक निजी साभेदारी, उपकरार र लगानीका गतिविधिहरूमा मार्गदर्शन र अनुगमन गरिनेछ ।

(ङ) लैंगिक तथा सामाजिक समावेशीकरण, समता र दिगो विकासमा जोड दिईनेछ ।

४.२.९ पारदर्शिता एवं जवाफदेहिता (Transparency and Accountability)

स्थानीय स्तरमा कार्यक्रमका प्राप्त उपलब्धिहरूलाई ध्यान दिएर दुर्गम क्षेत्रमा पुगी कार्यहरू गर्ने सरकारी तथा गैर सरकारी संघ संस्थाहरूका साथै सबै सरोकारवालाहरू विच समन्वय, निर्णय गर्ने प्रकृया, बजेट, सञ्चालन र यसका नीतिगत पक्षहरूमा मेडपालै पारदर्शिता कायम गर्नेछ । पारदर्शिताका लागि कार्यक्रम तर्जुमा देखि कार्यान्वयन र मूल्यांकनसम्मका हरेक चरणमा सक्रिय र अर्थपूर्ण सहभागितामा जोड दिईनेछ । आपसी छलफल तथा अन्तरक्रियालाई घनिभुत बनाउँदै जाँदा कार्यक्रममा जवाफदेहिता पनि स्थापित हुनेछ । सरोकार पक्षहरू मुलतः स्थानीय तहको वस्तीस्तरदेखिका वर्गहरूको सहभागिताले योजना तर्जुमा प्रकृयालाई लक्षित वर्गसम्मको पहुँचमा पुर्याउनेछ ।

४.२.१० गरिवोन्मुख सार्वजनिक निजी साभेदारी (Pro-Poor Public Private Partnership - 5 Ps)

उद्यम सिर्जना र उद्यमशीलता विकास भन्नाले केवल रोजगार प्रवर्द्धन र गरिवी निवारणका रणनीतिहरू मात्र नभएर निजी क्षेत्रको विकासलाई समेत बुझ्नु पर्दछ । विविध क्रियाकलापहरूको दिगो विकासमार्फत गरिवी निवारण र निजी क्षेत्रसितको समन्वयलाई प्रवर्द्धन गर्न भरपर्दो र दिगो प्रयास हुन अति आवश्यक छ । यसले पुनः खरिदको सुनिश्चितता (Buy Back Guarantee) गर्ने व्यवस्थाका लागि उपयुक्त संरचना प्रदान गर्नेछ । अग्र-पृष्ठ सम्बन्ध र संलग्नता बढाउँदा उच्च मूल्य शृंखलाका गतिविधिहरू बढ्दि हुदै जानेछन् । निजी क्षेत्रसँगको सम्बन्ध बढ्दिले बजारीकरण तथा वित्तीय सुविधासँगको पहुँचमा समेत सुधार हुने अपेक्षा गर्न सकिन्दै । उपकरार नीतिले लघु उद्यम र ठूला उद्योगविच व्यापारिक गतिविधि र सम्बन्धलाई थप मजबुत बनाउन योगदान गर्नेछ ।

मेडपालाई गरिव तथा बहिष्कृतहरूको पहुँच बढ्दि गर्दै सार्वजनिक निजी साभेदारीमार्फत गरिवी घटाउने कार्यक्रमका रूपमा परिभाषित गरिएको छ । लघु उद्यम स्थापना, सञ्चालन र स्तरोन्तरी गरेर त्यस्ता वर्गको उत्थानमा जुट्नु नै मेडपाको उद्देश्य हो । यसका लागि सामुदायिक संगठन तथा नागरिक समाजका संस्थाहरूको सिप तथा दक्षतालाई कार्यक्रममा उपयोग गर्न निरन्तर र दिगो सहकार्यलाई प्रवर्द्धन गर्दै लिगिनेछ । यस्तो सहकार्यले नै सरकारी संयन्त्र तथा निजी क्षेत्रसँगको साभेदारीलाई मूर्तरूप दिनेछ । यसरी सरकारी संयन्त्र तथा निजी क्षेत्र दुवैले गरिवी न्यूनीकरण गर्ने प्रयत्नमा आइपर्ने जोखिमहरू वहन गर्दै जानेछन् ।

४.२.११ वातावरणीय दिगोपन (Environmental Sustainability)

भौतिक वातावरण, जलवायु परिवर्तन सार्वजनिक स्वास्थ तथा संस्कृतिमाथि नकारात्मक प्रभाव पार्ने लघु उद्यमहरूलाई मेडपाले प्रवर्द्धन गर्दैन । व्यवसायका विभिन्न पक्षले वातावरणमा प्रतिकूल प्रभाव पार्न सक्छन, जसलाई अगाडि नै सम्बोधन गर्न आवश्यक छ । लघु उद्यम विकासको उद्देश्य नै जीविकोपार्जनमा सुधार गर्नु

रहेकोले वातावरणमा पार्ने दुष्प्रभावहरूलाई नकार्न नसक्ने उद्यमहरूलाई मेडपाले सहयोग गर्नेछैन । लघु उद्यम विकासले वस्तुतः व्यवसायिक अवसरहरूलाई समेट्न सक्नु पर्दछ, जुन हरित अर्थतन्त्र (Green Economy) ले प्रदान गर्दछ । यसका केही उदाहरणहरूमा प्रांगारिक खेती, पुनः नवीकरणीय उर्जा र श्रोतको प्रयोग, उर्जा क्षमता प्रवर्द्धन गरेर प्रविधिको प्रयोग र हस्तान्तरण (जस्तै सुधारिएको चुलो) आदि छन् । मुलुकमा प्राकृतिक श्रोतहरू जस्तै: जलश्रोत, कृषि उत्पादन तथा वनजन्य उत्पादनमा वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनका प्रभावहरू देखिन थालेका छन् । ग्रामीण उद्यमीहरूले वातावरणीय परिवर्तनका यस्ता प्रभावहरूमा क्षति र जोखिम बढौ गैरहेको कुरालाई अनुभूत गरिसकेका छन् । प्राकृतिक श्रोतमा आधारित लघु उद्यमलाई यस्तो वातावरणीय दुष्प्रभावबाट जोगाउदै व्यवसायलाई दिगो बनाउने उपायहरूको खोजी गर्नु आवश्यक भैसकेको छ ।

४.२.१२ उद्यमहरूको दिगोपन (Sustainability of Enterprises)

उद्यमीहरू आफैमा बाँच सक्ने बनाउनुका साथै उनीहरूको स्तरोन्तती गर्नु मेडपाको विशिष्ट लक्ष्य हो । लघु उद्यहरूको गतिशिल परिवर्तन (Dynamic Progression) लाई ध्यान दिएर कार्यक्रमका गतिविधिहरू सञ्चालन गरिनेछन् । सामान्यतः ३-४ वर्ष सम्मको चरणमा सहयोग गरी परिपक्वतातर्फ अघि बढ्ने लघु उद्यमलाई सहयोगको मात्रा घटाइदै लगिनेछ । अध्ययनहरूले पनि यस्तो सहयोग कम्तिमा ३ वर्ष हुनु पर्ने औल्याइएको छ । सबै उद्यमीहरू प्राकृतिक रूपमा स्वतः सफल हुन्छन् भन्ने नभए जस्तै सबै असफल बन्छन् भन्ने निष्कर्ष पनि निकाल्नु हुँदैन । राम्री ध्यान पुर्याएर खोलिएको उद्यमीको उद्योगले सार्थक आमदानी दिन सक्छ, तर निश्चित समयको लागि विभिन्न चरणमा चाहिने निरन्तर सहयोग भने जरुरी छ ।

समूहमा आधारित उद्यम विकासका मोडेलहरूले राम्रो कार्य गरिरहेको र सदस्यहरूलाई समेत सशक्त बनाईरहेको पर्याप्त उदाहरण छन् । यद्यपि समूहको गतिशिलता सधैंभरी एकनास रहैदैन । खासगरी जब व्यवसाय परिवर्तन हुन्छ, वा बढी बिक्रियोग्य श्रोत उपलब्ध हुन्छ, वा औपचारिक संगठनात्मक ढाँचा तर्फ अग्रसर हुन्छन्, यस्तो अवस्थामा उनीहरूको आवश्यकता पहिचान गर्दै संगठनात्मक विकासका सहयोगहरू प्रदान गरिरहनु पर्छ । उद्यम विकासको विभिन्न चरणमा विभिन्न प्रकारका सहयोगहरू निरन्तर गरिरहनु पर्छ । संगठनात्मक विकासको जीवन चक्रका दृष्टिकोणबाट हुने आरोह अवरोह तथा परिवर्तनको यस वास्तविकतालाई कार्यक्रमले आत्मसात गर्नेछ । व्यवसायिक योजनाहरूको वार्षिक समिक्षाले उद्यमीको सुधार र दिगोपनामा सहयोग पुरयाउनेछ । नयाँ उपयुक्त प्रविधि र औजारहरू प्रयोग गर्न वा समसामयिक बनाउन आवश्यक ध्यान पुरयाइनेछ ।

४.२.१३ व्यवसाय विकास सेवाको दिगोपन (Sustainability in Business Development Service

Providers)

मेडपाले लघु उद्यमीहरूको मागको आधारमा सेवा प्रदान गर्न प्रदेश तथा स्थानीय तहमा लघु उद्यमको विकासका लागि एक व्यवसाय विकास सेवा केन्द्र प्रवर्द्धन गर्ने लक्ष्य लिएको छ । यस्ता सेवाहरूमा सहुलियत दिईने, शुल्कमा आधारित वा दुवै मिश्रित समेत हुनेछन् । लघु उद्यमी समूह वा लघु उद्यमी समूह संघमार्फत मागमा आधारित विकेन्द्रित व्यवसायिक विकास सेवाको व्यवस्थाका लागि मेडपा दुरदृष्टि अन्तर्गत निम्न विशेषताहरू समावेश छन्: क) लघु उद्यमी समूह वा संघले तयार पारेका क्षमता विकास सम्बन्धी योजनाहरूमा लगानी वा सहुलियत प्रदान गर्न बजेटको केही अंश छुट्याइएको हुन्छ । ख) स्थानीय तह उद्यम विकास समितिले व्यवसाय विकास सेवासँग सम्बन्धित आवश्यक सेवा प्राप्त गर्नका लागि गैर सरकारी/निजी

संस्थाहरुबाट आवश्यकता अनुसार खरिद गर्नका लागि आवश्यक व्यवस्था मिलाउनेछ । यसको लागि स्थानीय तह खरिद संरचना बनाउने रणनीति लिएको छ । (ग) लघु उद्यमी, लघु उद्यमी समूह वा संघहरुले व्यवसाय विकास सेवा समयको अन्तरालमा सशुल्क प्राप्त गर्नुपर्नेछ । यही नै दिगोपनाको आधार हो ।

४.२.१४ उद्यमीको संस्थाहरुको दिगोपन (Sustaiability of Enterrenerus' Associations)

लघु उद्यमीहरुले संकलन गरेको सदस्यता शुल्क, नाफाबाट सामान्य योगदान, स्थानीय श्रोत योजना मार्फत छुट्याइएको निश्चित अंश जस्ता श्रोतहरुको संकलन गर्न सक्ने क्षमताका आधारमा उद्यमीहरुको संगठनको दिगोपन निर्भर गर्दछ । उद्यमीका संगठनको भूमिका लघु उद्यम विकासका लागि मूलतः नेतृत्व विकास, उद्यमीहरुको बजार संजाल विस्तार, सुशासन र नीतिगत बहस जस्ता पक्षहरुमा केन्द्रित हुन आवश्यक छ ।

४.२.१५ नतीजामुखी उपकरार (Results-based Sub-Contracting)

नतीजामुखी उपकरार माध्यमबाट मेडपा कार्यक्रम अन्तर्गत लघु उद्यमी सिर्जना तथा स्तरोन्तरीका कार्यक्रमहरु गरिनेछ । नतीजामुखी उपकरारको मूल्य विशेषता भनेको उपकरार गर्ने संस्थालाई अगाडी नै तोकिएको परिणाम अनुसार उपलब्ध भए नभएको भनी तेश्रो पक्षले लक्ष अनुसार उपलब्धिका बारेमा प्रमाणित गरेका आधारमा मात्र गरिने भुक्तानी हो । स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाई, कृषि विस्तार सेवा र सिप रोजगारीका क्षेत्रहरुमा नेपाल लगायत विभिन्न देशका अनुभवहरुले नतीजामुखी उपकरारका फाइदाहरुलाई उल्लेख गरेका छन् । यसका फाइदालाई यसरी उल्लेख गर्न सकिन्छ : (क) यसले उपभोक्ता र संस्था दुवैमा लाग्ने लागत खर्चमा ठूलो बचत गर्दछ, (ख) दक्षता र उपलब्धिका दृष्टिबाट प्रदान गर्ने सेवामा मुल्य अभिवृद्धि गर्दछ उदाहरणका लागि पारिश्रमिकलाई सोभै उपलब्धिसँग गाँसिएको हुन्छ, कर्मचारीहरु परिणाम निकाल बढी समर्पित हुन्छन्, (ग) यसले दिगो विकासका लागि पूर्व शर्त तैयार गर्दछ र (घ) यसले भ्रष्टाचार र अव्यवस्थालाई न्यूनीकरण गर्दछ ।

४.३ आगामी ५ वर्षको को परिकल्पना (Vision):

यस गाँउपालिकामा उपलब्ध स्रोत साधन, जनशक्ति, सीप र पर्यटकीय सम्भावनाका अवसरहरु, प्रतिस्पर्धात्मक लाभका क्षेत्रहरु र बढ्दो बजारीकरणको अवसरबाट गाउँबासीले प्रतिपर्धात्मक लाभ प्राप्त गरी जिवीकोपार्जन तथा आर्थिक समृद्धिमा गुणात्मक सुधार ल्याउन सबैको सहमती र प्रतिबद्धताका साथ उद्यम विकासको क्षेत्रमा निम्न अनुसार सरुमारानी गाँउपालिकाको दीर्घकालीन सोच निर्धारण गरिएको छ:

“कृषि, पशुपालन, पर्यटन, सिप र उद्यमको विकास !
गरिवी र वेरोजगारीबाट सुशासन सहितको निकास !”

४.३.१. दीर्घकालीन सोच (परिकल्पना) पुरा गर्ने रणनीति :

- ✓ सामाजिक सामावेशीकरणलाई केन्द्रित गरी लघु, घरेलु तथा साना उद्योग मार्फत् गरिवी न्यूनीकरण गरिनेछ ।
- ✓ गरिवी निवारणको लागि लघु उद्यम विकास कार्यक्रमको सफल अवधारणलाई सबै वडाहरुमा अवलम्बन गरिनेछ ।

- ✓ गाँउपालिका तहमा उद्यम विकासका लागि विभिन्न निकायबाट लगानी गरिने श्रोत तथा प्रदान गरिने सेवालाई एकीकृत ढङ्गले परिचालन गर्न वार्षिक संयुक्त कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- ✓ सुलभ व्याजदरमा लघु वित्त सेवा र अनुदान साफेदारीमा साना तथा लघु उद्यमीको पहुँच पुऱ्याईनेछ ।
- ✓ सरकारी तथा संगठित संस्थाहरूले १५ प्रतिशतसम्म महँगो भएतापनि स्थानिय उत्पादनको उपयोगलाई प्राथमिकता दिन पैरवि गरिनेछ ।
- ✓ सीप विकास तालिम दिदा सहभागीहरूलाई प्रतिस्पर्धी बन्न सक्नेगरी पुग्दो सीप दिइनेछ ।
- ✓ गाउँको पहिचान बोकेका तथा हाल लोपोन्मुख अवस्थामा रहेका विशेष सीपमा आधारित उद्यमहरूको पुनर्स्थापना गरी सम्मानित पेशाको रूपमा स्थापित गर्न जोड दिइने ।
- ✓ यो योजना कार्यान्वयनको लागि गाँउपालिकाको अगुवाइमा सेवा प्रदायक छन्तौट गरिनेछ ।
- ✓ मेड्पा मोडेललाई लक्षित समूह अनुकूलन गरिनेछ ।
- ✓ “सबै बिपन्न गाउँवासी उद्यममा सरिक, कोही पनि नरहुन् गरिव” भन्ने नाराका साथ उद्यम विकासका कृयाकलापहरूलाई केन्द्रित गरिनेछ ।
- ✓ वैदेशिक रोजगारबाट प्राप्त विप्रेषणको उपयोगद्वारा आयातलाई प्रतिस्थापन हुने गरी उद्यम व्यवसाय परिचालन गर्न उत्प्रेरित गरिनेछ ।
- ✓ बिपन्न गाउँवासीको एक घर एक उद्यम सहितको व्यवसायिक रोजगारमूलक अवस्थाको सिर्जना गरिनेछ ।
- ✓ सुलभ व्याजदरमा कृषि कर्जा पाउने प्रावधानलाई प्रभावकारी कार्यान्वयनमा ल्याउन पहल गरिनेछ ।
- ✓ प्रत्येक वडाबाट प्रस्ताव गरिएका लगायत एक विशेष उत्पादन तथा सेवाको पहिचान बनाउँन निम्न वडाहरूमा निम्न अनुसारका उत्पादन तथा गतिविधिहरूलाई विशेष सहयोगका साथ अगाडी बढाईनेछः

वडा नं	विशेष उत्पादन तथा सेवाहरू	गा.पाले गर्ने सहयोग
१	तोरी, अण्डा, मासु, कमै, दुध	प्राविधिक, यान्त्रिक, उन्नत वित्त विजन, सिचाई, तालिम, गोठ सुधार
२	मासु, अण्डा, धान, बगरखेति, दुध	प्राविधिक, यान्त्रिक, उन्नत वित्त विजन, सिचाई, तालिम
३	अदुवा, बेसार, बाखा पालन, कागति	प्राविधिक, यान्त्रिक, उन्नत वित्त विजन, सिचाई, तालिम
४	बाखा, पर्यटन, अदुवा, मौरी,	संरक्षण, सुधार, संरचना निर्माण, मर्मत
५	बाखा, अदुवा, बेसार, मौरी	प्राविधिक, यान्त्रिक, उन्नत वित्त विजन, सिचाई, तालिम, गोठ सुधार
६	पर्यटन, अदुवा, बाखा, टिमुर प्रशोधन	प्राविधिक, यान्त्रिक, उन्नत वित्त विजन, सिचाई, तालिम, गोठ सुधार, संरचना निर्माण,

गरीवका लागि पूर्ण उद्यमशीलता विकासको प्याकेज :

- ✓ उद्यम विकासका लागि सामाजिक परिचालन ।
- ✓ उद्यमशीलता क्षमता विकास ।
- ✓ प्राविधिक सीप विकास विभिन्न किसिमका सीप प्रदान गर्ने ।

- ✓ लघु वित्त सुविधामा पहुँच बढ़ि गर्ने ।
- ✓ उपयुक्त प्रविधिको पहुँचमा बढ़ि गर्ने ।
- ✓ बजार संजालमा आबद्ध र व्यवसाय विकास परामर्श सेवा प्रदान ।

अति गरीबकालागी माथिका सबै सेवाका अलावा तपशीलका सबै:

- ✓ समूहमा सञ्चालित हुने उद्यमका लागि साभा सुविधा केन्द्रमार्फत लगानी हुने ।
- ✓ ऋण पाउन नसक्नेलाई ऋण पाउन योग्य वनाउने ।
- ✓ समूह गठन भैसकेपछि सहकारी अथवा निजी साभेदारी संस्था दर्ता गर्ने ।
- ✓ साभा सुविधा केन्द्रमा लगानी भएको रकम सदस्यहरूलाई शेयरमा परिणत गर्ने ।
- ✓ साभा सुविधा केन्द्र, सहकारी वा निजी संस्थालाई हस्तान्तरण गर्ने ।

४.४ आगामी ५ बर्षको लक्ष (Goal):

यस सरुमारानी गाउँपालिका को लघुउद्यम विकास योजनाको मूल लक्ष भनेको गाउँपालिका क्षेत्रमा छरिएर रहेका श्रोत तथा सीपमा आधारित लघु तथा घरेलु उद्यमहरूको स्थापना तथा विकास गरी थप ६२९९ बिपन्न गाउँबासीको आयस्तरमा सुधार ल्याई जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने हो:

लक्षका सूचकहरू:

- योजनाको अन्त्य सम्ममा नयाँ उद्यम स्थापना गर्ने उद्यमीमध्ये ७० प्रतिशत उद्यमीको आयमा कम्तिमा पनि ६० प्रतिशतले बढ़ि भएको हुनेछ ।
- लघु उद्यममा रोजगारी पाउने मध्ये कम्तिमा पनि ६५ प्रतिशतको आयमा ६० प्रतिशतले बढ़ि भएको हुने छ
- स्तरोन्तरीको सेवा पाएका मध्ये कम्तिमा पनि १५ प्रतिशत लघु उद्यमहरू साना उद्यममा परिणत भएका हुने छन् ।

४.५ आगामी ५ बर्षको उद्देश्य (Objective):

यस योजनाको मूल उद्देश्य भनेको बिपन्न बर्गको समृद्धिका लागि सरुमारानी गाउँपालिकामा छरिएर रहेका परम्परागत सीप तथा स्रोत साधनको पहिचान गरि लघु घरेलु तथा साना उद्योगको स्थापना तथा स्तरोन्तरीको श्रृजना र आय बढ़ि गरी विपन्न बर्गको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने हुनेछ ।

४.६ आगामी ५ बर्षमा निकालै पर्ने नतीजाहरुको विस्तृत योजना:

४.६.१ उद्यम र रोजगारी शृङ्जना तथा लगानि र आय बृद्धि योजना :

टेवल ७: उद्यम स्थापना, रोजगारी शृङ्जना तथा लगानी र आय बृद्धि

सि.नं	विवरण	जम्मा	२०७५/२०७६	२०७६/२०७७	२०७७/२०७८	२०७८/२०७९	२०७९/२०८०
	शृङ्जना हुने उद्यम संख्या	२३५०	४९२	५२४	५६०	६१६	६५४
	नयाँ उद्यमी स्थपनाबाट शृङ्जना हुने रोजगारी संख्या	४२७६	७३८	७८६	८४०	९२४	९८७
	लगानी बृद्धि रु	९,७५,५०,०००	१,४७,६०,०००	१,८७,६८,०००	१,९६,००,०००	२,२१,७६,०००	२,४३,४६,०००
	बार्षिक आय बृद्धि	२८,५०,००,०००	४,९२,००,०००	५,२४,००,०००	५,६०,००,०००	६,१६,००,०००	६,५८,००,०००

४.६.२ उद्यमशिलता तथा सीप विकास तालीम योजना:

सि.नं	लक्षित समूह	आ.व. २०७४/२०७५ देखी २०७८/२०७९ सम्म					जम्मा
		२०७५/२०७६	२०७६/२०७७	२०७७/२०७८	२०७८/२०७९	२०७९/२०८०	
क	सीप विकास तालीम						
१	अति गरिब परिवार (५० प्रतिसत)	२७१	२८८	३१७	३४८	३८३	१६०७

२	गरिव परिवार (३० प्रतिसत)	१६३	१७३	१९०	२०९	२३०	९६५
३	अन्य परिवार (२० प्रतिसत)	१०८	१५	१२७	१३९	१५३	६४२
	जम्मा	५४२	५७६	६३४	६९६	७६६	३२४
ख.	उद्यमशीलता विकास तालीम पाउँनेको संख्या	५९६	६३४	६९७	७६६	८४२	३३५

४.६.३ लघु, घरेलु तथा साना उद्योगको स्तर उन्नति योजना:

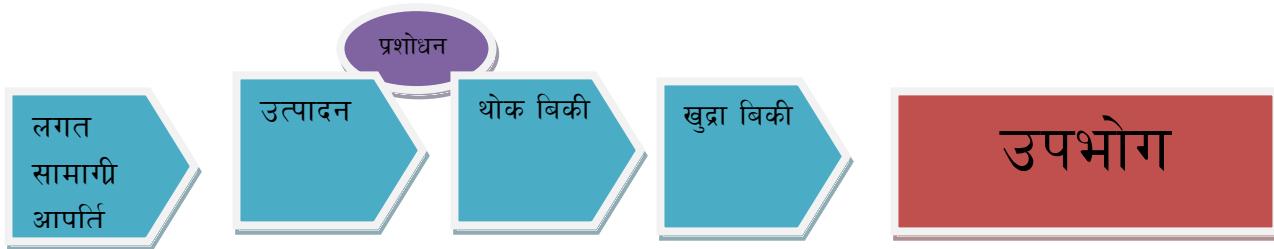
सि.नं	उद्यमको स्तर	हालको	२०७५/२०७६	२०७६/२०७७	२०७७/२०७८	२०७८/२०७९	२०७९/२०८०	जम्मा
१	साविक भन्दा उत्पादन तथा विक्री बढ्दि गर्न स्तरोन्तरी गरिने उद्यमहरूको संख्या		१००	२४५	२७३	३०५	३३८	१२६
२	अर्ध सक्रिय र पूर्ण निष्कृय उद्यमहरूको पहिचान र अद्यावधिक गर्ने	निरन्तर	निरन्तर					निरन्तर
३	हाल अर्ध सकृय रहेकालाई पूर्ण सकृय बनाई अर्ध सकृय को संख्या काम गरिने उद्यमको संख्या	८० उद्यम	१०	१२	१४	१८	२०	७४
४	हालका पूर्ण निष्कृयलाई सकृय बनाउने उद्यमको संख्या	७१ उद्यम	५	१०	१०	१५	२०	६०

४.६.४ वित्तीय सेवामा उद्यमीहरु तथा अन्य मूल्य श्रृङ्खलाका अन्य पात्रहरुको पहुँच बृद्धि पहुँच बृद्धि योजना:
टेवल १४ वित्तीय सेवामा उद्यमीहरु तथा अन्य मूल्य श्रृङ्खलाका अन्य पात्रहरुको पहुँच बृद्धि

सि.नं	उद्यमको स्तर	हालको	२०७५/२०७६	२०७६/२०७७	२०७७/२०७८	२०७८/२०७९	२०७९/२०८०	जम्मा
१	उद्यमी र वित्तीय संस्थाहरु विच अन्तरकृया		५	५	५	५	५	२५
२	व्यवसायिक योजना पुनरावलोकन गर्ने उद्यमको संख्या				आवश्यकता अनुसार			
३	लेख तथा व्यवसायिक कारेवार र व्यवस्थापन तालिम दिइने उद्यमीको संख्या		५००	५३५	५८०	६२०	६५०	२८८५
४	लघु उद्यमीबाट बनाइने सहकारीको संख्या	३	१	१	१	१	१	८
५	भएका सहकारीबाट ने.रा.बै.को स्वरोजगार कोष तथा अन्य बैंकहरुको सुलभ वर्जामा पहुँच बृद्धि गरिने सहकारिको संख्या	०	०	१	१	०	०	२
६	सहजरूपमा ऋणमा पहुँच हुने उद्यमी तथा अन्य मूल्य श्रृङ्खलाका पात्रहरुको प्रतिसत बृद्धि	२५	३५	४०	५०	६०	७५	७५

४.६.५ मूल्य श्रृंखलाको विकास तथा बजार सँगको सम्बन्ध विकास र व्यवस्थापन

मूल्यश्रृंखलाको अवधारणालाई अवलम्बन गरिने छः हरेक उत्पादनहरु निश्चित उपभोक्ताहरुका लागि लक्षित गरिएका हुन्छन् र उत्पादन भन्दा अगाडी, उत्पादन र बजारिकरणका बिचमा थुप्रै गतिविधिहरुका लागि थुप्रै पात्रहरु जोडिएका हुन्छन् र तिनिहरुले विविध गतिविधिहरु सञ्चालन गरेका हुन्छन्। उत्पादन गर्ने सम्भावना हुँदाहुँदै पनि यदि उत्पादन पूर्वका कार्यहरुले गति नलिदा उत्पादनमा नकारात्मक असर पर्दछ र उत्पादन पछिको श्रृंखला पनि प्रभावित हुन्छ। साथै उत्पादन भएर पनि उत्पादन पश्चातका कार्य श्रृंखलाहरुले गति नलिदा पनि उत्पादन देखि उत्पादन पूर्वका श्रृंखला प्रभावित हुन्छन्। मूल्य श्रृंखलाको सामान्य अवधारणा निम्न अनुसार छः :

तसर्थ उद्यमहरुको स्थापना गर्दा वस्तुहरुको प्रकार अनुसारका श्रृंखलाहरुको हेक्का राखी मूल्य श्रृंखलाहरुको विविध पक्ष तथा पात्रहरुको विकासमा पनि जोड दिई श्रृंखलालाई अटुट गराउन जोड दिईनेछ।

टेबल १५ बजार संगको सम्बन्ध विस्तार योजना

सि.नं	बजारिकरणका क्षेत्रहरु	हालको	२०७५/२०७६	२०७६/२०७७	२०७७/२०७८	२०७८/२०७९	२०७९/२०८०	जम्मा
१	उत्पदनको प्रकार अनुसारका मूल्य शृङ्खलाहरुको विश्लेषण गरिने संख्या		१	१	१	१	१	५
२	सौगात गृह स्थापना	१	०	१	०	०	०	२
३	सङ्कलन केन्द्र स्थापना	३	१	१	१	१	१	८
४	हाटबजारको स्थापना र संचलन	०	०	१	०	१	०	२
५	नगर स्तरमा आयोजना गरिने प्रदर्शनीको संख्या	०	१	१	१	१	१	५(बर्षमा एक)
६	क्षेत्रीय र राष्ट्रिय प्रदर्शनी, महोत्सव आयोजनामा सहभागी गराइने उद्यमीको संख्या	०	१५ जाना वाष्पिक					
६	अन्तरकृया द्वारा बिटु बि लिंकेज गराइने उद्यमीको संख्या	३	२	३	३	४	३	१८

७	उद्यमीहरु र मूल्य शृङ्खलाका पक्षहरु बिच अन्तरकृया	०	१०	१०	१०	१०	१०	५०
८	सरोकावालाहरु र उद्यमीहरुको अवलोकन भ्रमण	०	७०	७०	७०	७०	७०	३५०

४.६.६ प्रबिधिको विकास तथा प्रविधि व्यवस्थापन योजना:

टेवल १६ प्रबिधिको विकास तथा प्रविधि व्यवस्थापन योजना

सि.नं	विवरण	हालको संख्या	२०७५/२०७६	२०७६/२०७७	२०७७/२०७८	२०७८/२०७९	२०७९/२०८०	जम्मा
१	हाल भएको प्रविधिमा परिवर्तन गर्ने उद्यमको संख्या		११०	११५	१२०	१२०	१३०	५९५
२	नया उद्यमी लाई प्रविधिमा सहयोग		३००	३५०	४००	४५०	५००	२०००
३	साभा सुविधा केन्द्रको स्थापना	०	१	१	१	१	१	५

४.७ प्रमुख कार्यक्रमहरुको परिमाणात्मक परिलक्ष्य र बजेट

सि.नं	प्रमुख कार्यक्रम	गतिविधि	आ.ब. २०७५-७६ देखि २०७९ -२०८० सम्म						
			इकाई	७५/७६	७६/७७	७७/७८	७८/७९	७९/८०	जम्मा
१.	स्रोत सम्भाव्यता अध्ययन तथा लक्षित समूह पहिचान	१.१ स्रोत साधनको पहिचान बजेट	पटक	३	३	३	३	३	१५
				६०,०००	६०,०००	६०,०००	६०,०००	६०,०००	३०००००
		१.२. बजारको स्थिति पहिचान बजेट	पटक	१	१	१	१	१	५
				५००००	५००००	५५०००	५५०००	६००००	२७००००
		१.३. कच्चा पदार्थको पहिचान बजेट	पटक	१	१	१	१	१	५
				४००००	४००००	४५०००	४५०००	५००००	२२००००

		१.४.लक्षित समूह पहचान बजेट	पटक	४	४	४	३	२	७
				८००००	८४०००	८४०००	६६०००	४४०००	३५८०००
		जम्मा बजेट		२३०,०००	२३४,०००	२४४,०००	२२६,०००	२१४,०००	११४८,०००
२.	उद्यम विकासका लागि सामाजिक परिचालन	२.१ पि.आर.ए. गर्ने बजेट	पटक	३	३	३	३	४	१६
				७५०००	७५०००	८१०००	८१०००	११२०००	४२४०००
		२.२ गा.पा. स्तरको अभिमुखीकरण गर्ने बजेट	पटक	३	१	१	१	०	६
				१५००००	५२०००	५००००	५५०००	०	३०७०००
		२.३ वस्तिस्तरको अभिमुखीकरण गर्ने बजेट	पटक	३	३	३	२	२	१३
				४५०००	४८०००	४८०००	३४०००	३४०००	२०९०००
		२.४ ए देखि जि सम्मको फारम भर्ने बजेट	संख्या	६००	६५०	७००	७५०	८००	३५००
				३०००००	३२५०००	३५००००	३७५०००	४०००००	१७५००००
		२.५ समूह निर्माण / Logistic support, बैठकमा सहयोग गर्ने (अगिल्लो वर्षकालाई समेत) बजेट	संख्या	४	४	५	६	७	२६
				२००००	२००००	२७५००	३३०००	४२०००	५२५००
		जम्मा बजेट		५९००००	५२००००	५५६५००	५७६०००	५३९०००	२८३२५००
३.	उद्यमशीलता विकास	३.१ SIYB/MECD तालिम दिने बजेट	जना	५९६	६३४	६९७	७६६	८४२	३३३
				७८२००	८२४२००	९७५३००	११४९०००	१२६३०००	४९२७२००
		३.२ व्यवसायिक योजना निर्माणमा सहयोग गरिने उद्यमी को संख्या बजेट	जना	६००	६५०	७००	७८०	८५०	३६३०
				१२००००	१३००००	१५४०००	१७१६००	२१२३००	७८८१००
		३.३ उद्यम छनौट	गोटा	५४२	५७६	६३४	६९६	७६६	३२४

		बजेट	०	०	०	०	०	०	
		जम्मा बजेट	८३५२००	९५४२००	१२९९००	१३२०६००	१७५५००	५७५३००	
४.	प्राविधिक सिप विकास तथा पुराना उद्यमको स्तरोन्नती गर्ने ।	४.१ उद्यमशील विकासका लागि छानिएका विषयमा सीप विकास तालिम दिने । बजेट	जना	५४२	५७६	६३४	६९६	७६६	३२४
			६३०४०००	६९१२०००	८२४२०००	९३९६०००	१०७२४०००	४७७८०००	
		४.२ प्रशिक्षकहरूको रोप्टर तयार गर्ने । बजेट	गोटा	।	।	।	।	।	५
			३०००	३२००	३३००	६०००	६३००	२८२००	
		४.३ संचालन भैरहेका उद्यमहरू मध्ये स्तरोन्नति गर्न एडभान्स र पुनर्ताजकीय तालिम पाउने उद्यमीको संख्या बजेट	संख्या	१००	२४५	४७३	५०५	५३८	१८६।
			१००००००	२६९५०००	५६७६०००	६३१२५००	६९९४०००	२२६७७६००	
		४.४ अर्ध तथा पूर्ण निष्कृय रहेका उद्यमहरूको स्तरोन्नति गर्न थप सिप तालिम पाउने उद्यमीको संख्या बजेट	संख्या	५	२२	२४	३३	४०	१३४
			१५००००	२२००००	२४००००	३३००००	४०००००	१३४००००	
		जम्मा बजेट	७६५९०००	९०३२२००	१४१६३५००	१६०४४५००	१८१२४५००	६३८२३७००	
५.	वित्तीय सेवामा उद्यमीहरू तथा अन्य मूल्य श्रृङ्खलाका अन्य पात्रहरूको पहुच बढ़ाद्वा	५.१ लघु उद्यमीहरू लगायत उनिहरू संग सरोकार भएका र वित्तीय सेवा आवश्यक पर्ने मूल्य श्रृङ्खलाका पात्रहरूको पहिचन गर्ने ।		।	२	।	।	२	।

बजेट		10000	22000	11000	12000	24000	79000
५.२ वित्तीय सेवाको माग सङ्गलन गरिने उद्यमीको संख्या	गोटा	500	580	670	700	780	3230
बजेट		100000	16000	167500	175000	214500	773000
५.३ वित्तीय सेवा प्रदायकको लिष्ट म्यापिङ् बजेट	गोटा	।	।	।	।	।	५
		3000	3000	3000	6000	6000	27000
५.४ उद्यमी र वित्तीय संस्थाहरु विच अन्तरक्षया बजेट	पटक	५	५	५	५	५	२५
		50000	50000	55000	55000	60000	270000
५.५ व्यवसायिक योजना पुनरावलोकन गर्ने उद्यमको संख्या बजेट	गोटा	आवश्यकता अनुसार					आवश्यकता अनुसार
		30000	35000	40000	40000	50000	195000
५.६ लेखा तालिम दिइने उद्यमीको संख्या बजेट	जना	500	535	580	620	650	2885
		230000	267500	290000	310000	325000	1442500
५.७ लघु उद्यमीबाट बनाइने सहकारीको संख्या बजेट	गोटा	।	।	।	।	।	५
		100000	100000	100000	100000	100000	500000
५.८ भएका सहकारीबाट ने.रा.बै.को स्वरोजगार कोषमा पहुँ वृद्धि गरिने सहकारिको संख्या बजेट		०	।	।	०	०	१
		०	10500	10500	०	०	21000

		५.९ सहजरूपमा ऋणमा पहुँच हुने उद्यमी तथा अन्य मूल्य श्रृङ्खलाका पात्रहरुको प्रतिसतमा बढ़ि	२५	३५	४०	५०	६०	७५	८०
		बजेट		14000	16000	25000	30000	37500	122500
		जम्मा बजेट		559000	622000	704000	728000	817000	3430000
६.	उपयुक्त प्रविधि सम्बन्धन विस्तार	६.१ नयाँ प्रविधि/ सामग्रीबाटे रोप्छर तयार गर्ने।	पटक	२	२	२	१	१	१
		बजेट		5000	10000	11000	6000	6500	38500
		६.२ नयाँ प्रविधि बारे सचेतना गराइने उद्यमको संख्या	गोटा	500	580	635	700	750	3165
		बजेट		40000	60000	80000	100000	120000	400000
		६.३ नयाँ उद्यमीलाई नयाँ मेसिनरी उकरण नयाँ प्रविधि हस्तान्तरण गरिने उद्यमीको संख्या		300	350	400	450	500	2000
		बजेट		2400000	2800000	3200000	3600000	4000000	16000000
		जम्मा बजेट		2,445,000	2,870,000	3,291,000	3,706,000	4,126,500	16,438,500
७.	मूल्य श्रृङ्खलाको विकास तथा बजार संगको सम्बन्ध विकास र व्यवस्थापन,	७.१ उत्पदनको प्रकार अनुसारका मूल्य श्रृङ्खलाहरुको विश्लेषण गरिने संख्या	गोटा	१	१	१	१	१	१
		बजेट		100000	110000	115000	120000	130000	575000
		७.२ सौगात गृहको स्थापना गर्ने संख्या		०	१	०	०	०	१
		बजेट		०	300000	०	०	०	300000

		७.३ सङ्कलन केन्द्रको स्थापना गर्ने संख्या बजेट	गोटा ३	१	१	१	१	१	१	१	५	
				३०००००	३२००००	३५००००	३५००००	३७५०००	३७५०००	१६९५०००		
		७.४ हाटबजारको व्यवस्थापना गर्ने संख्या (घुमित पसलको रूपमा) बजेट		०	१	०	१	०	१	०	२	
				०	१६००००	०	१६००००	०	१६००००	०	३२००००	
		७.५ गा. पा. स्तरमा आयोजना गरिने प्रदर्शनीको संख्या बजेट		१	१	१	१	१	१	१	५	
				१०००००	१०००००	२०००००	२०००००	२२५०००	२२५०००	८२५०००		
		७.६ क्षेत्रीय र राष्ट्रिय प्रदर्शनी, महोत्सव आयोजनामा सहभागी गराइने उद्यमीको संख्या बजेट		१५	१५	१५	१५	१५	१५	१५	७५	
				७५०००	९००००	९००००	१०५०००	१२००००	१२००००	४८००००		
		७.७ अन्तर्रकृत्या द्वारा वि टु वि लिंकेज गराइने उद्यमीको संख्या बजेट	संख्या	२	३	३	४	३	३	१५		
				२००००	३३०००	३६०००	५२०००	३६०००	३६०००	१७७०००		
		७.८ उद्यमिहरु र अन्य मूल्यशृङ्खलाका पक्षहरु विच अन्तर्कृत्या बजेट		१०	१०	१०	१०	१०	१०	१०	५०	
				१०००००	१०००००	१२००००	१२००००	१४००००	१४००००	५३००००		
		जम्मा बजेट		६९५,०००	१,२२३,०००	१,२१,०००	१,१७,०००	१,०२६,०००	१,०२६,०००	४,९६२,०००		

८.	व्यवसायिक परामर्श सेवा	८.१ समस्या पहिचान (SWOT) गरिने उद्यमीको संख्या बजेट	संख्या	७५०	७९०	८४०	९००	९२०	४२००
				३००००	४००००	६००००	८००००	९००००	३०००००
		८.२ व्यवसायिक परामर्श दिइने उद्यमको संख्या बजेट	संख्या	५००	५७०	६४०	७१०	८००	३२२०
				१०००००	१४०००	१६००००	१७७५००	२४००००	७९५००
		जम्मा बजेट		१३०,०००	१५४,०००	२२०,०००	२५७,५००	३३०,०००	१०९५००
९.	मानवश्रोत व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	९.१ अर्थकम्त्रको अनुगमन बजेट	संख्या	२	३	३	३	२	१३
				६००००	१०५०००	१२००००	१३५०००	९००००	५१०००
		९.२ लघु उद्यमीहरू लाई समूह, संघ हुदै जिल्ला लघु उद्यमी समूह संघमा आबद्ध गराइने उद्यमीको संख्या बजेट	ज्ञा	४	४	६	६	७	२७
				२००००	२००००	३३०००	३३०००	४२०००	१४८००
		९.३ मानव स्रोत परिचालन गरिने संख्या	ज्ञा	८	८	८	८	८	८
		EDF Coordinator	ज्ञा	५	५	५	५	५	५
		DBA	ज्ञा	१	१	१	१	१	१
		AFA	ज्ञा	१	१	१	१	१	१
		बजेट		१००००००	२००००००	२०५००००	२१०००००	२२०००००	१०२५००००

१०	प्रविधिको विकास तथा प्रविधि परिवर्तन	पटक	२	२	१	०	१	२
			१०१ प्रविधि परिवर्तन हुनसक्ने उद्यमको सम्भाव्यता अध्ययन	३	४	५	६	७
	१०.२ हाल भएको प्रविधिमा परिवर्तन गर्ने सहयोग गरिने उद्यमको संख्या	संख्या	१०	१५	१२०	१२०	१३०	५९५
			१०७०००	२०७०००	२२८०००	२२८०००	२७३०००	३१३०००
	१०.३ उद्यमी तथा सरोकारवालाहरकलाई अवलोकन भ्रमण	जना	४	५	६	७	८	२८
			४८०	६००	८४०	१०८००	१०२००	३९९००
	१०.४ सेवा प्रदायक /सेवा गाही संस्थाहरू मेगा, उद्यम विकास समिति समिति र अन्य सेवा प्रदायकलाई नेतृत्व अभिवृद्धि, मेडपा मोडेलको तालिम दिने तालीम संख्या बजेट	पटक	१००००	१०४००	५२०००	०	५३०००	३१०००
	१०.५ मेगाहरु लाई प्रस्ताव, प्रतिवेदन लेखन तालिम दिने बजेट	बजेट	४८००	६०००	८४००	१०८००	१०२००	३९९००
	१०.६ उद्यमी तथा सरोकारवालाहरकलाई अवलोकन भ्रमण	बजेट	४२००००	४२००००	४९००००	५२५०००	५६००००	२४५०००
	१०.७ लघु उद्यम विकास समितिको बैठक संख्या बजेट	बजेट	६	६	६	६	६	३०
			१२००००	१२५०००	१३००००	१४००००	१५००००	६६५०००
	१०.८ जम्मा बजेट	जम्मा बजेट	२,६२४,८००	२,७८०,०००	२,९८३,४००	२,९४३,५००	३,१०७,२००	१४,३३९,९००

	१०.३ साभा सुविधा केन्द्रको स्थापना बजेट	४	२	२	२	२	२	२	१०
			२,०००,०००	२,०००,०००	२,०००,०००	२,०००,०००	२,०००,०००	२,०००,०००	१०,०००,०००
११	जम्मा बजेट		३,९००,०००	४,०००,०००	४,३१,०००	४,३४८,०००	४,८०२,०००	२,१४८,०००	
	लघु उद्यमीहरुको लागी घुस्ति कोषको रूपमा उद्यम विकास कोषको व्यवस्था		२,०००,०००	२,०००,०००	२,०००,०००	२,०००,०००	३,०००,०००	३,०००,०००	
	कूल जम्मा बजेट (१ द्वेष्ठी ११ सम्मको)		२,९९९,०००	२५,८२३,४००	३०,६७८,२००	३३,४०३,०००	३७,८२४,७००	४९,४०९,४००	

४.८ आय व्यय विवरण (आ.ब. २०७५/२०७६ देखी २०७९/२०८० सम्म)

सि.नं	स्रोत	उपलब्ध हुँन सक्ने अनुमानित बजेट					जम्मा
		बर्ष १	बर्ष २	बर्ष ३	बर्ष ४	बर्ष ५	
१	सरुमारानी गाउँपालिकाको वडागत बिनीयोजित रकम समेत र कृषि, पशु सेवा, बन, महिला तथा वालवालिका, शिर्षकबाट	१,०७,२५,०००	१,१७,९७,०००	१,२९,७७,०००	१,४२,७५,०००	१,५७,०३,०००	६,५४,७७,०००
२	मेडपा र घरेलु शिर्षकबाट	२०,००,०००	२२,००,०००	२४,२०,०००	२६,६२,०००	२९,२८,०००	१,२२,१०,०००
३	स्थानीय तहमा कार्यरत संघ संस्था बाट खर्च हुन सक्ने -KUBK, PACT, सुआहारा, हेफर, किसान	१,१५,००,०००	१,२६,५०,०००	१,३९,१५,०००	१,५३,०६,०००	१,६६,३७,०००	७,०२,०८,०००

	परियाजना						
४	अपुग रकम अन्य दातृ निकाय तथा NGO/INGO संग सहकार्यको लागी पहल गर्नुपर्ने रु						15,14,400
	जम्मा	2,42,25,000	2,66,47,000	2,93,12,000	3,22,43,000	3,54,68,000	14,78,95,000
अनुमानित व्यय बिबरण							
सि.नं	खर्चका मूल शिर्षक	बर्ष १	बर्ष २	बर्ष ३	बर्ष ४	बर्ष ५	जम्मा
१	बजार, स्रोत सम्भाव्यता अध्ययन तथा लक्षित समूह पहिचान	230,000	234,000	244,000	226,000	214,000	1,148,000
२	उद्यमशीलता विकासका लागि सामाजिक परिचालन	590000	520000	556500	578000	588000	2,832500
३	उद्यमशीलता विकास तालीम	835200	954200	1129800	1320600	1475300	5,715300
४	प्राविधिक सिप विकास तथा पुराना उद्यमको स्तरोन्नती गर्ने।	7659000	9832200	11063500	11044500	11214500	6,5323700
५	वित्तीय सेवामा उच्चमीहरु तथा अन्य मूल्य श्रृङ्खलाका अन्य पात्रहरुको पहुच बढ़ि	559000	622000	704000	728000	817000	3,430000
६	उपयुक्त प्रविधि सम्बन्धन विस्तार	2,445,000	2,870,000	3,291,000	3,706,000	4,126,500	16,438,500
७	मूल्य श्रृङ्खलाको विकास तथा बजार संगको सम्बन्ध विकास र व्यवस्थापन,	695,000	1,223,000	911,000	1,107,000	1,026,000	4,962,000

८	व्यवसायिक परामर्श सेवा	130,000	154,000	220,000	257,500	330,000	1091500
९	मानवश्रोत व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	2,624,800	2,780,000	2,883,400	2,943,500	3,107,200	14,338,900
१०	सेवा तथा प्रविधिको विकास तथा प्रविधि परिवर्तन	3,900,000	4,100,000	4,331,000	4,348,000	4,802,000	21481000
११	लघु उद्यमीहरुको लागी घुस्ति कोषको रूपमा उद्यम विकास कोषको व्यवस्था	2,000,000	2,000,000	2,000,000	2,000,000	3,000,000	11000000
	जम्मा	21,898,000	25,523,400	30,578,200	33,485,100	37,824,700	149,409,400

४.९ तर्कबद्ध योजना(Logical Framework)

विवरणात्मक संक्षेप	२०७५/७६ देखि ०७९/८० सम्मका सूचक						पुष्टयाँइका आधारहरु
		७५/७६	७६/७७	७७/७८	७८/७९	७९/८०	
लक्ष	यस सरुमारानी गाउँपालिका को लघुउद्यम विकास योजनाको मूल लक्ष भनेको गाउँपालिका क्षेत्रमा छारिएर रहेका श्रोत तथा सीपमा आधारित लघु तथा घरेलु उद्यमहरुको स्थापना तथा विकास गरी थप ४२७५ विपन्न गाउँबासीको आयस्तरमा सुधार ल्याई जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने हो: लक्षका सूचकहरू: <ul style="list-style-type: none"> ● योजनाको अन्त्य सम्ममा नयाँ उद्यम स्थापना गर्ने उद्यमीमध्दे ७० प्रतिसत उद्यमीको आयमा कम्तिमा पनि ६० प्रतिसतले बढ्दि भएको हुनेछ। 						मूल्यांकन प्रतिवेदन

विवरणात्मक संक्षेप	२०७५/७६ देखि ०७९/८० सम्मका सूचक						पुष्टयाँइका आधारहरु
	<ul style="list-style-type: none"> • लघु उद्यममा रोजगारी पाउँने मध्दे कमितमा पनि ६५ प्रतिसतको आयमा ६० प्रतिसतले बृद्धि भएको हुँने छ • स्तरोन्नतीको सेवा पाएका मध्दे कमितमा पनि १५ प्रतिसत लघु उद्यमहरु साना उद्यममा परिणत भएका हुँने छन् । 						
उद्देश्य	यस योजनाको मूल उद्देश्य भनेको विपन्न वर्गको समृद्धिका लागि सरुमारानी गाउँपालिकामा छारिएर रहेका परम्परागत सीप तथा स्रोत साधनको पहिचान गरि लघु घरेलु तथा साना उद्योगको स्थापना तथा स्तरोन्नति गरि थप रोजगारीको शृजना र आय बृद्धि गरी विपन्न वर्गको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउँने हुनेछ ।						मूल्यांकन प्रतिवेदन
उद्देश्यका सूचकहरु	आधार वर्ष २०७४/७५को अवस्था	५ वर्षको लक्ष					
१. रोजगारी शृजना गर्ने ।		७३८	७८६	८४०	९२४	९८७	मूल्यांकन प्रतिवेदन
२. लघु उद्यमको हालको लगानी बृद्धि		१,४७,६०,०००	१,६७,६८,०००	१,९६,००,०००	२,२१,७६,०००	२,४३,४६,०००	मूल्यांकन प्रतिवेदन
३. लघु उद्यमिको वार्षिक आय बृद्धि		४,९२,००,०००	५,२४,००,०००	५,६०,००,०००	६,१६,००,०००	६,५८,००,०००	मूल्यांकन प्रतिवेदन

नतिजाहरु

नतिजा १ : आयआर्जनका विभिन्न क्षेत्रका उद्यम पहिचान गरी लक्षित समुदायलाई उद्यम स्थापना र रोजगारी तथा कारोबार बृद्धि गर्न सहजीकरण गरिने छ ।

नतिजा १ का सूचकहरु	आधार वर्ष २०७४/७५को अवस्था	५ बर्षको लक्ष					जम्मा
		७५/७६	७६/७७	७७/७८	७८/७९	७९/८०	
१.१. उद्घम स्थापना		४९२	५२४	५६०	६१६	६३८	२८५०
१.२. थप रोजगारी शृजना		७३८	७८६	८४०	९२४	९८७	४२७५
१.३ लक्षित बर्गका उद्घमीको बारिक आय बृद्धि		४,९२,००,०००	५,२४,००,०००	५,६०,००,०००	६,१६,००,०००	६,५८,००,०००	२८,५०,००,०००
अति गरिब परिवार		२,४६,००,०००	२,६२,००,०००	२,८०,००,०००	३,०८,००,०००	३,२९,००,०००	१४,२५,००,०००
मध्यम गरिब परिवार		१,४७,६०,०००	१,५७,२०,०००	१,६८,००,०००	१,८४,८०,०००	१,९७,४०,०००	८,५५,००,०००
सामान्य गरिब परिवार		९८,४०,०००	१,०४,८०,०००	१,१२,००,०००	१,२३,२०,०००	१,३१,६०,०००	५,७०,००,०००

नतिजा २ : उद्घम स्थापना गर्न बिपन्न बर्गका परिवारलाई माग र आवश्यकता अनुसार उपयुक्त तालीम दिई दक्ष जनशक्ति तयार गरिने छ ।

नतिजा २ को सूचकहरु	आधार वर्ष २०७४/७५को अवस्था	५ बर्षको लक्ष					जम्मा
		७५/७६	७६/७७	७७/७८	७८/७९	७९/८०	
सीप विकास तालीम							
२.१ अति गरिब परिवार		२७१	२८८	३१७	३४८	३६३	१६०७
२.२ मध्यम गरिब		१६३	१७३	१९०	२०९	२३०	९६५

परिवार							
२.३ अन्य गरिब परिवार		108	115	127	139	153	642
जम्मा		542	576	634	696	766	3214
उद्यम विकास तालीम		596	634	697	766	842	3535

नतिजा ३ : लघु, घरेलु तथा साना उद्योगको स्तरोन्नति गरिने छ।

नतिजा ३ कोसूचकहरु	आधार वर्ष २०७४/७५को अवस्था	५ वर्षको लक्ष					
		७५/७६	७६/७७	७७/७८	७८/७९	७९/८०	जम्मा
३.१ साविक भन्दा उत्पादन तथा विकिवृद्धि गर्न स्तरोन्नती गरिने उद्यमहरुको संख्या		100	245	273	305	338	1261
३.२ अर्ध सक्रिय र पूर्ण निष्कृय उद्यमहरुको पहिचान र अद्यावधिक गर्ने		निरन्तर				निरन्तर	निरन्तर
३.३ हाल अर्ध सकृय रहेकालाई पूर्ण सकृय बनाई अर्ध सकृय को संख्या काम गरिने	८० उद्यम	१०	१२	१४	१८	२०	७४

उद्यमको संख्या							
३.४ हालका पूर्ण निष्कृयलाई सकृ वनाउने उद्यमको संख्या	७१ उद्यम	५	१०	१०	१५	२०	६०
नतिजा ४ लघु उद्यमीहरु तथा अन्य मूल्य श्रृङ्खलाका पक्षहरुको वित्तीय सेवामा पहुँच बृद्धि भएको हुने छ ।							
नतिजा ४ का सूचकहरु	आधार वर्ष २०७४/७५को अवस्था		५ बर्षको लक्ष				
४.१ उद्यमीहरु वित्तीय संस्थाहरु विच अन्तरकृया		५	५	५	५	५	२५
४.२ व्यवसायिक योजना पुनरावलोकन गर्ने उद्यमको संख्या		आवश्यकता अनुसार					
४.३ लेखा तालिम दिइने उद्यमीको संख्या		५००	५३५	५८०	६२०	६५०	२८८५
४.४ लघु उद्यमीबाट बनाइने सहकारीको संख्या	३	१	१	१	१	१	८
४.५ भएका सहकारीबाट ने रा.वै.को स्वरोजगार कोषमा पहुँच बढाइ गरिने सहकारिको	०	०	१	१	०	०	२

संख्या							
४.६ सहजरुपमा नम्रणमा पहुँच हुँने उद्यमी तथा अन्य मूल्य शृङ्खलाका पात्रहरुको संख्या वृद्धि	२५	३५	४०	५०	६०	७५	७५

नतिजा ५ : मूल्य शृङ्खलाको विकास तथा बजार संगको सम्बन्ध विकासको माध्यम बाट लघु, घरेलु तथा साना उद्योगको उत्पादनको बजारीकरण भएको हुनेछ

नतिजा ५ का सूचकहरु: २०७४/७ ५को अवस्था	आधार वर्ष	५ वर्षको लक्ष					जम्मा
		७५/७६	७६/७७	७७/७८	७८/७९	७९/८०	
५.१ बजार संस्थाहरुको स्थापना र विकास भएको (सौगात गृह, शङ्खलन केन्द्र)	४	१	२	१	१	१	१०
५.२ हाटबजारको स्थापना	०	०	१	०	१	०	२
५.३ गाउँस्तरमा आयोजना गरिने प्रदर्शनी,को संख्या	०	१	१	१	१	१	५(बर्षमा एक)
५.४ क्षेत्रीय र राष्ट्रिय प्रदर्शनी, महोत्सव आयोजनामा सहभागी गराइने उद्यमीको संख्या	०	१५ जाना बाष्पीक					७५

५.५ अन्तरकृया द्वारा बि टु बि लिंकेज गराइने उद्यमीको संख्या	३	२	३	३	४	३	१८
५.६ उद्यमीहरु र मूल्य श्रृङ्खलाका पक्षहरु बिच अन्तरकृया	०	१०	१०	१०	१०	१०	५०
५.७ सरोकावालाहरु र उद्यमीहरुको अवलोकन भ्रमण	०	७०	७०	७०	७०	७०	३५०

नतिजा ६ : लघु, घरेलु तथा साना उद्योगको उत्पादनमा सेवा तथा प्रबिधिको विकास तथा प्रविधि परिवर्तन भएको हुनेछ ।

नतिजा ६ का सूचकहरु:	आधार वर्ष २०७४/७५को अवस्था	५ वर्षको लक्ष					जम्मा
		७५/७६	७६/७७	७७/७८	७८/७९	७९/८०	
६.१ हाल भएको प्रविधिमा परिवर्तन गर्ने उद्यमको संख्या		११०	११५	१२०	१२०	१३०	५९५
६.२ नयाँ उद्यमीलाई प्रविधिमा सहयोग		३००	३५०	४००	४५०	५००	२०००
६.३ साभा सुविधा केन्द्रको स्थापना	०	१	१	१	१	१	५
मुख्य कार्यक्रमहरु तथा बजेट							
मुख्य कार्यक्रमहरु						५ वर्षको बजेट रु	
१. बजार सर्वेक्षण, स्रोत सम्भाव्यता अध्ययन तथा लक्षित समूह पहिचान						1,148,000	

२. उद्यमशीलता विकासका लागि सामाजिक परिचालन	2832500
३. उद्यमशीलता विकास तालीम	5715300
४. प्राविधिक सिप विकास तथा पुराना उद्यमको स्तरोन्नती गर्ने ।	65823700
५. वित्तीय सेवामा उद्यमीहरु तथा अन्य मूल्य श्रृङ्खलाका अन्य पात्रहरुको पहुच बढ़ावा	3430000
६. उपयुक्त प्रविधि सम्बन्धन विस्तार	16,439,500
७. मूल्य श्रृङ्खलाको विकास तथा बजार संगको सम्बन्ध विकास र व्यवस्थापन,	4,962,000
८. व्यवसायिक परामर्श सेवा	1091500
९. मानवश्रोत व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	14,338,900
१०. सेवा तथा प्रविधिको विकास तथा प्रविधि व्यवस्थापन	21481000
११. लघु उद्यमीहरुको लागि घुम्ति कोषको सुपमा उद्यम विकास कोषको व्यवस्था	11000000

जोखिम तथा पूर्वानुमान

- सेवा प्रदायकहरुको सहकार्य चुस्त र फलदायी भएको ।
- सेवा प्रदायकहरुले प्रतिबद्धता गरेको रकम यथा समयमा उद्यम कोषमा जम्मा र सहि समयमा परिचालन भएको अवस्था ।
- राजनैतिक स्थिरता भएको र बजार संजालमा व्यवसायीको आबद्धता भएको अवस्था ।
- द जाना इडिएफ सुनिश्चित भएको, सहयोगी निकायहरुको समन्वय र सहकार्य चुस्त भएको अवस्था ।
- बजार अनुकूल भएको अवस्था, उत्पादनकालागि नयाँ प्रविधि अवलम्बन गरि प्रतिस्पर्धाको लाभ लिने अवस्था ।
- वित्तीय संस्थाहरुमा लगानी गर्ने पूँजि पर्याप्त भएको अवस्था ।
- प्राकृतिक प्रकोप नभएको अवस्था र
- सरकारी नीतिमा बारम्बार परिवर्तन नभएको अवस्था ।

केहि प्राविधिक सुभावहरु

१. उद्यमहरुको छनौट: हामीले योजना तर्जुमाका कममा यो गाँउपालिका जनताको सम्बृद्धिमा टेवा दिने तथा गरिबी निवारणको एक कडीको रूपमा पहिचान पाएको लघु उद्यम विकासमा स्थानीय तहका लागि निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरु उत्साहित भएको पायौ। गाँउपालिकामा बढागत रूपमा उद्यमहरु छनौट भएका छन् तर बजेटका कारण गोष्ठिका समयमा प्रस्तुत गरिएको संख्यालाई बजेटको आकार अनुसार मिलान गर्दा केहि कम तथा वेसी हुन गएका छन्। योजना तर्जुमामा देखाईएका उद्यमहरुका अतिरिक्त बजेटले भ्याएमा सीमित हुन बाध्य भईने छैन।

२ उद्यम विकास घुमित कोषको व्यवस्थाः: लघु उद्यमीहरु ज्यादै न्युन पूँजीभएका हुँदा र कतिपयलाई हातमा सीप भएर पनि सानो बीउ पूँजीको अभावमा र ऋणको भन्नफटले उद्यम थाल्न नसक्ने अवस्थामा हुँदा त्यस्ताका लागि छोटो समयको निमित्त निर्वार्जी रूपमा लघु उद्यमीहरुको हकमा काम गर्ने सहकारी मार्फत ऋण दिन घुमितकोषका रूपमा उद्यम विकास कोषको व्यवस्था गर्ने गरी बजेटमा व्यवस्था गरिएको छ। स्थानीय सहकारीलाई ओभरहेडको रूपमा बढीमा २ प्रतिशतसम्म ऋणिहरुबाट लिन पाउने गरी कार्यविधि अपनाई कार्यान्वयन गर्न सुभाव दिईएको छ।

३ गाउँमा प्लाष्टिक नियन्त्रण: गाँउपालिकाले गाउँको प्रदुषणको मूल कारणका रूपमा रहेको प्लाष्टिक नियन्त्रण गर्ने र यस अवस्थालाई लघुउद्यम शृजनाको अवसरका रूपमा लिई वातावरण मैत्री भोला तथा डोरी उत्पादन तथा प्लाष्टिक प्रशोधन जस्ता गतिविधिहरुको योजना बनाउन पनि सुभाव दिईन्छ।

४. फोहरलाई आयमुलक बनाउने: गाउँ क्षेत्रको समस्याको रूपमा रहेको फोहर संकलन गरी उर्जा तथा जैविक मल तयार गरी बजारिकरण गर्दा निम्न आय वर्गको सम्बृद्धि र वातावरणमा सुधार सँगसँगै आउने हुँदा गाँउपालिकाले यस तर्फ पनि ध्यान दिन जरुरी देखिन्छ।

५. औद्योगिक ग्रामको व्यवस्था: ध्वनी तथा वायु प्रदुषण गर्ने प्रकारका उद्यमहरुको दीगो व्यवस्थापन तथा गाउँमा प्रदुषण न्युनिकरण गर्न घना बस्तीहरु बाहिर औद्योगिक ग्रामको स्थपना गर्न सके लघु उद्यमीहरुलाई एकिकृत सेवा दिन पनि सहजहुने र वातावरणको पनि संरक्षण भै गाउँवासीको स्वास्थ्यमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने हुँदा यस गाँउपालिकाले त्यस तर्फ अग्रसरता देखाएको कुरालाई उच्च सम्मान गर्दै त्यलाई यसै योजनाको अंगको रूपमा अगाडी बढाउँन सुभाव दिईन्छ।

४.१० जनशक्ति योजना (Human Resource Plan)

उद्यम विकासको लागि आवश्यक जनशक्ति मध्ये महत्वपर्ण भूमिका निर्वाह गर्ने उद्यम विकास सहजकर्ता हो। सामान्यतया ७ जना उद्यम विकास सहजकर्ता मेडपा कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने परिकल्पना गरिएको छ। साथै एकिकृत उद्यम विकासमा अन्य जनशक्ति पनि आवश्यक पर्ने हुँदा निम्न अनुसार जनशक्ति योजना तैयार गरिएको छ।

टेबुल २२ जनशक्ति योजना

सि.नं.	योजना कार्यान्वयनको लागि आवश्यक जनशक्ति विवरण (पद/विज्ञता)	योजनाको लागि आवश्यक संख्या	स्थानीय तहमा हाल उपलब्ध संख्या						नपुग जनशक्ति संख्या	नपुग जनशक्ति / सेवा प्राप्त गर्ने	
			सरकारी	पैरसरकारी	क्षेत्रिक	विकास सम्बद्धारा	सम्बद्धाय	कुल		सम्भावित स्रोत	रणनीति
१	EDF	८		८					०	प्रस्तावित बजेटबाट	
२	Coordinator	१							१		
३	DBA	१							१		
४	AFA	१							१		
	जम्मा	११							३		

खण्ड - ५ कार्यक्रम व्यवस्थापन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

५.१ कार्यक्रम व्यवस्थापन तथा कार्यान्वयनका संरचनाहरू:

स्थानीय तहमा या कार्यक्रमलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापनका लागि गरिवी निवारणका लागि लघु उद्यम विकास कार्यक्रम (मेडपा) संचालनको निर्देशिका (दोश्रो संसोधन) २०७४ ले उद्यम विकास समिति जस्ता संरचना को व्यवस्थालाई गाउँ तथा गाउँपालिकामा कार्यक्रम व्यवस्थापनको जिम्मेवारीका साथ व्यवस्था गरेको छ. भने सेवा संचालनमा चुस्तता ल्याउन व्यवसाय विकास सेवा प्रदायकहरूको व्यवस्था गरिएको छ: यसका नीतिगत व्यवस्थाहरू तथा अन्य प्रावधानहरू निम्न अनुसार छन्:

नीतिगत व्यवस्था

- औद्योगिक व्यवसाय ऐन, २०७३
- राष्ट्रिय योजनामा समावेश
- मेडपा पाँच वर्षे रणनीतिक योजना, २०७० र दोश्रो प्रस्तावित रणनीतिक योजना २०७४
- मेडपा संचालन निर्देशिका, २०७० (संसोधन सहित)
- नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्यांकन हातेपुस्तिका, २०७३
- जिल्ला उद्यम विकास रणनीतिक योजना तथा गाउँ उद्यम विकास रणनीतिक योजना निर्माण निर्देशिका
- लघु उद्यम मैत्री मौद्रिक नीति

उद्यम विकास समिति:

संयोजक: अध्यक्ष, गाउँपालिका र प्रमुख, गाउँपालिका वा निजले तोकेको व्यक्ति

सदस्य : प्रशासकीय/कार्यकारी अधिकृत

सदस्य : कार्यक्रम लागु भएका वडा अध्यक्ष मध्येवाट एक जना

सदस्य : प्रतिनिधि, कार्यक्रम लागु भएका वडाको दलित तथा अल्पसंख्यक सदस्यहरू मध्येवाट एक जना

सदस्य : प्रतिनिधि, कार्यक्रम लागु भएका वडाका महिला सदस्यहरु मध्येबाट एक जना सदस्य
 प्रतिनिधि, लघु उच्चमी समूह सङ्घ
 सदस्य-सचिव: प्रमुख, उद्योग विकास शाखा

उद्यम विकास समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार

- क) लघु उद्यम विकास सम्बन्धी गाउँ र गाउँपालिकाको योजना तर्जुमा गराई गाउँसभा र गाउँसभाबाट स्वीकृतको लागि पेश गर्ने,
- ख) स्वीकृत योजनालाई कार्यान्वयन गर्न कार्ययोजना स्वीकृत गर्ने,
- ग) व्यवसाय विकास सेवा प्रदायक संस्थाको अनुरोध बमोजिम लघु उद्यम विकास सम्बन्धी प्याकेज कार्यान्वयन गर्नका लागि सम्भावित वडा, वस्ति छनौट गर्न सहयोग गर्ने,
- घ) व्यवसाय विकास सेवा प्रदायक संस्थाबाट तैयार गरिने कार्यक्रमको प्रगति विवरण बैठकमा छलफल गराउने तथा देखिएका कमी कमजोरी सुधारका लागि निर्देशन दिने,
- ड) आफ्नो कार्यक्षेत्र भित्र लघु उद्यम विकासमा काम गर्ने सरकारी, गैरसरकारी, निजि क्षेत्र, विकास साफेदार नागरिक समाजका संघसंस्थाहरुसँग कार्यगत सम्बन्ध स्थापित गरी अनुकूल वातावरण तैयार गर्ने,
- च) लघु उद्यम विकास सम्बन्धी गाउँपालिका, गाउँपालिकास्तरमा भएका कार्यक्रमहरुको सार्वजनिक लेखा परीक्षण, सार्वजनिक सुनुवाई जस्ता कार्यक्रमहरु जवाफदेहिता र पारदर्शिता सुनिश्चित गर्ने,
- छ) व्यवसाय विकास सेवा प्रदायक संस्थाहरूले सम्भौता बमोजिमको कार्य गरे गाउँको सम्बन्धमा नियमित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरी जिल्ला उद्यम विकास समितिलाई जानकारी गराउने,
- ज) लघु उद्यमीका उत्पादनहरूलाई बजार सुनिश्चित गर्न सम्बद्ध निजी क्षेत्रका सङ्घ संस्थाहरूसँग अन्तर्क्रिया, छलफल, परामर्श गर्ने,
- झ) लघु उद्यमीहरूलाई वित्तीय सुविधा उपलब्ध गराउन आफ्नो कार्यक्षेत्र निकटमा रहेका वित्तिय संस्थाहरूको पहिचान गरी उद्यमीहरूसँग सम्बन्ध स्थापित गराउने,
- ञ) कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने उद्यम विकास सहजकर्ता र सामाजिक परिचालकहरुबिच कार्यगत सम्बन्ध स्थापित गराउने,
- ट) गाउँ गाउँ उद्यम विकास योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्न घरेलु कार्यालय/समिति, मेडेप र अन्य सम्बद्ध संघसंस्थाहरुसँग समन्वय स्थापित गर्ने,
- ठ) स्थानीय श्रोत साधनको अधिकतम उपयोग गर्न उद्यमशिलता विकासका लागि चेतना फैलाउने,
- ड) स्थानीय तहमा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न सम्भावित वडा तथा वस्तीहरु छनौट गर्ने,
- ढ) लघु उद्यमी समुहहरूको संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्न सहयोग गर्ने,
- ण) उद्यम विकास तथा उद्यमशिलता सम्बन्धी सम्भावनाहरु खोजी गरी कार्यक्रमहरु तर्जुमा गर्ने ।

उद्यम विकास कोषको स्थापना:

उद्यम विकास कोष स्थापना तथा सञ्चालन सम्बन्धी नमूना कार्यविधि, २०७४ ले यस कार्यक्रमको लागि उद्यम विकास कोषको स्थापनाको व्यवस्था गरेको छः

उद्यम विकास कोषको उद्देश्य :

- (क) लघु उद्यम, घरेलु तथा साना उद्योगको माध्यमबाट रोजगारी सिर्जना गर्दै गरिबी न्यूनिकरण गर्नका लागि आर्थिक स्रोत साधनको व्यवस्थापन गर्ने ।
- (ख) स्थानीय स्तरमा उपलब्ध श्रोत साधनमा आधारित वातावरण मैत्री उद्यमहरूको प्रवर्द्धन गर्न आर्थिक सहयोग पुऱ्याउने ।
- (ग) स्थानीय तहलाई उपलब्ध हुने अनुदानलाई निश्चित मापदण्डको आधारमा एकीकृत रूपमा स्रोत प्रवाह गर्ने प्रणालीको विकास गर्ने,
- (घ) समावेशी विकासको अवधारणा बमोजिम लक्षित समूह जस्तै गरिब समुदायका महिला, आदिवासी, जनजाति, दलित, अपाङ्ग आदि छनौट गरी ती लक्षित समुदायलाई कोषको प्रवाह सुनिश्चित गर्ने ।

उद्यम विकास कोषको कार्यक्षेत्र :

रोजगारी सिर्जना, गरिबी निवारण, आय आर्जन, उद्यम र उद्यमशीलता विकासका लागि स्थानीय तहमा प्राप्त हुने निःशर्त वा सर्त अनुदान वा अन्य सबै प्रकारका अनुदान वा सहायता यस कोषमा रहनेछ । स्थानीय तहको आन्तरिक आय लगायत स्थानीय तहमा प्राप्त हुने उद्यम र उद्यमशीलता विकास सम्बन्धी सबै प्रकारका स्रोतको परिचालन एवं व्यवस्थापन गर्नु यस कोषको कार्यक्षेत्र हुनेछ ।

कोषको स्थापना : स्थानीय तहको उद्योग प्रवर्द्धन तथा उद्यमशीलता विकासका लागि देहाय बमोजिमका रकमहरु जम्मा गर्ने गरी एक “उद्यम विकास कोष” स्थापना गरिनेछ ।

- (क) संघीय सरकार र प्रदेश सरकारबाट लघु उद्यम, घरेलु तथा साना उद्योग र उद्यमशीलता विकाससँग सम्बन्धित कार्यक्रमका लागि प्राप्त रकम,
- (ख) विकास साफेदारबाट प्राप्त रकम,
- (ग) स्थानीय तहले लघु उद्यम, घरेलु तथा साना उद्योग र उद्यमशीलता विकासका लागि विनियोजन गरेको रकम,
- (घ) उद्यम विकासका लागि सामुदायिक संघ संस्था तथा निजी क्षेत्रबाट प्राप्त रकम,
- (ड) उद्यम विकासका लागि विषयगत शाखा तथा अन्य स्रोतबाट प्राप्त रकमहरु ।

कोषको संचालन

निम्न अनुसारको संचालक समितिबाट कोष संचालनको व्यवस्था प्रस्तावित गरेको छः :

संयोजक : अध्यक्ष, गाउँपालिका र प्रमुख, गाउँपालिका

सदस्य : कार्यकारी अधिकृत

सदस्य : प्रतिनिधि, कार्यपालिकाको महिला, दलित तथा अल्पसंख्यक सदस्यहरु मध्येबाट संयोजकले तोकेको एक जना महिला,

सदस्य : प्रमुख, आर्थिक प्रशासन शाखा

सदस्य : प्रतिनिधि, लघु उद्यम, घरेलु तथा साना उद्योगसँग सम्बन्धित निजी क्षेत्रका छाता संगठनका प्रतिनिधिहरु मध्येबाट बढीमा २ जना,

सदस्य-सचिव : प्रमुख, उद्योग विकास शाखा

५.२ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

उद्यम विकास योजनाका मुख्य मूल्याङ्कनकर्ता गाउँ/गाउँउपालिका नै हुनेछ । प्रशासनिक तथा अन्य भौतिक क्रियाकलापको कारणले गाउँ/गाउँउपालिकाले एकलै यी कार्य पुरा गर्न कठिनाई हुन्छ । यसकारण स्थानीय लघु उद्यमी संघ, सामुदायिक संस्थाहरु, स्थानीय निकायका कर्मचारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरुको सहयोगमा यस्ता क्रियाकलापलाई बढी प्रभावकारी बनाउन सकिन्छ । अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्न प्रयोग गरिने विधिहरु निर्देशिकाको भाग २ मा र उद्यमी अनुगमन विवरणको तालिका अनुसंधी ५ मा दिईएको छ । उपरोक्त फर्मेट तथा विधिलाई प्रयोग गरी गाउँ/गाउँउपालिकाले एकीकृत अनुगमन तालिका बनाई कार्यक्रमको तर्कबद्ध योजनाका अनुरूप कार्यक्रमको प्रभावकारिता नियमित रूपमा अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्न सक्छ ।

नियमित अनुगमन तथा प्रतिवेदन :

मेड्पा निर्देशिका, २०७०, (२०७४ को संसोधन सहित) अनुसार गाउँ/गाउँ उद्यम विकास समितिले लघु उद्यम विकास सम्बन्धी गाउँ/गाउँ स्तरमा भएका कार्यक्रमहरुको सार्वजनिक लेखा परीक्षण, सार्वजनिक सुनुवाई जस्ता कार्यक्रमहरु आयोजना गरी जवाफदेहीता र पारदर्शिता सुनिश्चीत गर्ने छ । त्यसैगरी व्यवसाय विकास सेवा प्रदायक संस्थाहरुले समझौता बमोजिमको कार्य गरे गाउँको सम्बन्धमा नियमित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरी उद्यम विकास समितिलाई जानकारी गराउने र लघु उद्यमीका उत्पादनहरुलाई बजार सुनिश्चीत गर्न सम्बद्ध निजी क्षेत्रका संघ संस्थाहरुसँग अन्तरकृया छलफल परामर्श गर्नेछ ।

अनुगमन मासिक, चौमासिक र वार्षिक गरिनेछ र प्रत्येक क्रियाकलापको अन्त्यमा सार्वजनिक परीक्षण गरिनेछ र कार्यक्रमको प्रगति विवरण गाउँ/गाउँउपालिकाको बैठकमा छलफल गराउने तथा देखिएका कमी कमजोरीहरु सुधारका लागि निर्देशन, सुझाव दिने गरिन्छ ।

कार्यक्रमको प्रभाव मूल्यांकन तथा प्रतिवेदन:

प्रभाव भनेको कार्यक्रमले गरेको लागानीबाट निस्किएका नतीजाहरुबाट योजनाको अन्त्यमा लक्षित वर्गले के कति फाईदा पाए र समाजमा त्यसको असर तथा नतीजाहरुको स्थायित्व कस्तो छ भन्ने नै हो । यसमा लागानीको सान्दर्भिकता, प्रभावकारिता तथा पन्चाप्तता समेतको मूल्यांकन गरिन्छ । प्रभाव मूल्यांकनको मूल आधार योजनाको तर्कबद्ध योजनाको खाका हुनेछ । तसर्थ यस योजनाको अन्त्य पछि स्वतन्त्र परामर्शदाताहरुबाट गाउँ तथा गाउँउपालिकाले यसको स्वतन्त्र मूल्यांकन गराई प्राप्त प्रतिवेदन बैठकमा छलफल गरी आएका सुझावहरुलाई आगामी योजनाहरुमा समेटिने छन् ।

५.३ जिम्मेवारी तालिका (Responsibility matrix)

टेबल २१: जिम्मेवारी तालीका

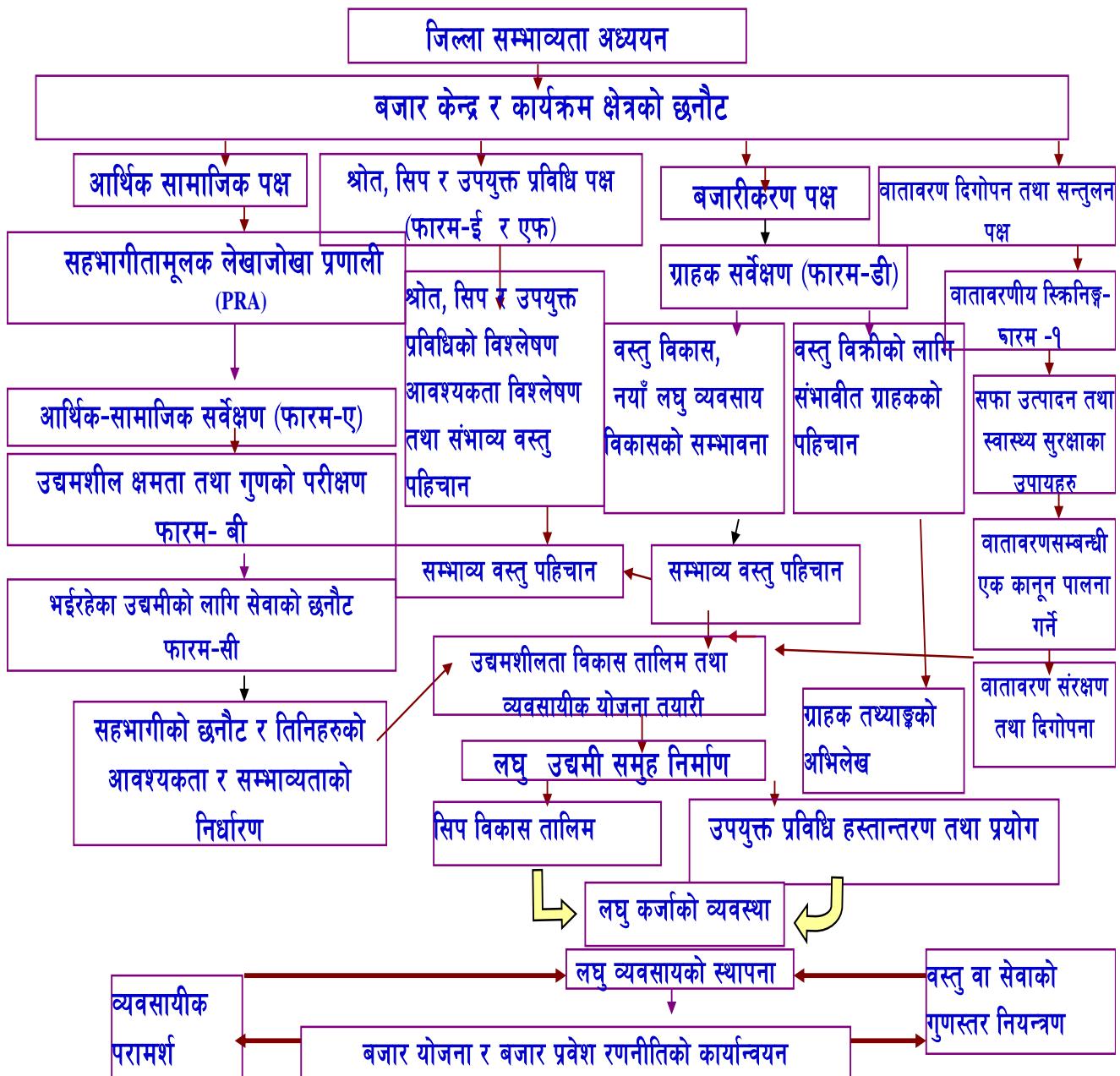
कार्यक्रम	प्रमुख जिम्मेवारी		
	कार्यान्वयन	सहयोग	समन्वय
१. स्रोत सम्भाव्यता अध्ययन	गाउँउपालिका सेवा प्रदायक संस्था	निर्वाचित जनप्रतिनिधीहरु र उद्यम विकास समिति,	EDC/ Municipalities or RM
२. उद्यम विकासका लागि सामाजिक परिचालन	गाउँउपालिका सेवा प्रदायक संस्था	निर्वाचित जनप्रतिनिधीहरु र उद्यम विकास समिति,	EDC/ Municipalities or RM

कार्यक्रम	प्रमुख जिम्मेवारी		
	कार्यान्वयन	सहयोग	समन्वय
३. उच्चमर्शीलता विकास	गाँउपालिका सेवा प्रदायक संस्था	निर्वाचित जनप्रतिनिधीहरु र उद्यम विकास समिति,	EDC/ Municipalities or RMs
४. प्राबिधिक सीप विकास	गाँउपालिका सेवा प्रदायक संस्था	निर्वाचित जनप्रतिनिधीहरु र उद्यम विकास समिति,	EDC/ Municipalities or RMs
५. वित्तीय सेवामा पहुँच	गाँउपालिका सेवा प्रदायक संस्था	निर्वाचित जनप्रतिनिधीहरु र उद्यम विकास समिति,	EDC/ Municipalities or RMs
६. उपयुक्त प्रविधि हस्तान्तरण	गाँउपालिका सेवा प्रदायक संस्था	निर्वाचित जनप्रतिनिधीहरु र उद्यम विकास समिति,	EDC/ Municipalities or RMs
७. बजारसँगको सम्बन्ध विकास तथा व्यवस्थापन	गाँउपालिका सेवा प्रदायक संस्था	निर्वाचित जनप्रतिनिधीहरु र उद्यम विकास समिति,	EDC/ Municipalities or RMs
८. व्यवसायिक परामर्श सेवा	गाँउपालिका सेवा प्रदायक संस्था	निर्वाचित जनप्रतिनिधीहरु र उद्यम विकास समिति,	EDC/ Municipalities or RMs
९. संस्थागत विकास	गाँउपालिका सेवा प्रदायक संस्था	निर्वाचित जनप्रतिनिधीहरु र उद्यम विकास समिति,	EDC/ Municipalities or RMs
१०. सहभागितामूलक कार्य अनुसन्धान	गाँउपालिका सेवा प्रदायक संस्था	निर्वाचित जनप्रतिनिधीहरु र उद्यम विकास समिति,	EDC/ Municipalities or RMs

खण्ड ६ अनुसूचीहरु

६.१ लघु उद्यमी सृजना र विकास गर्ने क्रमिक प्रक्रिया

लघु उद्यमी सिर्जना र विकास गर्ने क्रमिक प्रक्रिया

६५.२ लघु उद्यम विकास तथा प्रवर्द्धनका लागि सरकारका तर्फबाट भएका नीतिगत व्यवस्थाहरु :

१. त्रिवर्षीय योजना २०७०/०७१-२०७२ /०७३
२. औद्योगिक नीति २०६७
३. मौद्रिक नीति २०७०/०७१
४. वाणिज्य नीति २०६५
५. कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन नीति २०६८
६. वन नीति : वन ऐन २०४९, वन नियमावली २०५१, कबुलियती वन नीति २०५८

६.३ सन्दर्भ सामाग्रीहरु :

- लघु उद्यम रणनीतिक योजना तर्जुमा मार्गदर्शन २०७० (मेडेप)
- नेपाल सरकार उद्योग मंत्रालयको गरिवी निवारणका लागि लघु उद्यम विकास कार्यक्रम संचालन निर्देशिका २०७० तथा प्रतावित ५ वर्षे दोश्रो रणनीतिक योजना (२०७५/०७६-२०७९/२०८०)
- मिति २०७५ अषाढ १ र २ गतेको योजना तर्जुमा गोष्ठीबाट प्राप्त सूचनाहरु
- २०७५ अषाढ १२ गते मस्यौदा प्रतिबेदन माथीको छलफलमा पाईएका सुभावहरु

६.३ गोष्ठीका सहभागीहरुको नाम: २०७५ अषाढ १ र २ गते भएको योजना तर्जुमा गोष्ठीमा उपस्थित भएका सहभागीहरुको नाम यस प्रकार छ ।

सि.नं	सहभागिको नाम थर	पद	कार्यालय
१	झग बहादुर विश्वकर्मा	अध्यक्ष	सरुमारानी गाँउपालिका
२	धन बहादुर रायमाझी	पुर्व संसद	सरुमारानी गाँउपालिका, १
३	मिना शोमै	उपाध्यक्ष	सरुमारानी गाँउपालिका
४	नवराज दहाल	कन्सल्टेन्ट	उच्चम विकास तथा रोजगार सूजना केन्द्र
५	विकास ज्ञवाली	कन्सल्टेन्ट	उच्चम विकास तथा रोजगार सूजना केन्द्र
६	देवराज डाँगी	लेखा अधिकृत	घरेलु समिति, प्युठान
७	तुलिसराम सारु	खानेपानी प्राविधिक	सरुमारानी गाँउपालिका, ३
८	यादव खनाल	कानुनि सल्लाहकार	सरुमारानी गाँउपालिका
९	कुल बहादुर दर्लामी	सल्लाहकार	सरुमारानी गाँउपालिका, ५
१०	शिव प्रसाद शर्मा	सल्लाहकार	सरुमारानी गाँउपालिका, वार्ड १
११	झविन्द्र पौडेल	सल्लाहकार	सरुमारानी गाँउपालिका, वार्ड २
१२	लक्ष्मी पल्ली मगर	सल्लाहकार	सरुमारानी गाँउपालिका, ५
१३	सन्त बहादुर बराल मगर	वडा अध्यक्ष	सरुमारानी गाँउपालिका, वार्ड ५
१४	भिम बहादुर मर्साङ्गी	वडा अध्यक्ष	सरुमारानी गाँउपालिका, ३
१५	उम बहादुर खाम्चा मगर	सल्लाहकार	सरुमारानी गाँउपालिका, ५
१६	तुल बहादुर रोका	वार्ड अध्यक्ष	सरुमारानी गाँउपालिका, ६
१७	हिरण्यराज शर्मा	स्वास्थ्य संयोजक	सरुमारानी गाँउपालिका
१८	गंगा बहादुर के.सी.	सल्लाहकार	सरुमारानी गाँउपालिका, १
१९	कमला पौडेल	सल्लाहकार	सरुमारानी गाँउपालिका, ४
२०	राधा अमात्य	सल्लाहकार	सरुमारानी गाँउपालिका, २
२१	ललिता कँडेल	स.म.वि.नि.	सरुमारानी गाँउपालिका
२२	जीवा सुनार	कार्यपालिका	सरुमारानी गाँउपालिका
२३	खिमा सुवेदी		
२४	शालिकराम पौडेल	सल्लाहकार	सरुमारानी गाँउपालिका, २
२५	टंक प्रसाद सुनार	कार्यपालिका सदस्य	सरुमारानी गाँउपालिका

२६	योग कुमार पाण्डे	ज.मा.वि	
२७	पुर्ण बहादुर के.सी.	स्रोत व्यक्ति	सरुमारानी गाँउपालिका
२८	शुशीला के. एम	कार्यपालिका सदस्य	सरुमारानी गाँउपालिका
२९	गोमा पुन	उच्चम विकास सहजकर्ता	घरेलु समिति, प्युठान

मस्यौदा प्रतिवेदन माथीको छलफल (२०७५ अषाढ १२) का सहभागीहरु

सि.नं	सहभागिको नाम थर	पद	कार्यालिय
१	झग बहादुर विश्वकर्मा	अध्यक्ष	सरुमारानी गाँउपालिका
२	मिना शोमै	उपाध्यक्ष	सरुमारानी गाँउपालिका
३	मुकुन्द राज शर्मा	वडा अध्यक्ष	सरुमारानी गाँउपालिका, १
४	विकास ज्ञवाली	कन्सल्टेन्ट	उच्चम विकास तथा रोजगार सूजना केन्द्र
५	देवराज डाँगी	लेखा अधिकृत	घरेलु समिति, प्युठान
६	यादव खनाल	कानुनि सल्लाहकार	सरुमारानी गाँउपालिका
७	लक्ष्मी पल्ली मगर	सल्लाहकार	सरुमारानी गाँउपालिका, ५
८	सन्त बहादुर वराल मगर	वडा अध्यक्ष	सरुमारानी गाँउपालिका, वार्ड ५
९	भिम बहादुर मर्साङ्गी	वडा अध्यक्ष	सरुमारानी गाँउपालिका, ३
१०	तुल बहादुर रोका मगर	वार्ड अध्यक्ष	सरुमारानी गाँउपालिका, ६
११	हिरण्यराज शर्मा	स्वास्थ्य संयोजक	सरुमारानी गाँउपालिका
१२	ललिता कँडेल	स.म.वि.नि.	सरुमारानी गाँउपालिका
१३	जीवा सुनार	कार्यपालिका	सरुमारानी गाँउपालिका
१४	खिमा सुवेदी	कार्यपालिका सदस्य	सरुमारानी गाँउपालिका
१५	टंक प्रसाद सुनार	कार्यपालिका सदस्य	सरुमारानी गाँउपालिका
१६	पुर्ण बहादुर के.सी.	स्रोत व्यक्ति	सरुमारानी गाँउपालिका
१७	चन्द्रिका थापा	कार्यपालिका सदस्य	सरुमारानी गाँउपालिका
१८	बसन्त बहादुर जि.सी.	वार्ड अध्यक्ष	सरुमारानी गाँउपालिका, २
१९	चिन्त बहादुर सोमै	वार्ड अध्यक्ष	सरुमारानी गाँउपालिका, ४
२०	हेमन्त जि.सी	कार्यपालिका सदस्य	सरुमारानी गाँउपालिका

गोष्ठीका केहि भलकहरु

